

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Atkarību izraisošo vielu profilakse Latvijas vispārizglītojošās izglītības iestādēs

2021./2022. mācību gada pētījuma ziņojums

ESF projekta „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” (identifikācijas Nr.9.2.4.1/16/I/001) ietvaros

Autori: Ķīvīte-Urtāne A., Klempere-Sipjagina A., Kazāka Z., Zvirbule L.

Atkarību izraisošo vielu profilakse Latvijas vispārizglītojošās izglītības iestādēs, pētījuma gala ziņojums.

Pētījuma pasūtītājs: Latvijas Republikas Veselības ministrija. Eiropas Sociālā fonda projekta "Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi" (identifikācijas Nr. 9.2.4.1/16/I/001) ietvaros.

Pētījuma īstenotājs: SIA "Divi gani".

Rīga, 2022

Pārpublicēšanas un citēšanas gadījumā atsauce uz Latvijas Republikas Veselības ministriju obligāta.

Satura rādītājs

Kopsavilkums	5
Summary	6
1. Ievads	7
2. Metodes.....	8
2.1. Pētījuma veikšanā iesaistītās iestādes un organizācijas	8
2.2. Pētījuma veikšanā iesaistītais personāls.....	8
2.3. Pētījuma izpildes laiks	8
2.4. Pētījuma dizains	8
2.5. Pētījuma mērķa grupa	8
2.6. Pētījuma atlases metode un atlases kritēriji	9
2.7. Pētījuma atlases apjoms	9
2.8. Pētījuma instrumentārijs	10
2.9. Pētījuma atlases veidošanas un datu vākšanas process.....	10
2.10. Datu apstrāde	11
2.11. Pētījuma ētiskie aspekti.....	12
2.12. Pētījuma rezultātu izmantošanas iespējas un lietotāji.....	12
3. Rezultāti	13
3.1. Kvantitatīvais pētījums. Ekspres-aptaujas rezultāti.....	13
3.1.1. Respondentu raksturojums.....	13
3.1.2. Atkarību profilakses politika un profilakses integrēšana Latvijas vispārizglītojošo izglītības iestāžu mācību saturā	14
3.1.3. Situācijas raksturojums Latvijas reģionos	17
3.1.4. Vispārizglītojošo izglītības iestāžu darbinieku viedoklis par atkarību profilaksi	19
3.2. Kvantitatīvais pētījums. Paplašinātās aptaujas rezultāti	21
3.2.1. Respondentu raksturojums.....	21
3.2.2. Atkarību profilakses integrācija mācību saturā.....	22
3.2.3. Skolu politika atkarību profilakses jautājumos.....	35
3.2.4. Atbalsta sniegšana skolā	39
3.3. Kvalitatīvais pētījums. Padziļināto interviju rezultāti.....	41
3.3.1. Respondentu raksturojums.....	41
3.3.2. Atkarību profilakses skolā koncepts	41
3.3.3. Atkarību profilakse mācību programmā	46
3.3.4. Atkarību profilakse un skolas politika	53

3.3.5. Atkarību profilakse un atbalsta sniegšana.....	56
3.3.6. Nobeiguma jautājumi.....	58
4. Secinājumi.....	61
4.1. Kvantitatīvā pētījuma secinājumi	61
4.2. Kvalitatīvā pētījuma secinājumi	62
5. Rekomendācijas	65
Izmantotās literatūras saraksts	66
Pielikums Nr. 1 Kvantitatīvā pētījuma aptaujas anketa	67
Pielikums Nr. 2 Ekspres-aptaujas anketa	78
Pielikums Nr. 3 Kvalitatīvā pētījuma interviju vadlīnijas	80

Kopsavilkums

Divas svarīgākās vides, kur īstenojams atkarību izraisošo vielu profilakses darbs bērniem un pusaudžiem, ir ģimene un skola. Tā kā daudzi bērni vairāk laika pavada skolā, nevis kopā ar vienu vai abiem vecākiem, tad skolas loma atkarību profilaksē bērnu un jauniešu vidū ir neatsverama.

Šī pētījuma **mērķis** bija identificēt Latvijas vispārizglītojošo izglītības iestāžu īstenoto atkarību profilakses politiku, kā arī pieejamos, izmantotos un nepieciešamos resursus.

Mērķa sasniegšanai laikā no 2021.gada septembra līdz 2022.gada jūnijam tika veikts pētījums divās daļās: (1) **kvantitatīvs šķērsriezuma pētījums** vienā laika punktā reprezentatīvā Latvijas vispārizglītojošo skolu atlasē; (2) **kvalitatīvs lietišķais pētījums**, izmantojot padziļināto daļēji strukturēto interviju metodi.

Uzaicinājums piedalīties kvantitatīvajā pētījumā, aizpildot elektronisku aptaujas anketu, tika izsūtīts visām Latvijas vispārizglītojošajām skolām - no katras skolas tika aptaujāti trīs darbinieki – administrācijas pārstāvis (direktors, direktora vietnieks mācību vai audzināšanas jomā), sociālo zinību pedagogs un viens skolas psihologs vai skolas sociālais pedagogs. Atbildes uz anketas jautājumiem izdevās iegūt tikai no 15 skolām. Tādēļ papildus tika veikta īsa elektroniska ekspress-aptauja. Uz ekspress-aptauju pilnu atbilžu komplektu izdevās iegūt no 247 skolām, kas atbilst aprēķinātajam nepieciešamajam atlasē lielumam.

Kvalitatīvais pētījums tika veikts, izmantojot maksimālās variācijas atlasī. Padziļinātās intervijas notika klātienē, vai tiešsaistē.

Kvantitatīvajā pētījumā datu apstrādei tika izmantota programma SPSS 26.0 (*Statistical Package for Social Sciences*), tika izmantotas aprakstošās statistikas metodes. Kvalitatīvajā pētījumā transkribētās intervijas tika kodētas, izmantojot tematiskās analīzes metodi.

Pētījumā **tika konstatēts** izglītības darbinieku informētības trūkums par starptautiski zinātniski pierādītām un rekomendētām visaptverošas atkarību profilakses komponentēm skolu vidē. Lielākoties ar atkarību profilaksi izglītības iestādēs tiek saprasta atkarību tematu iekļaušana mācību saturā.

Visaugstākais respondentu īpatsvars atzīmējuši atkarību profilakses ietvarā apgūto izglītības saturu mācību stundu ietvaros 7.klasē. Attiecībā uz atkarību profilakses ietvarā veltīto mācību stundu skaitu katrā klasē, augstākais rādītājs ir 8.klasē – mediānais mācību stundu skaits viena mācību gada ietvaros ir astoņas stundas. Norādītais stundu apjoms nesasniedz rekomendētās nepieciešamās 10-15 mācību stundas nevienā no klasēm. Lielākais mācību stundu skaits atkarību jautājumu aplūkošanai atvēlēts Sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā un Audzināšanas jomā.

Tāpat pētījumā tika identificēts, ka skolu darbinieki nesaņem pilnvērtīgu, sistemātisku tālākizglītību par skolu atkarību profilakses saistošiem jautājumiem.

Vairums izglītības darbinieku uzskata, ka viņu pārstāvētajās skolās ir oficiāla, rakstiski noformēta atkarību profilakses politika.

Tikai puse aptaujāto izglītības darbinieku ziņo par skolēnu vecāku iesaisti atkarību profilaksē.

Mazāk kā puse vispārizglītojošās izglītības iestādes ziņo par to, ka skolā ir kompetents darbinieks, kurš spēj sniegt palīdzību skolēnam, kurš ir lietojis, glabājis vai izplatījis atkarību izraisošās vielas.

Summary

The two most important environments where the prevention of addictive substances for children and adolescents is carried out are the family and the school. Since many children spend more time at school than with one or both parents, the role of school in the prevention of addictions among children and young people is irreplaceable.

The **aim** of this study was to identify the addiction prevention policy of general education institutions in Latvia, as well as the available, used and necessary resources.

To achieve the goal there a study in two parts was carried out between September 2021 and June 2022: (1) a **quantitative cross-sectional study** at one point in time in a representative sample of Latvian general education schools; (2) **qualitative study** using in-depth semi-structured interviews.

An invitation to participate in the quantitative research by filling out an electronic survey questionnaire was sent to all general education schools in Latvia - three employees from each school were involved - a representative of the administration (deputy director or director), a social studies pedagogue and one school psychologist or school social pedagogue. Answers to the questionnaire were obtained from only 15 schools. Therefore, an electronic express survey was additionally conducted. 247 schools participated at the express survey, which reaches the calculated necessary sample size.

The qualitative study was conducted using maximum variation sampling. In-depth interviews took place in person or online.

The SPSS 26.0 program (Statistical Package for Social Sciences) was used for data processing in the quantitative study, and descriptive statistical methods were used. In the qualitative study, the transcribed interviews were coded using a thematic analysis method.

In the study it was clarified that the employees of education institutions lack knowledge and understanding about the components of comprehensive evidence based prevention of addictions in educational settings. For the most part, the prevention of addictions in educational institutions means solely the inclusion of addiction topics in the curriculum.

The highest proportion of respondents noted the educational content learned within the framework of addiction prevention in the 7th grade. Regarding the number of study hours devoted to addiction prevention in each class, the highest figure is in the 8th grade – the median number of study hours in one school year is eight hours. The specified number of hours does not reach the internationally recommended 10-15 teaching hours in any of the classes. The largest number of teaching hours is allocated to the study of addiction issues in the field of social and civic studies and in the field of education.

Also, the study identified that school employees do not receive full-fledged, systematic pre- or postgraduate education on the binding issues of school addiction prevention.

Most education workers believe that their schools have a written addiction prevention policy.

Only half of the surveyed education workers report on the involvement of parents of students in the prevention of addictions.

Less than half of general education institutions report that the school has a competent staff member who can provide assistance to a student who has used, possessed or distributed addictive substances.

1. Ievads

Divas svarīgākās vides, kur īstenojams atkarību izraisošo vielu profilakses darbs bērniem un pusaudžiem, ir ģimene un skola. Daudzi bērni vairāk laika pavada skolā, nevis kopā ar vienu vai abiem vecākiem. Skolu priekšrocība ir tā, ka atkarību profilakses intervences var īstenot visiem bērniem, nevis tikai augstam atkarību izraisošo vielu lietošanas uzsākšanas riskam pakļautajiem bērniem un pusaudžiem. Izglītības iestādē var nodot vēstījumu visiem bērniem, nestigmatizējot konkrētus profilakses intervences saņēmējus, jo tās ietvaros netiek identificēti vai potenciāli nodalīti tie bērni un jaunieši, kuri jau sākuši lietot atkarību izraisošas vielas¹.

Izglītības iestāde nav tikai vieta, kur bērni un jaunieši mācās, tā ir arī vieta, kur audzēkņi un mācību iestādes darbinieki ir saskarē viens ar otru lielāko dienas daļu. Līdzīgi kā mājās, kur ģimeņu profilakses intervenču ietvaros vecāki ir saskarē ar saviem bērniem, izglītības iestādē pedagogi un citi darbinieki komunicē ar audzēkņiem, lai sekmīgi īstenotu profilakses intervences, tostarp mācību stundu laikā¹.

Starptautiskā pieredze liecina, ka ar atkarību profilaksi izglītības iestādēs bieži tiek izprasta pieeja, kas ir identiska kopējam mācību procesam, proti, sniedzot izglītojamajiem zināšanas, viņi būs spējīgi tās praktiski pielietot dzīvē. Minētā rezultātā izglītības iestādēs raksturīga rīcība un aktivitātes, kas bieži vien pārāk vienkāršo atkarību izraisošo vielu lietošanas profilaksi, uzskatot, ka paskaidrojot atkarību izraisošo vielu lietošanas negatīvās sekas un bīstamību, izglītojamie tiks pārliecināti tās nelietot¹. Atkarību izraisošo vielu lietošana jauniešu vidū ir psiholoģisku, sociālu motivāciju un ietekmju vadīts process. Izglītības iestādēm ir dalīta atbildība ar izglītojamo ģimenēm un vietējo kopienu (pašvaldībām), nodrošinot profilaksi un intervences – izglītojot, identificējot un rīkojoties¹.

Pētījumi apliecinājuši, ka izglītības iestādēm ir jābūt skaidrai un patstāvīgi īstenotai atkarību profilakses politikai, kas netolerē atkarību izraisošo vielu lietošanu, taču vienlaicīgi sniedz atbalstu un palīdzību izglītojamajiem un viņu ģimenēm, lai novērstu izglītojamo atsvešināšanos no izglītības sistēmas atkarības izraisīto vielu lietošanas un ar to saistīto problēmu un seku rezultātā¹.

Policijas reidi, izmantojot kinologu dienestu, tematiskas ārstu-narkologu, psihologu u.c. speciālistu vieslekcijas un citas skolas profilakses intervences, kuras pārāk vienkāršo atkarību izraisošo vielu lietošanu, nav pietiekoši efektīvi un pierādījumos balstīti pasākumi, lai novērstu vai attālinātu atkarību izraisošo vielu lietošanu un lietošanas uzsākšanu. Šādi pasākumi bieži tiek īstenoti, balstoties uz personiskiem pieņēmumiem un uzskatiem, kā arī trūkstošām zināšanām par efektīvu atkarības profilaksi, gan politikas veidotāju, gan īstenotāju vidū¹.

Tādējādi šī pētījuma **mērķis** bija identificēt Latvijas vispārīzglītojošo izglītības iestāžu īstenoto atkarību profilakses politiku, kā arī pieejamos, izmantotos un nepieciešamos resursus. Pētījuma rezultāti tiks izmantoti izglītības iestāžu kompetences atkarību profilakses izstrādāšanā un īstenošanā paaugstināšanas pasākumu izstrādei un ieviešanai valstī. Ar atkarību profilaksi izglītības iestādēs šī pētījuma ietvaros tiek saprasts visaptverošs un zinātniskos pierādījumos balstīts pasākumu kopums – no efektīvas atkarību profilakses resursu integrācijas mācību saturā līdz pārdomātai un koordinētai atkarības izraisošo vielu lietošanas, glabāšanas, tirgošanas u.c. rezultātā radīto incidentu vadībai.

---

¹ Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs. Eiropas profilakses programma. Rokasgrāmata lēmumu pieņēmējiem, viedokļu līderiem un politikas veidotājiem par zinātniski pierādītu atkarību izraisošo vielu lietošanas profilaksi, 2019. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/15461/download?attachment>.

2. Metodes

2.1. Pētījuma veikšanā iesaistītās iestādes un organizācijas

Pētījumu Latvijas Republikas Veselības ministrijas uzdevumā veica SIA "Divi gani". Izpēte veikta Veselības ministrijas iepirkuma Nr. VM 2020/30/ESF "Semināru organizēšanu un īstenošana par sabiedrības veselības jautājumiem" ietvarā, īstenojot iepirkuma 1. daļu - "Izstrādāt metodisko materiālu vispārizglītojošajām izglītības iestādēm atkarības profilakses politikas veidošanai un īstenošanai, nodrošinot pedagogu kompetences paaugstināšanu atkarību profilakses īstenošanā" ESF projekta „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” (identifikācijas Nr.9.2.4.1/16/I/001) ietvaros.

2.2. Pētījuma veikšanā iesaistītais personāls

Pētījuma protokola izstrādē un pētījuma veikšanā piedalījās šādi speciālisti:

- 1) Eksperte atkarību jautājumos – sabiedrības veselības speciāliste Anda Ķīvīte-Urtāne (pētījuma vadītāja),
- 2) Eksperte pedagoģijā – pedagoģe Agita Klempere-Sipjagina,
- 3) Eksperte psiholoģijā – psiholoģe Jolanta Lamstere (izglītības un skolu psihologs, klīniskais un veselības psihologs),
- 4) Eksperte narkoloģijā – narkoloģe Ilze Maksima,
- 5) Projekta vadītāja – SIA "Divi gani" projektu vadītāja Zane Kazāka,
- 6) Padziļināto interviju veicējas – sabiedrības veselības speciāliste Aija Bukova-Židelūna, sabiedrības veselības speciāliste Laura Isajeva, ārste Mirdza Kursīte, sabiedrības veselības speciāliste Indra Liniņa.

2.3. Pētījuma izpildes laiks

Pētījuma lauka darbs norisinājās no 2021.gada septembra līdz 2022.gada jūnijam.

2.4. Pētījuma dizains

Šī ziņojuma 1.nodaļā minētā mērķa sasniegšanai tika veikts pētījums divās daļās:

- 1) kvantitatīvs šķērsriezuma pētījums vienā laika punktā reprezentatīvā Latvijas vispārizglītojošo skolu atlasē;
- 2) kvalitatīvs lietīšķais pētījums, izmantojot padziļināto daļēji strukturēto interviju metodi.

2.5. Pētījuma mērķa grupa

Pētījuma mērķa grupa ir Latvijas vispārizglītojošo skolu darbinieki (trīs darbinieku grupas - administrācijas darbinieki, sociālo zinību pedagogi un skolu psihologi vai sociālie pedagogi). 2020./2021.mācību gadā Latvijā bija 685 vispārizglītojošās skolas (ieskaitot dienas, vakara, tālmācības un neklātienes skolas)².

---

² Izglītības un zinātnes ministrija. 2020./2021.m.g. <https://www.izm.gov.lv/lv/20202021mg-0>

2.6. Pētījuma atlasē metode un atlasē kritēriji

Uzaicinājums piedalīties kvantitatīvajā pētījumā tika izsūtīts visām Latvijas vispārizglītošajām skolām (atlasē netika veikta). Kvantitatīvajā pētījumā saskaņā ar iepirkuma tehnisko specifikāciju no katras skolas tika aptaujāti trīs darbinieki – viens administrācijas pārstāvis (direktors, direktora vietnieks mācību vai audzināšanas jomā), viens sociālo zinību pedagogs un viens skolas psihologs vai skolas sociālais pedagogs.

Kvalitatīvais pētījums tika veikts, izmantojot maksimālās variācijas atlasē. Proti, intervējamās personas tika izvēlētas tā, lai tās pārstāvētu pēc iespējas dažādas amata kategorijas, lai intervējamie būtu no dažādām ģeogrāfiskajām teritorijām un dažādiem Latvijas reģioniem.

2.7. Pētījuma atlasē apjoms

Pieņemot, ka Latvijā 2020./2021.mācību gadā bija 685 vispārizglītošās skolas (ieskaitot dienas, vakara, tālmācības, neklātienē skolas)², izvēloties tradicionālu (95%) ticamības līmeni un kļūdas robežu (3-5%), kā arī pieņemot, ka pētāmās pazīmes sagaidāmā izplatība izglītības iestādēs ir 50% (tā kā pētīta tiek nevis vienas konkrētas, bet daudzu un dažādu pazīmju izplatība, sagaidāmā prevalence (izplatība) tiek tradicionāli izvēlēta šādā 50% līmenī), tika aprēķināts, ka šķērsriezuma pētījumam nepieciešamais minimālais atlasē lielums ir 247 skolas³.

Kvalitatīvajā pētījumā tika iekļauts 21 dalībnieks (11 administrācijas pārstāvji un 10 sociālo zinību pedagogi un/vai sociālie pedagogi un/vai skolas psihologi) (skat. 2.7.1.tabulu).

---

³ Dean A.G., Sullivan K.M., Soe M.M. OpenEpi: Open Source Epidemiologic Statistics for Public Health, Version. www.OpenEpi.com, updated 2013/04/06

2.7.1.tabula. Intervēto skolu darbinieku raksturojums

Nr p.k.	Reģions	Lauki/pilsēta	Skolas tips	Intervējamā amats	Anonīmais kods
1	Pierīga	Pilsēta	Pamatskola	Direktore	01_A_LI
2	Rīga	Pilsēta	Pamatskola	Direktora vietniece	02_A_MK
3	Zemgale	Pilsēta	Vidusskola	Direktore	03_A_LI
4	Rīga	Pilsēta	Vidusskola	Direktore	04_A_LI
5	Vidzeme	Lauki	Pamatskola	Direktora vietniece	05_A_AB
6	Pierīga	Pilsēta	Pamatskola	Skolas psihologs	06_P_AB
7	Pierīga	Pilsēta	Pamatskola	Sociālais pedagogs	07_P_IL
8	Vidzeme	Pilsēta	Ģimnāzija	Direktora vietniece	08_A_LI
9	Kurzeme	Pilsēta	Pamatskola	Sociālais pedagogs	09_P_AB
10	Vidzeme	Pilsēta	Ģimnāzija	Direktors	10_A_AB
11	Vidzeme	Pilsēta	Vidusskola	Sociālais pedagogs	11_P_IL
12	Kurzeme	Pilsēta	Vidusskola	Sociālais pedagogs	12_P_IL
13	Pierīga	Pilsēta	Vidusskola	Sociālais pedagogs	13_P_AB
14	Vidzeme	Pilsēta	Vidusskola	Direktora vietniece	14_A_IL
15	Latgale	Pilsēta	Vidusskola	Psihologs	15_P_IL
16	Vidzeme	Pilsēta	Ģimnāzija	Direktora vietniece	16_A_LI
17	Rīga	Pilsēta	Pamatskola	Direktore	17_A_MK
18	Latgale	Lauki	Pamatskola	Direktore	18_A_MK
19	Rīga	Pilsēta	Pamatskola	Sociālais pedagogs	19_P_LI
20	Rīga	Pilsēta	Vidusskola	Sociālais pedagogs	20_P_IL
21	Rīga	Pilsēta	Vidusskola	Sociālais pedagogs	21_P_IL

2.8. Pētījuma instrumentārijs

Kvantitatīvā pētījuma aptaujas anketas (skat. 1. un 2.pielikumu) un kvalitatīvā pētījuma interviju vadlīnijas (skat. 3.pielikumu) tika veidotas tā, lai tās aptvertu visas trīs Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction* (EMCDDA)) izstrādātajās vadlīnijās minētās efektīvai atkarību profilaksei skolās nepieciešamās komponentes – atkarību jautājumu iekļaušanu mācību saturā, skolas politiku atkarību jautājumos un atbalsta sniegšanu problēmsituācijās.

2.9. Pētījuma atlasē veidošanas un datu vākšanas process

Kvantitatīvajā pētījumā uzaicinājums piedalīties pētījumā un trīs augstāk minētajiem skolu darbiniekiem aizpildīt elektronisku aptaujas anketu tika izsūtīts visām Latvijas

vispārīzglītojošajām skolām uz e-pastu. Anketu aizpildīt tika piedāvāts divos veidos – MS Word formātā un interneta platformā eu.jotform.com.

Sākotnēji visām skolām tika izsūtīta 1.pielikumā redzamā padziļinātā anketa. Pilnu atbilžu komplektu (no trīs augstāk uzskaitītajiem darbiniekiem) uz to ar vairākkārtīgiem atgādinājumiem izdevās iegūt tikai no 15 skolām. Tādēļ tika izlemts izveidot īsu ekspress-aptauju, ietverot būtiskākos jautājumus no padziļinātās anketas, un aptauju izsludināt vēlreiz. Saite uz 2.pielikumā redzamo ekspress-aptaujas anketu tika izsūtīta uz visām Latvijas vispārīzglītojošajām skolām, kā arī aicinājums aizpildīt aptauju tika izteikts dažādās izglītības darbinieku profesionālajās sanāksmēs. Uz ekspress-aptauju pilnu atbilžu komplektu izdevās iegūt no 247 skolām. Dažās no tām (n=29) nestrādā kāds no nepieciešamajiem darbiniekiem (piemēram, psihologs un sociālais pedagogs), tādēļ pilnu anketu komplektu veido divi darbinieki.

Kvalitatīvajā pētījumā dalībnieki tika izvēlēti no skolām, kuras bija piedalījušās kvantitatīvajā aptaujā. Padziļinātās intervijas pēc intervējamās personas izvēles notika vai nu klātienē, vai tiešsaistē. Pirms interviju veikšanas pētījuma dalībniekiem tika izskaidrots pētījuma mērķis, viņu tiesības, konfidencialitātes principi. Piekrišanas gadījumā dalībnieks parakstīja informētās piekrišanas formu (drukātā veidā vai ar drošu elektronisko parakstu). Piekrišanas gadījumā intervijas tika ierakstītas audiofailā, pēc tam transkribētas. Notikušo interviju ilgums bija no 30-61 minūtei.

2.10. Datu apstrāde

Kvantitatīvajā pētījumā atbildes, kas sniegtas elektroniskajā platformā, automātiski uzkrājās datu failā un tika eksportētas MS Excel formātā. Ja atbildes tika iesūtītas MS Word formātā, tās datu failā tika ievadītas manuāli. Vēlāk apstrādes un analīzes mērķiem datu fails tika pārveidots SPSS 26.0 (*Statistical Package for Social Sciences*) formātā. Pirms datu analīzes tika veikta datu tīrīšana, lai izvairītos no pretrunīgu atbilžu un nekorekti aizpildītu anketu iespējamās iekļaušanas datu analīzē. Dati tika uzglabāti ar paroli aizsargātā, šifrētā masīvā. Pieeja visiem datiem bija tikai ierobežotai, ar pētījumu tieši saistītai pētnieku grupai.

Kvalitatīvajā pētījumā transkribētās intervijas tika kodētas, izmantojot tematiskās analīzes metodi. Tematiskā analīze ir vispārzināma pamata metode kvalitatīvo datu apstrādei. Tā ir balstīta uz tēmu identificēšanu kvalitatīvo datu materiālā un notiek ar kodēšanas palīdzību. Tā vairāk ir aprakstoša, mazāk analītiska metode. Tematiskās analīzes priekšrocība ir tās fleksibilitāte - tā ir piemērojama dažādiem kvalitatīvo pētījumu dizainiem, tostarp lietīšķiem pētījumiem. Tematiskā analīze ir piemērota metode pētījuma dalībnieku dažādu perspektīvu izpētei, izceļot šo perspektīvu līdzības un atšķirības. Metodes trūkums ir fakts, kā tā ir mazāk

jutīga pret detaļām, piemēram, valodas niansēm intervijās^{4,5}. Tematiskā analīze tiek izmantota gan veselības aprūpes lietiskajos pētījumos, gan vispārējās izglītības nozares pētījumos^{6,7}.

Raksturīgākie interviju citāti anonimizētā veidā tika iekļauti šajā ziņojumā. Intervijas veica kompetenti intervētāji ar iepriekšēju pieredzi kvalitatīvo pētījumu veikšanā. Audiofaili un interviju transkripti tika uzglabāti ar paroli aizsargātā, drošā vietnē.

2.11. Pētījuma ētiskie aspekti

Pētījumā tika ievēroti visi nacionālie un starptautiski pieņemtie personas datu aizsardzības un personas datu izmantošanas pētniecībā principi, kā arī informācijas tehnoloģiju drošības pasākumi.

Pētījuma ietvaros visi pētījumā iesaistītie darbinieki tika instruēti par datu drošību un konfidencialitāti, šie principi ir iekļauti darba līgumos ar darbiniekiem.

Dalība pētījumā respondentiem bija brīvprātīga. Pētījumā tika iesaistītas tikai pilngadīgas personas. Pirms piekrišanas piedalīties pētījumā respondenti tika informēti par pētījuma mērķi, datu vākšanas nepieciešamību, konfidencialitātes principiem, tiesībām jebkurā brīdī pārtraukt dalību pētījumā, u.tml.. Pētījuma dalībniekiem bija iespēja uzdot pētījuma darbiniekiem visus interesējošos jautājumus par pētījuma norisi. Piekrišanas dalībai pētījumā gadījumā šis fakts tika fiksēts rakstiski, uz informētās piekrišanas formas (kvalitatīvā pētījuma gadījumā). Kvantitatīvajā pētījumā par piekrišanu piedalīties pētījumā tika uzskatīts fakts, ka anketa tikusi aizpildīta pēc iepazīšanās ar ievada informāciju.

2.12. Pētījuma rezultātu izmantošanas iespējas un lietotāji

Balstoties uz šī pētījuma rezultātiem, kā arī apkopojot ārvalstu zinātnisko literatūru, tiks izstrādāts metodiskais materiāls vispārīzglītojošām izglītības iestādēm atkarību profilakses politikas veidošanā, īstenošanā un darbības izvērtēšanā, kā arī īstenoti darba semināri Latvijā ne mazāk kā 100 vispārīzglītojošo izglītības iestāžu darbiniekiem, lai paaugstinātu izglītības iestāžu kompetenci atkarības profilakses īstenošanā mācību iestādēs.

---

⁴ Nowell N.S., et al. Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 2017; 16: 1–13

⁵ Javadi M., et al. Understanding Thematic Analysis and its Pitfall. *Journal of Client Care*, 2016; 1 (1): 34-40

⁶ Campbell K. A., et al. Reflexive Thematic Analysis for Applied Qualitative Health Research. *The Qualitative Report*, 2021; 26 (6): 2011-2028. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2021.5010>

⁷ McCulloch N, et al. 'A really good balance': Thematic analysis of stakeholders' views on classroom- and games-based positive choices interventions for primary school children. *PLoS ONE*, 2019; 14 (7): e0219503. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219503>

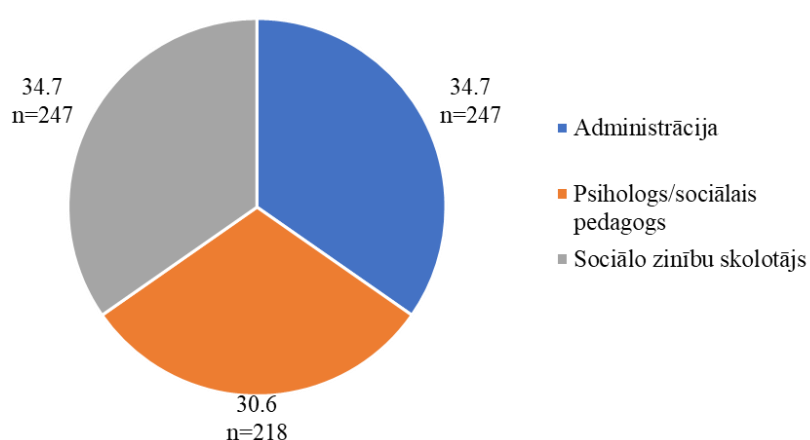
3. Rezultāti

3.1. Kvantitatīvais pētījums. Ekspres-aptaujas rezultāti

3.1.1. Respondentu raksturojums

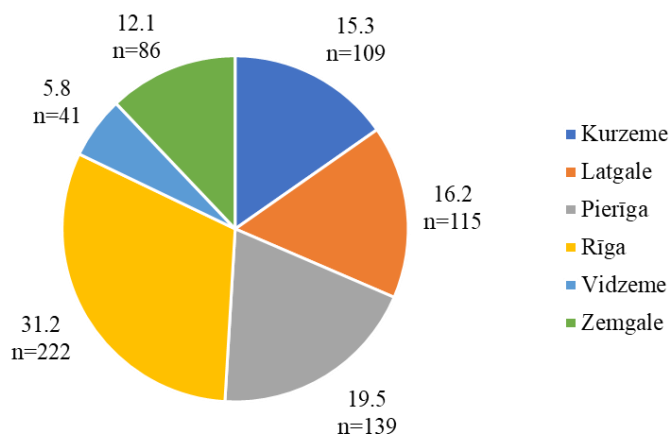
Kā jau minēts iepriekšējā nodaļā, reprezentatīvajā ekspres-aptaujā, kopumā piedalījās 712 izglītības darbinieki no 247 skolām. Kā redzams 3.1.1.1.attēlā, 34,7% respondentu bija skolu administrācijas darbinieki, 34,7% - sociālo zinību skolotāji un 30,6% - skolu psihologi vai sociālie pedagogi. Ne visās skolās strādā psihologs vai sociālais pedagogs, tādēļ šī amatu grupa ir pārstāvēta nedaudz mazāk.

3.1.1.1.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) atkarībā no amata grupas

3.1.1.2.attēlā redzams, ka atlasē ir pārstāvēti visi Latvijas statistiskie reģioni – 15,3% pētījuma dalībnieku strādā skolā, kas atrodas Kurzemē, 16,2% - skolā, kas atrodas Latgalē, savukārt 12,1% respondentu strādā Zemgales reģionā. Mazliet vairāk pārstāvēts ir Rīgas un Pierīgas reģions (attiecīgi 31,2% un 19,5% respondentu), savukārt mazāk pārstāvēts ir Vidzemes reģions – 5,8% respondentu nāk no izglītības iestādēm, kuras lokalizējas šajā reģionā.

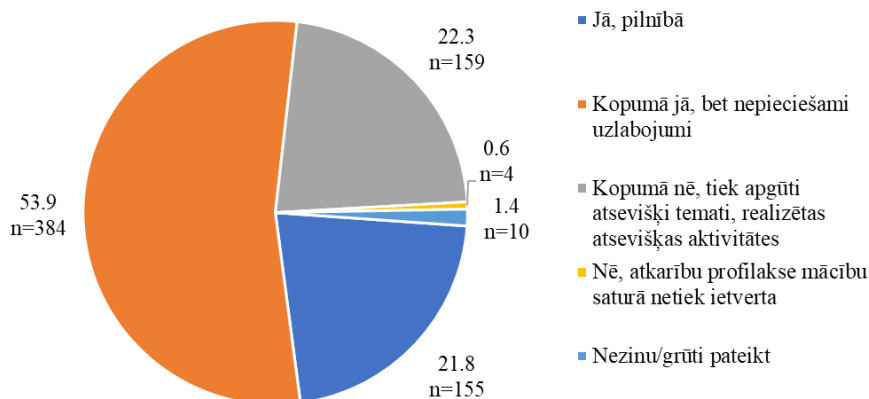
3.1.1.2.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) atkarībā no reģiona, kurā atrodas pārstāvētā vispārizglītojošā izglītības iestāde

3.1.2. Atkarību profilakses politika un profilakses integrēšana Latvijas vispārizglītojošo izglītības iestāžu mācību saturā

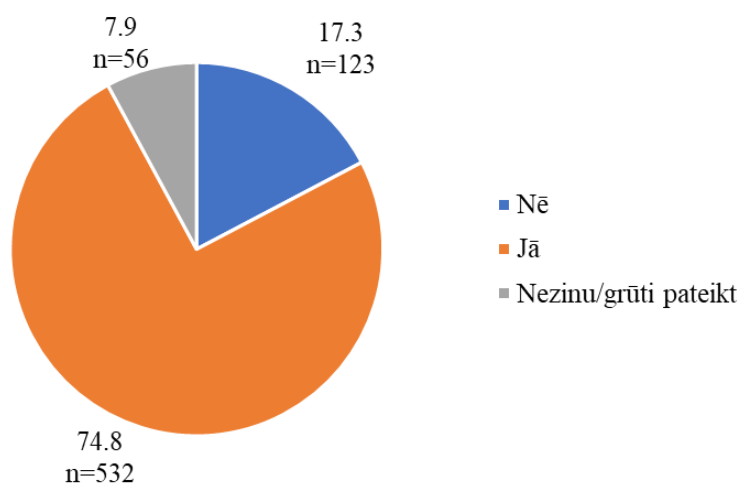
Ekspress-aptaujas sākumā izglītības darbiniekiem tika jautāts, vai viņu pārstāvētajā skolā atkarību profilakse tiek sistemātiski integrēta mācību saturā - mācību stundās un ārpusstundu aktivitātēs (t.i. katru mācību gadu, ar konkrētu mērķi, detalizētām, secīgām, mērķtiecīgām tēmām un metodēm katrai klasei/klašu grupai). Kā redzams 3.1.2.1.attēlā, aptuveni piektā daļa (21,8%) respondentu uzskata, ka viņu pārstāvētajā skolā atkarību profilakses jautājumi tiek sistemātiski integrēti mācību saturā. Vairāk kā puse (53,9%) izglītības iestāžu darbinieku uzskata, ka atkarību temati mācību saturā kopumā tiek integrēti, taču būtu nepieciešami uzlabojumi. Savukārt piektā daļa (22,3%) pētījuma dalībnieku uzskata, ka viņu pārstāvētajā skolā atkarību temati mācību saturā netiek sistemātiski integrēti, proti, skolēniem tiek piedāvāts apgūt tikai atsevišķus tematus mācību stundu laikā vai arī skolā tiek organizētas atsevišķas kampaņveidīgas aktivitātes par atkarību jautājumiem. Tikai četri respondenti (jeb 0,6% atbildējušo) atzīst, ka atkarību profilakses jautājumi mācību saturā viņu skolā ietveri netiek. Vēl nelielam respondentu īpatsvaram (1,4%) ir grūtības uz šo jautājumu atbildēt.

3.1.2.1.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) atkarībā no viedokļa par atkarību profilakses jautājumu iekļāvumu mācību saturā

Tālāk ekspress-aptaujā tika vaicāts, vai respondentu pārstāvētajās skolās ir speciāli rakstiski izstrādāta un publiski pieejama (piemēram, skolas mājaslapā) politika (iekšējās kārtības noteikumi) attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanas jautājumiem. 3.1.2.2.attēlā redzams, ka vairums (74,8%) respondentu uz minēto jautājumu atbild apstiprinoši, kamēr gandrīz piektā daļa aptaujāto (17,3%) atbild, ka šādas politikas viņu skolā nav. Vēl 7,9% pētījuma dalībnieku par šādas politikas esamību skolā nav informēti.

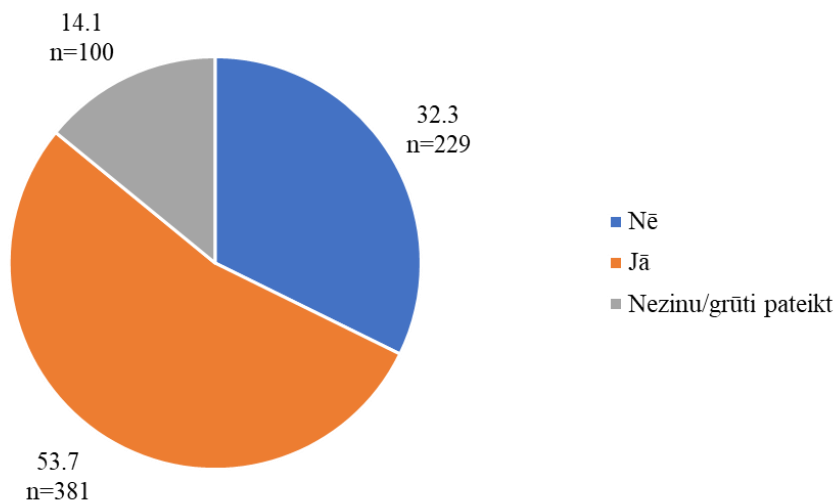
3.1.2.2.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) atkarībā no viedokļa par oficiālas atkarību profilakses politikas esamību vispārizglītojošā izglītības iestādē

Tālāk respondentiem tika jautāts, vai viņu pārstāvētās skolas iesaista skolēnu vecākus vai aizbildņus atkarību profilaksē (piemēram, organizē kopīgus pasākumus bērniem un vecākiem, organizē izglītojošus pasākumus vecākiem). 3.1.2.3.attēls rāda, ka vairāk kā puse aptaujāto (53,7%) uzskata, ka vecāki tiek iesaistīti atkarību profilaksē skolā, savukārt trešā daļa (32,3%) izglītības darbinieku uzskata, ka viņu pārstāvētajā skolā šāda sadarbība ar skolēnu vecākiem

nenotiek. 14,1% pētījuma dalībnieku nav informēti par to, vai vecāki tiek iesaistīti atkarību profilakses veicināšanā viņu pārstāvētajā skolā.

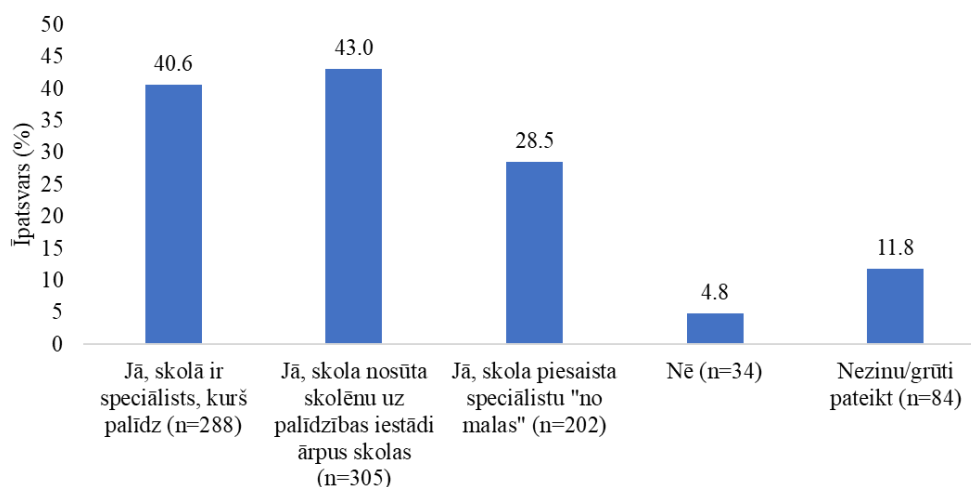
3.1.2.3.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) atkarībā no viedokļa par skolēnu vecāku iesaisti atkarību profilaksē vispārizglītojošā izglītības iestādē

Ekspress-aptaujas noslēgumā izglītības darbiniekiem tika jautāts, vai viņu pārstāvētā skola piedāvā palīdzību skolēniem gadījumos, kad viņi ir lietojuši, glabājuši vai izplatījuši atkarību izraisošās vielas. Respondentu atbildes atspoguļotas 3.1.2.4.attēlā. Redzams, ka nepilni pieci procenti (4,8%) respondentu atzīst, ka nekādas palīdzības iespējas augstāk minētajās situācijās viņu skolā skolēnam nodrošinātas netiek. Visbiežāk respondenti atbild, ka šādās situācijās skolēns tiek nosūtīts uz kādu palīdzības iestādi ārpus skolas (tā uzskata 43,0% pētījuma dalībnieku). 40,6% respondentu atbild, ka viņu skolā strādā speciālists, kurš šajās problēmsituācijās sniedz skolēnam atbalstu un palīdzību. Savukārt aptuveni trešā daļa (28,5%) pētījuma dalībnieku ziņo, ka skola šādās situācijās piesaista speciālistus, kuri ikdienā skolā nestrādā, proti, tiek piesaistītu profesionāļi “no malas”. Nedaudz vairāk kā desmitajai daļai (11,8%) pētījuma dalībnieku uz šo jautājumu ir grūtības atbildēt, proti, viņi nav informēti par skolas rīcību gadījumā, kad skolēns ir lietojis, glabājis vai izplatījis atkarību izraisošās vielas.

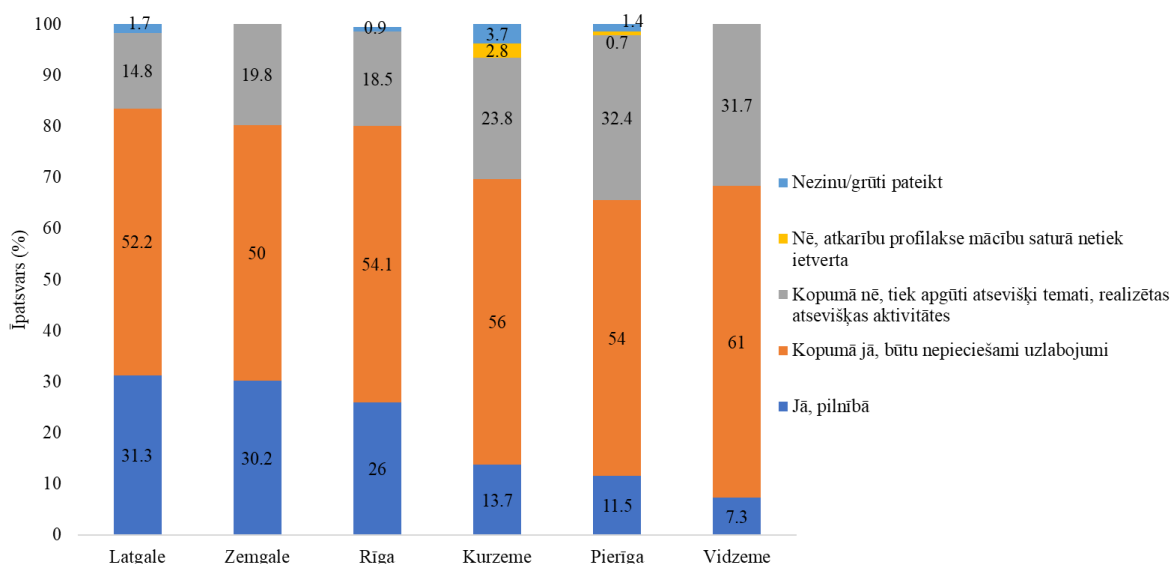
3.1.2.4.attēls. Respondentu īpatsvars (%) atkarībā no viedokļa par palīdzības iespējām vispārīzglītojošā izglītības iestādē gadījumā, ja skolēns ir lietojis, uzglabājis vai izplatījis atkarību izraisošas vielas

3.1.3. Situācijas raksturojums Latvijas reģionos

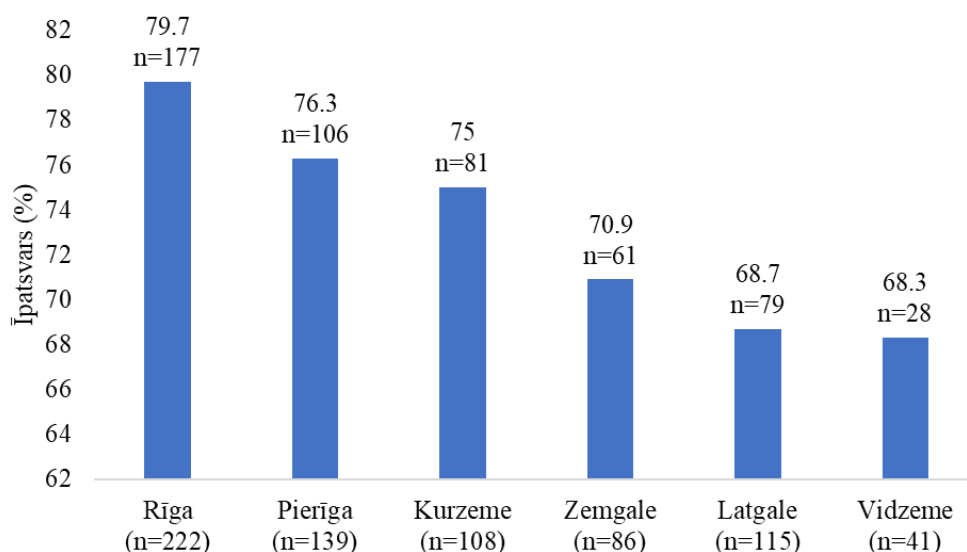
Tālāk ziņojumā tiks aplūkotas atbildes uz augstāk minētajiem četriem jautājumiem stratificētā veidā, proti, dalījumā pa reģioniem. Kā redzams 3.1.3.1.attēlā, augstākais respondentu īpatsvars (31,3%), kuri uzskata, ka viņu pārstāvētajā skolā atkarību jautājumi ir teicami integrēti mācību saturā, ir Latgalē. Savukārt Pierīgas un Vidzemes izglītības darbinieki ir viskritiskākie – tikai aptuveni desmitā daļa respondentu uzskata, ka atkarību jautājumi ir pilnībā integrēti mācību saturā.

3.1.3.1.attēls. Respondentu īpatsvars Latvijas reģionos (%) atkarībā no viedokļa par atkarību profilakses jautājumu iekļāvumu mācību saturā

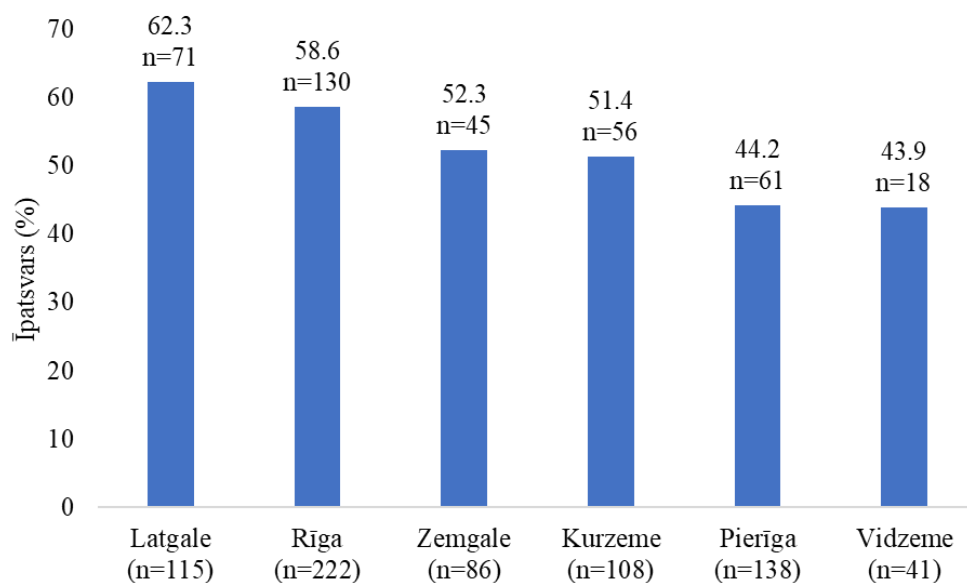
Savukārt uz jautājumu par to, vai skolā ir oficiāla, rakstiski noformulēta politika atkarību profilakses jautājumos, teju 80,0% Rīgas skolu pārstāvju atbild apstiprinoši. Kamēr Vidzemē un Latgalē apstiprinošo atbilžu īpatsvars ir par aptuveni 10 procentpunktiem zemāks (skat. 3.1.3.2.attēlu).

3.1.3.2.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) Latvijas reģionos atkarībā no viedokļa par oficiālas atkarību profilakses politikas esamību vispārizglītojošā izglītības iestādē

Skolēnu vecāku iesaiste atkarību profilaksē skolā saskaņā ar izglītības darbinieku sniegto viedokli visaugstākā ir Latgalē (vecāku iesaisti apliecina 62,3% respondentu). Vecāku iesaisti atkarību profilaksē skolā Pierīgā un Vidzemē apliecina par aptuveni trešdaļu zemāks īpatsvars respondentu. Minētajos divos reģionos rādītāji ir viszemākie (skat. 3.1.3.3.attēlu).

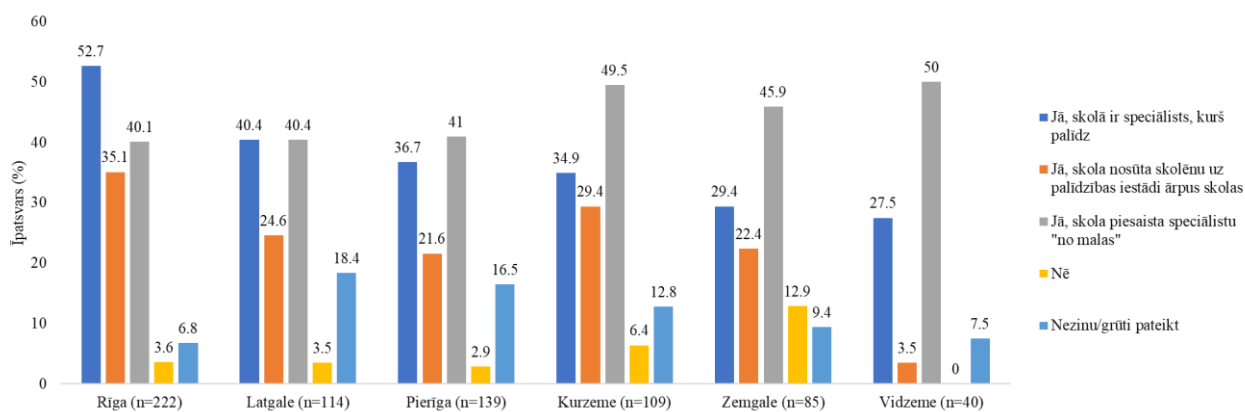
3.1.3.3.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) Latvijas reģionos atkarībā no viedokļa par skolēnu vecāku iesaisti atkarību profilakses vispārizglītojošajā izglītības iestādē

Attiecībā uz palīdzības iespējām skolēniem, kuri ir lietojuši, glabājuši vai izplatījuši atkarību izraisošas vielas, Rīgā visaugstākais respondentu īpatsvars ziņo par to, ka skolā ir pieejams speciālists, kurš spēj sniegt palīdzību skolēniem minētajās situācijās. Citos reģionos

šis atbilstu variants nedominē. Latgalē līdzīgi bieži tiek ziņots gan par speciālista pieejamību pašā skolā, gan par speciālistu piesaisti problēmsituāciju gadījumā “no malas”. Pierīgā, Kurzemē, Zemgalē un Vidzemē speciālista “no malas” piesaiste ir primāri izmantotais risinājums gadījumā, kad skolēns nonācis saskarē ar atkarību izraisošām vielām (skat. 3.1.3.4.attēlu).

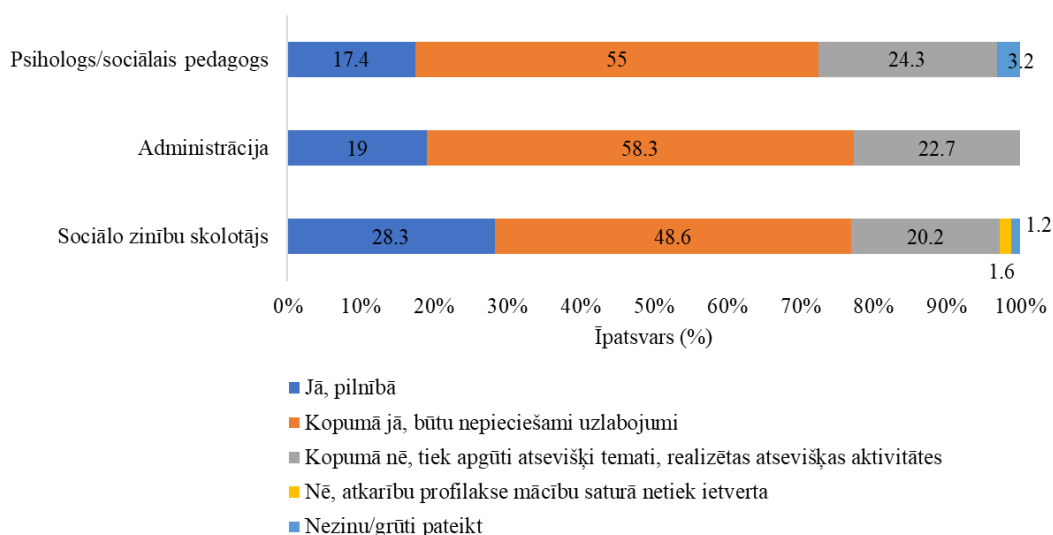
3.1.3.4.attēls. Respondentu īpatsvars (%) Latvijas reģionos atkarībā no viedokļa par palīdzības iespējām vispārīzglītojošā izglītības iestādē gadījumā, ja skolēns ir lietojis, uzglabājis vai izplatījis atkarību izraisošas vielas

3.1.4. Vispārīzglītojošo izglītības iestāžu darbinieku viedoklis par atkarību profilaksi

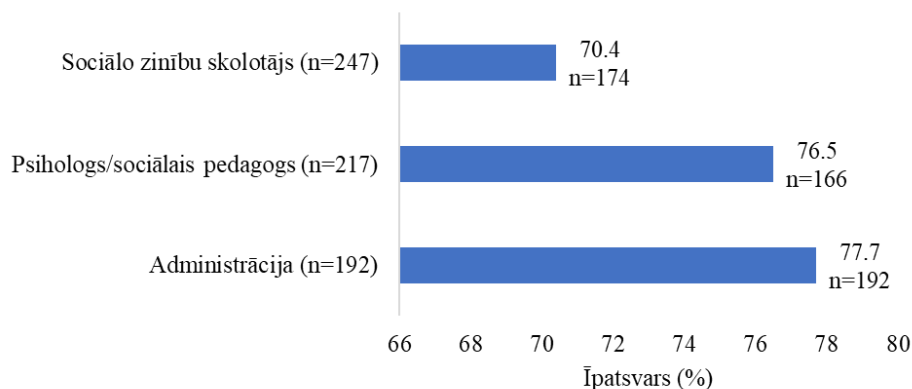
Kā redzams 3.1.4.1.attēlā, sociālo zinību skolotāji visbiežāk ziņo par to, ka atkarību profilakses jautājumi, viņuprāt, ir teicami integrēti mācību saturā viņu pārstāvētajās skolās, proti, šādu atbildi sniedz teju trešā daļa aptaujāto (28,3%). Kritiskāki ir skolu administrācijas darbinieki un viskritiskākie – skolu psihologi un sociālie darbinieki – viņu vidū attiecīgi tikai 19,0% un 17,4% respondentu uzskata, ka atkarību profilakses temati mācību satura ietvaros tiek aplūkoti sistemātiski un pietiekamā apjomā.

3.1.4.1.attēls. Respondentu īpatsvars (%) izglītības darbinieku amatu grupās atkarībā no viedokļa par atkarību profilakses jautājumu iekļaušanu mācību saturā

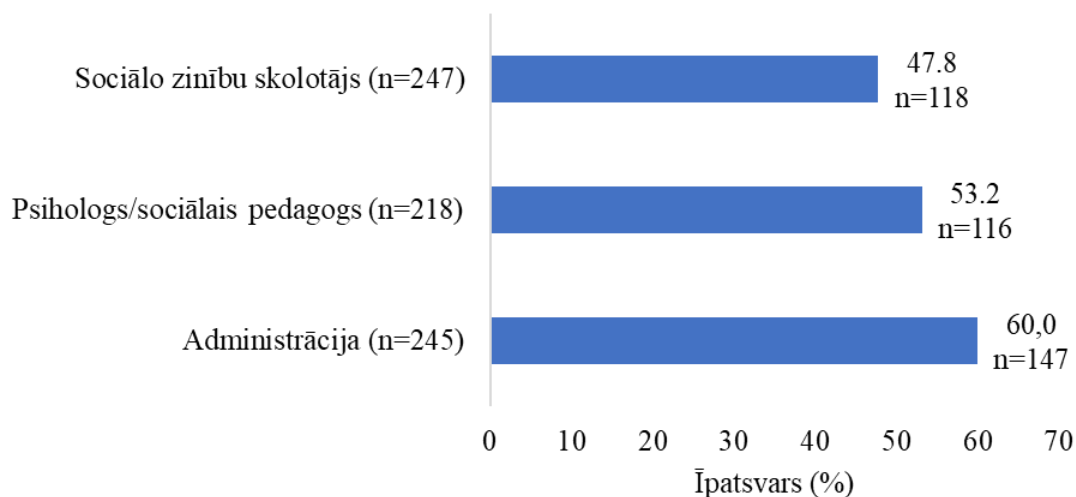
Vispārliecinātākie par oficiālas skolas atkarību profilakses politikas esamību, kā redzams 3.1.4.2.attēlā, ir skolu administrācijas darbinieki – viņu vidū 77,7% respondentu apstiprina politikas dokumenta esamību viņu pārstāvētajā skolā. Savukārt sociālo zinību pedagogu vidū pozitīvi atbildējušo īpatsvars uz šo jautājumu ir viszemākais – 70,4%.

3.1.4.2.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) izglītības darbinieku amatu grupās atkarībā no viedokļa par oficiālas atkarību profilakses politikas esamību vispārizglītojošā izglītības iestādē

Līdzīga tendence vērojama atbildēs uz jautājumu par to, vai skola atkarību profilaksē iesaistīta skolēnu vecākus. Uz šo jautājumu, kā redzams 3.1.4.3.attēlā, apstiprinoši atbildējušo īpatsvars visaugstākais ir skolu administrācijas darbinieku grupā (60,0%), savukārt viszemākais – sociālo zinību skolotāju grupā (47,8%).

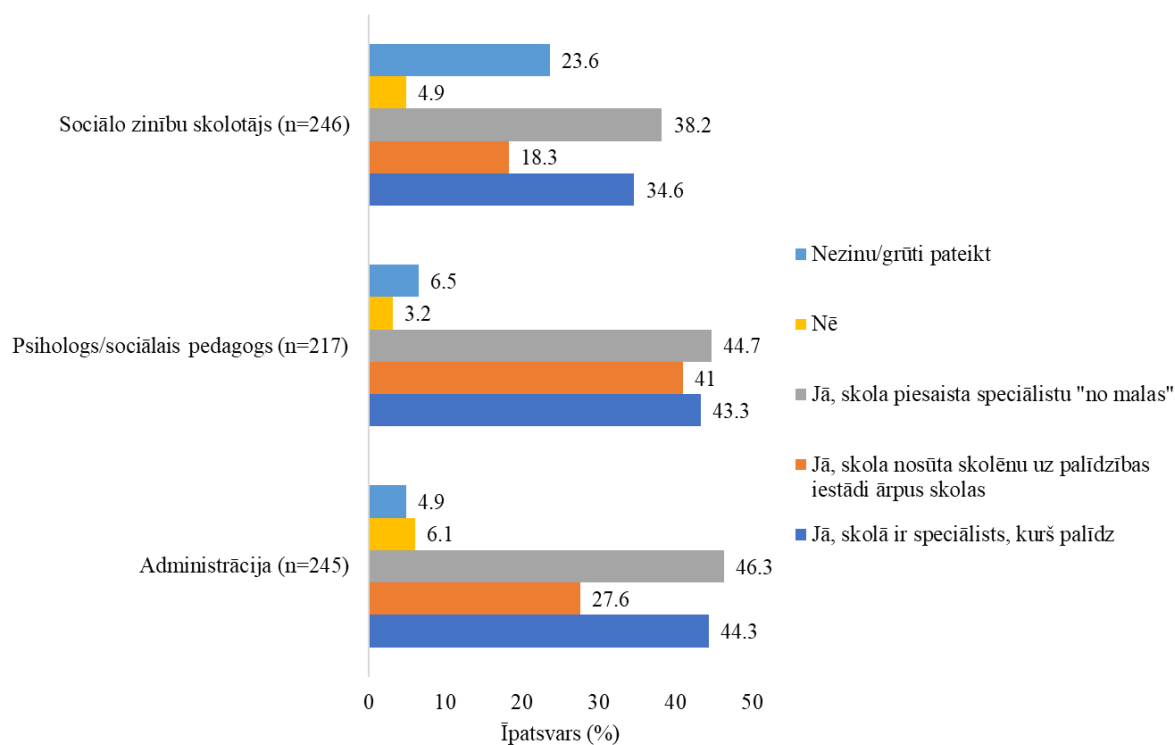
3.1.4.3.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) izglītības darbinieku amatu grupās atkarībā no viedokļa par skolēnu vecāku iesaisti atkarību profilaksē vispārizglītojošā izglītības iestādē

Attiecībā uz palīdzības sniegšanu skolēniem, kuri ir lietojuši, uzglabājuši vai izplatījuši atkarību izraisošās vielas – visbiežāk sniegtā atbilde visās trīs izglītības darbinieku amatu grupās ir speciālista piesaistīšana “no malas” šādu gadījumu risināšanai. Otra biežāk atzīmētā palīdzības iespēja ir skolā strādājošs speciāli sagatavots speciālists (skat. 3.1.4.4.attēlu).

Sociālo zinību skolotāji ir grupa, kurai bija visgrūtāk sniegt atbildi uz šo jautājumu, proti, katrs ceturtais (23,6%) skolotājs atzina, ka nav informēts, vai viņa pārstāvētajā skolā tiek sniegta palīdzība skolēniem, kuri ir saskārušies ar atkarību izraisošajām vielām (skat. 3.1.4.4.attēlu).

3.1.4.4.attēls. Respondentu īpatsvars (%) izglītības darbinieku amatu grupās atkarībā no viedokļa par palīdzības iespējām vispārīzglītojošā izglītības iestādē gadījumā, ja skolēns ir lietojis, uzglabājis vai izplatījis atkarību izraisošas vielas

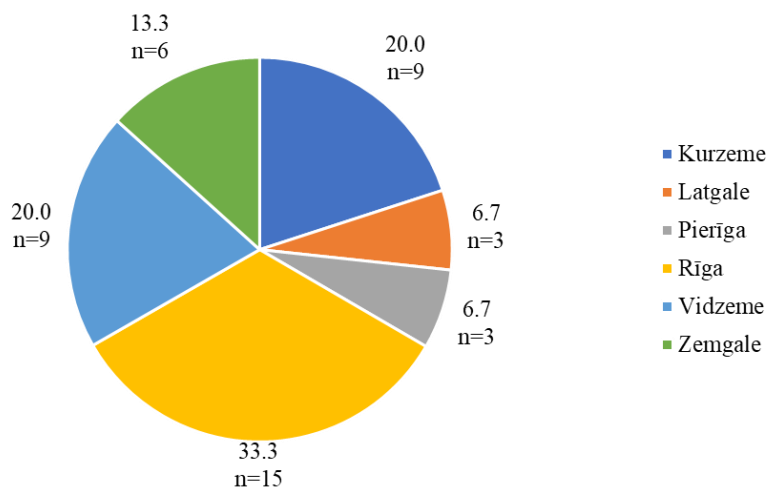
3.2. Kvantitatīvais pētījums. Paplašinātās aptaujas rezultāti

3.2.1. Respondentu raksturojums

Kā minēts šī ziņojuma 2.nodaļā, paplašinātajā aptaujā neizdevās sasniegt reprezentatīvu skolu un izglītības darbinieku atlasu. Kopumā paplašināto aptauju aizpildīja 15 skolas un attiecīgi 45 darbinieki (15 darbinieki katrā amatu grupā – skolas administrācijas darbinieki, psihologi vai sociālie pedagogi un sociālo zinību skolotāji). Tādēļ šajā nodaļā ieskicētie rezultāti nav nacionāli reprezentatīvi un var nebūt attiecināmi uz situāciju Latvijas vispārīzglītojošajās skolās kopumā.

Kā redzams 3.2.1.1.attēlā, aptaujas dalībnieki pārstāv visus Latvijas reģionus. Mazliet augstāka pārstāvētība ir Rīgai – šajā teritorijā strādā 33,3% atbildējušo. Mazliet mazāk pārstāvēta ir Latgale un Pierīga.

3.2.1.1.attēls. Respondentu īpatsvars (%) saistībā ar reģionu, kur atrodas viņu pārstāvētā vispārīzglītojošā izglītības iestāde

3.2.2. Atkarību profilakses integrācija mācību saturā

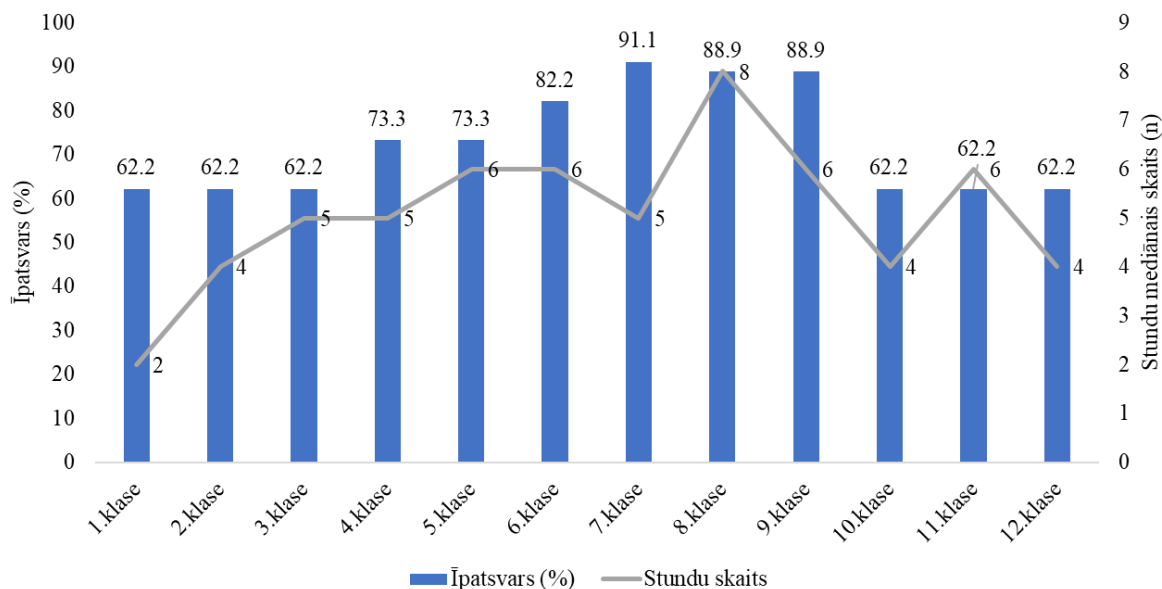
Pirmā aptaujas anketas daļa (skat. 1.pielikumu) bija veltīta atkarību profilakses **integrācijas mācību saturā** jautājumiem. Respondentiem tika lūgts norādīt, kurās klasēs mācību saturā ir iekļauti atkarību jautājumi. Neviens no izglītības darbiniekiem nav atzīmējis atbilstošu variantu, ka šīs tēmas netiek aplūkotas nevienā no klasēm, proti, tēmu nav mācību saturā. Kā redzams 3.2.2.1.attēlā, visaugstākais respondentu īpatsvars (91,1%) atzīmējuši atkarību tematu apguvi mācību stundu ietvaros 7.klasē. Otrs augstākais respondentu īpatsvars redzams saistībā ar minēto jautājumu apguvi 8. un 9.klasē (abās klasēs 88,9%).

Attiecībā uz atkarību jautājumu apguvi veltīto mācību stundu skaitu katrā klasē, augstākais rādītājs ir 8.klasē – mediānais minētajiem tematiem veltītais mācību stundu skaits viena mācību gada ietvaros ir astoņas stundas. Vismazākais stundu skaits atkarību tematiem tiek veltīts 1.klasē (mediānais skaits - 2 stundas), kā arī 2., 10. un 12.klasēs (mediānais skaits - četras stundas) (skat. 3.2.2.1.attēlu).

Attiecībā uz mācību stundu apjomu EMCDDA iesaka atkarību profilakses tēmas aplūkot 10-15 iknedēļas nodarbību veidā. Aptaujas datus nav iespējams pārlicināt par to, vai minētie temati tiek secīgi aplūkoti iknedēļas mācību stundu veidā, taču norādītais viena mācību gada ietvaros uzrādītais mācību stundu apjoms nesasniedz minētās 10-15 mācību stundas nevienā no klasēm.

EMCDDA uzsver, ka atkarību jautājumi ir jāaplūko ar visu vecumu skolēniem – gan sākumskolā (vecumā līdz 10 gadiem), gan vecumā no 11-18 gadiem. Saskaņā ar izglītības darbinieku sniegto informāciju, stundu skaits, kas tiek veltīts atkarību jautājumiem, līdz 4.klasei ir kopumā mazs (mazāks kā no 6.-12.klasei). Iespējams, uzmanība jāpievērš atkarību profilakses tematu aktīvākai aplūkošanai vecumam atbilstošā veidā tieši sākumskolas klasēs.

3.2.1.1.attēls. Respondentu īpatsvars (%), kuri atbildējuši, ka konkrētajā klasē tiek aplūkoti atkarību profilakses jautājumi mācību stundu ietvaros, un minētajām tēmām veltītais mācību stundu skaits viena mācību gada ietvaros

Tālāk aptaujā izglītības iestāžu darbiniekiem tika jautāts, kādas ar atkarībām saistītas tēmas tiek apgūtas katrā no astoņām mācību jomām, kādas prasmes tika apgūtas, kādas pedagoģiskās metodes tika izmantotas minēto tematu apguvei, kā arī, cik mācību stundas katras jomas ietvaros tiek viena mācību gada ietvaros veltītas atkarību jautājumu apguvei. Respondentu atbilžu kopsavilkums redzams 3.2.2.1.tabulā.

Kā redzams minētajā tabulā, lielākais mācību stundu skaits atkarību jautājumu aplūkošanai atvēlēts Sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā un Audzināšanas jomā (10 stundas katrā no tām). Savukārt vismazākais apjoms tiek atvēlēts Matemātikas mācību jomā (divas stundas). Tomēr kopumā var secināt, ka ar atkarībām saistītie jautājumi tiek skarti visās astoņās mācību jomās.

Secināms, ka mācību jomu saturs ar atkarību profilaksi saistītajiem jautājumiem nav unikāls, daudzi jautājumi starp jomām pārklājas, tātad skolēns tos var apgūt dažādu jomu ietvaros (piemēram, tēma par to, kā pateikt "nē" piedāvājumam lietot vielas, tiek aplūkota gan Dabaszinātņu jomā, gan Tehnoloģiju mācību jomā, gan Sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā, gan Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslas mācību jomā, gan Audzināšanas jomā). Tas var nozīmēt, ka vienā mācību iestādē skolēns var atkārtoti vienu un to pašu tematu apgūt dažādu mācību jomu ietvaros. Tāpat minētā atrade var nozīmēt to, ka katrā skolā mācību saturs, kas tiek īstenots katras mācību jomas ietvaros, var atšķirties. Un katrā mācību iestādē atkarību jautājumiem lielāka uzmanība var būt veltīta citās mācību jomas ietvaros.

Atsevišķus tematus, kurus EMCDDA vadlīnijās min kā būtiskus un noteikti iekļaujamus mācību saturā, izglītības darbinieki aptaujas anketā neuzrāda. Nav minēti šādi trīs ieteikti temati:

* gribasspēks un mērķtiecīgums, dzīves plāna izveide jeb "nākotnes vīzija",

* attiecības ar vienaudžiem un sociālās prasmes,

* narkotiskās un psihotropās vielas saturošu receptšu un bezreceptšu medikamentu atbilstoša lietošana.

Iespējams, ka skolās pirmie divi iztrūkstošie temati mācību saturā ir ietverti, taču respondenti tos nav uzskatījuši par saistītiem ar atkarību profilaksi.

Attiecībā uz izglītības procesā ietvertajām EMCDDA ieteiktajām pedagoģiskajām metodēm secināms, ka aptaujas anketā respondenti tās visas pamatā ir uzrādījuši (tādas kā grupu darbs un dažādas interaktīvas metodes). Taču ir uzrādītas arī metodes, kuras EMCDDA izveidotais zinātniskās literatūras apkopojums uzrāda kā mazefektīvas (piemēram, lekcijas).

3.2.2.1.tabula. Dažādās mācību jomās apgūtās atkarību profilakses tēmas, apgūtās prasmes, izmantotās metodes un velītālais mediālais mācību stundu skaits viena mācību gada ietvaros

Mācību joma	Aplūkotās tēmas atkarību profilakses kontekstā	Aplūkotās prasmes atkarību profilakses kontekstā	Izmantotās pedagoģiskās metodes	Mediālais mācību stundu skaits (starpkvartīļu amplitūda (IQR))
Dabaszinātņu mācību joma	<ul style="list-style-type: none"> - atkarību ietekme uz cilvēka organismu (orgānu sistēmām) un veselību - halogēnūdeņraži, aromātiskie ogļūdeņraži, spirti, etanols – ietekme uz vidi, uz cilvēka organismu - datoratkarība 	<ul style="list-style-type: none"> - prasme pieņemt lēmumus - prasme analizēt un izvērtēt situāciju - kritiskā domāšana - spēja pateikt “nē” 	<ul style="list-style-type: none"> - grupu darbs - darbs ar informācijas avotiem - prezentācijas - lekcijas - lomu spēles - testi - filmas - diskusija 	7,5 (3,0-20,0)
Veselības un fiziskās aktivitātes mācību joma	<ul style="list-style-type: none"> - atkarība no digitālajām ierīcēm, - uztura traucējumi un atkarība no ēšanas - alkohola, nikotīna un citu vielu lietošana - nikotīna, alkohola, narkotiku atkarība – cēloņi, sekas - vielu ietekme uz fizisko veselību - veselīgs dzīvesveids, dienas režīms, sports kā alternatīva atkarībām - saturīga brīvā laika pavadīšana 	<ul style="list-style-type: none"> - sava viedokļa veidošana - prasme atpazīt vielu ietekmi - prasme kontrolēt laiku pie digitālajām ierīcēm - kritiskā domāšana - prasme veselīgi pavadīt brīvo laiku - prasme organizēt dienas režīmu - prasme pieņemt lēmumu, analizēt un izvērtēt situāciju 	<ul style="list-style-type: none"> - dienasgrāmatas veidošana - diskusija - prezentēšana - grupu darbs - pašmācība - vieslektora lekcijas - patstāvīgais darbs 	8,0 (3,3-40,0)
Matemātikas mācību joma	<ul style="list-style-type: none"> - veselīgs uzturs 	<ul style="list-style-type: none"> - kaloriju aprēķināšana 	<ul style="list-style-type: none"> - aprēķini, datu apstrāde 	2,0 (2,0-2,0)

Mācību joma	Aplūkotās tēmas atkarību profilakses kontekstā	Aplūkotās prasmes atkarību profilakses kontekstā	Izmantotās pedagoģiskās metodes	Mediānais mācību stundu skaits (starpkvartīļu amplitūda (IQR))
Tehnoloģiju mācību joma	<ul style="list-style-type: none"> - programmvadāmo ierīču droša lietošana - datoratkarība, IT tehnoloģiju atkarība - azartspēles - drošība virtuālajā vidē - jēgpilna un veselīga tehnoloģiju izmantošana - vielu tirdzniecība virtuālajā vidē 	<ul style="list-style-type: none"> - spēja apzināties apdraudējumus, veic darbības, lai izvairītos no tiek - prasme skaidrot vielu ietekmi - spēja atšķirt lietderīgu un nelietderīgu datora izmantošanu - kritiskā domāšana - digitālā pratība - prasme pieņemt lēmumus - prasme pateikt “nē” - spēja sabalansēt dienas režīmu 	<ul style="list-style-type: none"> - darbs ar informāciju - grupu darbs - demonstrējumi - diskusija - aplikāciju/lietotņu lietošana un izmantošana - grupu darbs - tests 	5,0 (3,0-6,0)
Valodu mācību joma	<ul style="list-style-type: none"> - teksti par atkarībām gramatikas zināšanu nostiprināšanai - sociālie tīkli, attiecību veidošana - pašcieņa, cieņa pret citiem - datoratkarība, sociālo tīklu atkarība, interneta atkarība, azartspēļu atkarība, atkarība no ēdiena, iepirkšanās atkarība, vienkāršrunas atkarība, atkarība no elka - līdzatkarība - smēķēšana, alkohols, narkotikas 	<ul style="list-style-type: none"> - prasme atšķirt iereibušu cilvēku - prasme rīkoties, ja iereibusi persona uzmācas - prasme novērtēt savus paradumus - kritiskā domāšana - prasme pieņemt lēmumus 	<ul style="list-style-type: none"> - darbs ar informāciju - darbs pāros - diskusija - prezentācijas 	4,0 (4,0-12,0)

Mācību joma	Aplūkotās tēmas atkarību profilakses kontekstā	Aplūkotās prasmes atkarību profilakses kontekstā	Izmantotās pedagoģiskās metodes	Mediānais mācību stundu skaits (starpkvartīļu amplitūda (IQR))
Sociālā un pilsoniskā mācību joma	<ul style="list-style-type: none"> - veselība kā vērtība, atbildība par veselību - stresa vadība - sava viedokļa aizstāvēšana - kaitīgo paradumu (smēķēšana, alkohola, narkotisko vielu lietošanas) sekas – individuālās un sociālās - atkarība kā slimība - pasīvā smēķēšana - kā atkarība maina dzīvi - kā pateikt “nē” piedāvājumam - tehnoloģiju atkarība - bulīmija un anoreksija - vielu lietošanas, glabāšanas, izplatīšanas juridiskās sekas 	<ul style="list-style-type: none"> - spēj raksturot savu paradumu ietekmi uz veselību, - atpazīst un piedāvā risinājumus situācijā, kurā ir apdraudēta cilvēka veselība vai dzīvība - nosaka savu un sabiedrības atbildību par veselību - zina un prot vērties pēc palīdzības - pārzina jomas normatīvo regulējumu 	<ul style="list-style-type: none"> - informācijas avotu analīze - bijušo absolventu uzstāšanās - ekskursija - prāta vērtā - diskusijas - pārrunas - lomu spēle - plakātu veidošana - grupu darbs - prezentācija - tests - lekcija - mācību filmu skatīšanās 	10,0 (4,0-20,0)
Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslas mācību joma	<ul style="list-style-type: none"> - atkarību atspoguļojums daiļliteratūrā, mākslā, mūzikā - naturālisms literatūrā (L.Petruševska “Valsts” – par vientuļo māti, kura lieto alkoholu) - vielu un procesu atkarības, to sekas - saturīga brīvā laika pavadīšana 	<ul style="list-style-type: none"> - prasme novērtēt riskus - prasme saskatīt atkarību pazīmes - prasme meklēt atbilstošu palīdzību - prasme atteikt piedāvājumam - prasme organizēt jēgpilnu laika pavadīšanu - izprot, ka atkarība nav 	<ul style="list-style-type: none"> - audiovizuāli demonstrējumi - diskusija - teksta analīze 	7,0 (3,0-10,0)

Mācību joma	Aplūkotās tēmas atkarību profilakses kontekstā	Aplūkotās prasmes atkarību profilakses kontekstā	Izmantotās pedagoģiskās metodes	Mediānais mācību stundu skaits (starpkvartīļu amplitūda (IQR))
		kaitējums tikai pašam, bet arī sabiedrībai		
Audzināšanas joma	<ul style="list-style-type: none"> - atbildība pret sevi un apkārtējiem - pašcieņa, pašapziņa, paškontrolē - vērtību skala - personības pilnveidošana - kā pateikt "nē" - lēmumu pieņemšana - enerģijas dzērieni, smēķēšana, veipošana, alkohols, narkotikas, datorspēļu atkarība - atkarība no IT tehnoloģijām - vielu ietekme uz organismu - mīti un fakti par vielām - palīdzības iespējas atkarību riska gadījumā - vielu lietošanas, uzglabāšanas, izplatīšanas juridiskās sekas 	<ul style="list-style-type: none"> - prasme novērtēt riskus - prasme saskatīt atkarību pazīmes - prasme meklēt atbilstošu palīdzību - prasme atteikties piedāvājumam - prasme atšķirt patiesu informāciju no nepatiesas - spēja pieņemt lēmumus - prasme izdarīt izvēli par labu savai veselībai. 	<ul style="list-style-type: none"> - darbs ar grāmatu - grupu darbs - ekskursija - prāta vētra - lomu spēles - video materiālu skatīšanās un analīze - tikšanās ar institūciju pārstāvjiem - situāciju analīze - plakātu veidošana - lekcija - paraugdemonstrējumi - tikšanās ar speciālistu 	10,0 (5,0-24,0)

Aptaujas turpinājumā izglītības darbiniekiem tika jautāts, kādus mērķus ir paredzēts sasniegt, iekļaujot atkarību profilakses jautājumus mācību saturā viņu pārstāvētajās skolās. Izglītības darbinieki kopumā uzrāda šādus gan plašus un visaptverošus, gan ļoti konkrētus un tieši ar atkarību profilaksi saistītus mērķus:

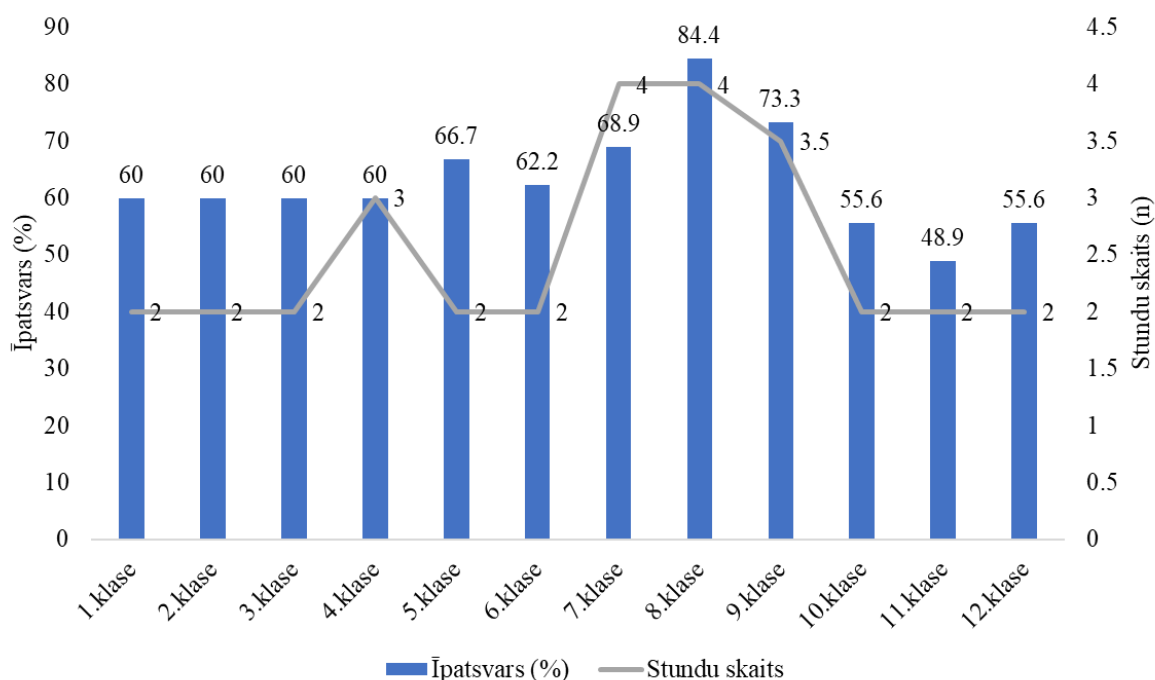
- pilnveidot kritiskās domāšanas un lēmumu pieņemšanas prasmes;
- attīstīt dzīves prasmes;
- mazināt atkarību izraisošu procesu izplatīšanos izglītojamo vidū;
- analizējot problēmsituācijas un uzvedības modeļus, apgūt stresa mazināšanas stratēģijas un pozitīvas uzvedības principus, lai mazinātu nevienlīdzību pusaudžu vidū un tieksmi lietot atkarību izraisošas vielas;
- novērtēt savas atbildības nozīmi veselības saglabāšanā;
- mudināt skolēnus izdarīt veselību veicinošas izvēles;
- veicināt skolēnu izpratni par vērtībām un tikumiem. Apzināties veselību kā vērtību;
- apzināties veselīga dzīvesveida nozīmi. Iepazīstināt ar atkarības veidiem, aktualitātēm, cēloņiem, sekām;
- veidot izpratni par atkarību ietekmi uz veselību;
- iepazīstināt ar palīdzības saņemšanas iespējām, mudināt tās izmantot;
- sniegt atbalstu, rosināt skolēnus nebaidīties runāt par atkarībām, lūgt palīdzību to risināšanā;
- uzlabot skolas sociālo vidi, kurā izglītojamie izvēlas nelietot atkarību izraisošās vielas;
- strādājot veic pasākumus, lai izvairītos no iespējamajiem apdraudējumiem un atkarībām, tai skaitā datorspēļu, viedierīču un sociālo tīklu pārmērīgas lietošanas.

Līdzīgi kā par atkarību jautājumu integrēšanu mācību procesā, respondentiem tika uzdoti arī jautājumi par šo tematu iekļaušanu interešu izglītības vai ārpusstundu pasākumos viņu pārstāvētajā skolā. Trīs no 45 respondentiem atzinuši, ka viņu pārstāvētajās skolās atkarību jautājumi ārpusstundu aktivitātēs aplūkoti netiek. Taču vairums respondentu norāda, ka noteiktās klasēs šie jautājumi ārpusstundu aktivitāšu ietvaros tiek aplūkoti. Visaugstākais pozitīvi atbildējušo respondentu īpatsvars ir attiecībā uz ārpusstundu aktivitātēm tieši 8.klasē (84,4% respondentu uzrāda, ka šajā klasē tiek īstenoti ārpusstundu pasākumi par atkarību profilaksi). Vismazāk respondentu uzrāda ārpusstundu pasākumus 11.klasei (skat. 3.2.1.3.attēlu).

Attiecībā uz veltīto stundu skaitu viena mācību gada ietvaros, līdzīgi kā mācību stundu gadījumā, arī ārpusstundu aktivitātēs augstākais mediānais stundu skaits uzrādīts 8.klasei, taču ārpusstundu aktivitāšu stundu skaits līdzīgs uzrādīts arī 7.klasei (abām klasēm mediānais mācību stundu skaits viena mācību gada ietvaros – četras stundas) (skat. 3.2.2.2.attēlu).

Kopumā secināms, ka atkarību jautājumiem atvēlētais mācību stundu skaits nevienā no klasēm nav pietiekams arī tad, ja summē gan mācību stundas (skat. 3.2.2.1.attēlu), gan ārpusstundu aktivitāšu stundas. Summa nesasniedz EMCDDA ieteiktās 10-15 mācību stundas (kas tiek realizētas reizi nedēļā).

3.2.2.2.attēls. Respondentu īpatsvars (%), kuri atbildējuši, ka konkrētajā klasē tiek aplūkoti atkarību profilakses jautājumi interešu izglītības/ārpustundu pasākumu ietvaros, un minētajām tēmām velītais interešu izglītības stundu skaits viena mācību gada ietvaros

3.2.2.2.tabulā redzams, tieši kādus ārpusstundu pasākumus skolas organizē, kādas atkarību profilakses tēmas šo pasākumu ietvaros tiek aplūkotas, kādas prasmes tiek pasākumu laikā apgūtas, kā arī kādā apjomā tas parasti tiek realizēts. Kopumā jāsecina, ka īstenotie pasākumi ir interaktīvi un atbilst jaunākajām vadlīnijām par zinātniski pierādītām skolās izmantojamām metodēm. Tomēr dažas no minētajām aktivitātēm tiek uzskatītas par mazefektīvām, piemēram, lekcijas vai reidi ar dienesta suņiem (iebiedēšanas taktikas nav zinātniskos pētījumos uzrādījušas augstu efektivitāti).

Ārpustundu aktivitāšu apjoms kopumā mācību stundu ziņā viena gada ietvaros ir mazs. Secināms, ka šīs aktivitātes var kalpot kā komplementārs pasākums, taču bez sistemātiskas atkarību profilakses jautājumu integrēšanas mācību saturā, tās nesasniedz mērķi un nemazina atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatību skolēnu vidū, jo ir zinātniski pierādīts, ka atsevišķas kampaņveidīgas aktivitātes šādu mērķi sasniegt nevar.

3.2.2.2.tabula. Atkarību profilakses īstenošanas ietvarā veiktie ārpusstundu pasākumi, šo pasākumu tēmas, apgūtās prasmes un veltītais mediānais mācību stundu skaits viena mācību gada ietvaros

Ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumi	Aplūkotās tēmas atkarību profilakses kontekstā	Aplūkotās prasmes atkarību profilakses kontekstā	Mediānais mācību stundu skaits (starpkvartīļu amplitūda (IQR))
<ul style="list-style-type: none"> - Diskusija - Drošības diena - Veselības veicināšanas diena - Speciālists “no malas” (ārsts, policists, nevalstisko organizāciju pārstāvji) - Lekcija - Nodarbība - Karjeras diena - Pasākums ar dienesta suņiem 	<ul style="list-style-type: none"> - Atkarības jēdziens - Ietekme uz veselību - Sodi un likumpārkāpumi - Atkarības novēršanas iespējas - Alternatīvas atkarībām - Saturīgs brīvais laiks - Atkarība no viedierīcēm - Veselīgs dzīvesveids - Kā pateikt “nē” - Vienaudžu ietekme - Pirmās palīdzības sniegšana 	<ul style="list-style-type: none"> - Apzinās vielu ietekmi uz organismu - Uzņemas atbildību par savu veselību - Spēj pieņemt lēmumu - Kritiskā domāšana un problēmrisināšana - Digitālās prasmes - Spēja pateikt “nē” - Prasme izvērtēt rīcību - Prasme izdarīt veselīgas izvēles - Zina atbildību par vielu lietošanu, glabāšanu u.c., orientējas normatīvajos aktos 	2.0 (2.0-8.0) – 7.0 (3.0-12.0)

3.2.2.3.tabulā atspoguļoti dažādi atkarību profilakses jautājumi, kurus EMCDDA apkopojis kā efektīvus vai mazefektīvus atkarību profilaksē skolēnu vidū. EMCDDA uzsver, ka ar atkarību profilakses jautājumiem ir jāstrādā visās klašu grupās. Pozitīvi, ka abās būtiskajās vecuma grupās augsts īpatsvars respondentu norāda, ka gan mācību stundu, gan ārpusstundu aktivitāšu ietvaros tiek aplūkoti tādi būtiski atkarību profilakses aspekti kā pašcieņa un cieņa pret citiem, stresa un emociju vadīšana, starppersonu komunikācija un problēmu risināšana.

Pozitīvi, ka fakti par vielām tiek aplūkoti reti, sevišķi jaunākajās klasēs. Tāpat pozitīvi, ka mācību un ārpusstundu aktivitāšu ietvaros gana reti tiek izmantoti narkotiku lietotāju pieredzes stāsti, ņemot vērā, ka zinātniskie pētījumi rāda, ka minētās pieejas ir mazefektīvas un var būt pat kaitējošas.

3.2.2.3.tabula. Respondentu īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par mācību un ārpusstundu aktivitāšu ietvaros apgūtajām tēmām

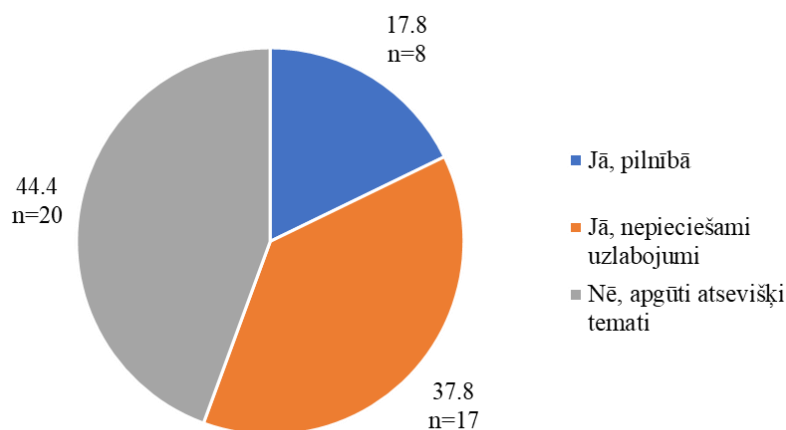
Temats	7-10 gadi		11-18 gadi	
	Mācību stundu laikā	Ārpusstundu / interešu aktivitātēs	Mācību stundu laikā	Ārpusstundu / interešu aktivitātēs
Pašcieņa un cieņa pret citiem	100,0	97,4	100,0	97,8
Tikšana galā ar emocijām un stresu	100,0	84,2	100,0	97,8
Komunikācijas, sadarbības prasmes	100,0	92,1	97,8	100,0
Problēmu, ikdienas dzīves situāciju risināšanas prasmes	100,0	81,6	93,3	84,4
Attiecības ar vienaudžiem un sociālās prasmes	97,4	86,8	97,8	91,1
Lēmumu pieņemšanas prasmes un kritiskā domāšana	92,1	81,6	100,0	84,4
Atbildība pret sevi un pret apkārtējiem (cēloņi un sekas, rīcības sasaiste ar turpmāko dzīves gājumu, iespējamām notikumiem nākotnē)	89,5	84,2	97,8	95,6
Pašapziņa	89,5	86,8	91,1	97,8
Prasmes pateikt "nē"	89,5	65,8	84,4	71,1
Pārliecība par sevi, pašpārliecinātība	84,2	92,1	93,3	97,8
Gribasspēks un mērķtiecīgums, dzīves plāna izveide jeb "nākotnes vīzija"	81,6	55,3	93,3	84,4
Paškontrolē (spēja starp stimulu un reakciju veidot to iekšējo telpu, kurā reakcija tiek pārdomāta)	76,3	71,1	93,3	82,2
Vielu ietekme uz veselību un iedarbība	60,5	23,7	100,0	48,9
Atturēšanās no vielu lietošanas kā vērtība un norma	60,5	39,5	93,3	60,0
Fakti par vielām	44,7	15,8	97,8	46,7
Palīdzības iespējas atkarības riska / atkarības gadījumā	34,2	7,9	93,3	55,6
Alternatīvas vielu lietošanai un atkarību izraisošo procesu praktizēšanai	34,2	15,8	77,8	46,7
Ar atkarībām saistītie mīti (piemēram, visi / lielākā daļa skolēnu ir lietojuši / lieto)	31,8	15,8	84,4	51,1
Vielu lietošanas sociālās sekas, tai skaitā juridiskās sekas	31,6	23,7	97,8	53,3

Vielu lietotāju pieredzes stāsti	28,9	15,8	68,9	42,2
Narkotiskās un psihotropās vielas saturošu recepšu un bezrecepšu medikamentu atbilstoša lietošana	7,9	7,9	73,3	26,7

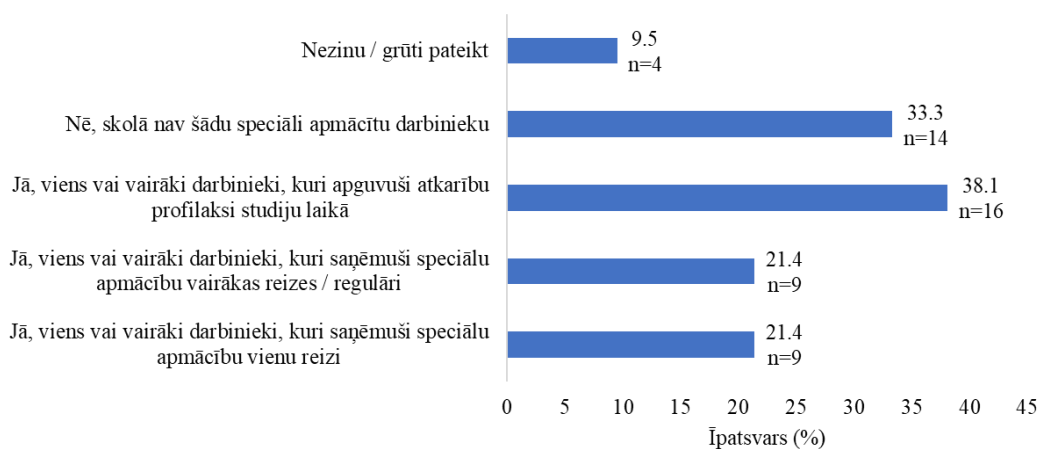
Kā redzams 3.2.2.3.attēlā, uz jautājumu par to, vai viņu pārstāvētajā skolā atkarību profilakse tiek pilnvērtīgi integrēta mācību saturā (ieskaitot gan mācību darbu stundās, gan ārpusstundu aktivitātes), t.i. ar konkrētu mērķi, detalizēti paredzētām, secīgām, mērķtiecīgām tēmām un metodēm katrai klasei vai klašu grupai, neviens respondents nesniedz pilnībā noliedzošu atbildi. Kopumā vairāk kā puse aptaujāto uzskata, ka atkarību jautājumi ir pilnībā integrēti mācību saturā vai ka kopumā ir integrēti, taču būtu nepieciešami uzlabojumi.

3.2.2.3.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par atkarību profilakses iekļaušanu mācību saturā

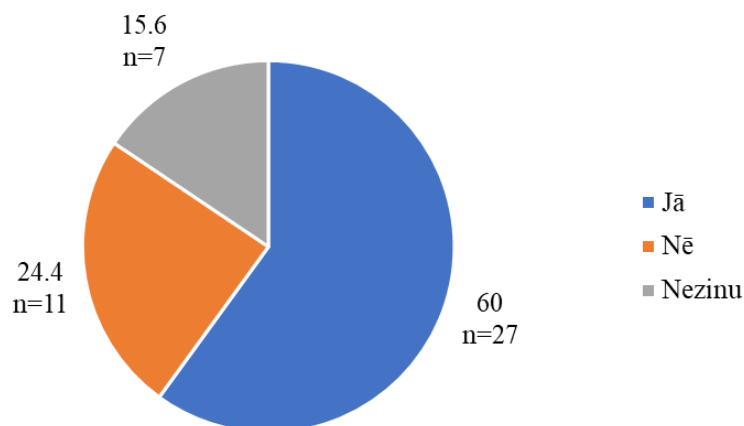
EMCDDA uzsver, ka visaptverošas atkarību profilakses stratēģijas izstrādei un ieviešanai skolā ir nepieciešami **darbinieki, kuri saņēmuši apmācību** par šiem jautājumiem. 3.2.2.4.attēlā redzams, ka trešā daļa (33,3%) pētījuma dalībnieku uzskata, ka viņu skolā šāda darbinieka nav, vēl desmitajai daļai (9,5%) izglītības darbinieku ir grūti atbildēt uz šo jautājumu, savukārt lielākā daļa respondentu uzskata, ka skolā strādā darbinieki, kuri ir izglītoti atkarību profilakses jautājumos. Tiesa, biežāk tiek uzskatīts, ka šo izglītību darbinieki saņem profesionālās izglītības iegūšanas (studiju) laikā nevis sistemātiskas tālākizglītības rezultātā.

3.2.2.4.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par darbinieku esamību skolā, kuri ir apmācīti atkarības profilakses īstenošanā

Kā redzams 3.2.2.5.attēlā, uz jautājumu par to, vai viņu pārstāvētās skolas personālam būtu nepieciešams pilnveidot kompetenci atkarību profilakses politikas veidošanā un īstenošanā, t.i. integrācijā mācību saturā, skolas politikas veidošanā, attīstībā, uzraudzībā, vairāk kā puse respondentu (60,0%) atbild apstiprinoši. Noraidošu atbildi sniedz ceturtdaļa aptaujāto (24,4%).

3.2.2.5.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par apmācības nepieciešamību atkarību profilakses politikas veidošanā un īstenošanā

Tālāk pētījuma gaitā tiem dalībniekiem, kuri uzskata, ka viņu skolas darbiniekiem apmācība atkarību jautājumos būtu nepieciešama, tika jautāts, tieši par kādām tēmām šī apmācības būtu nepieciešamas. Respondenti kopumā nosauc 16 tematus. To vidū ir gan plašas un stratēģiskas tēmas, gan ļoti konkrēti jautājumi, piemēram, par aktuālajām elektroniskajām smēķēšanas ierīcēm. Vispārīzglītojošo izglītības iestāžu darbinieku norādītās temati:

- 1) mērķtiecīgi virzīta atkarību profilakses plāna īstenošana izglītības iestādē;
- 2) atkarību vielu profilakses - strukturētas programmas izveide – integrēšana dažādos mācību priekšmetos;

- 3) atkarību profilakses pasākumu īstenošana vecāku mērķauditorijai;
- 4) pedagoģiskās metodes un aktuālie materiāli atkarību profilakses jautājumu mācīšanā;
- 5) pašpārliecinātības veicināšana;
- 6) formālās/neformālās metodes kritiskās domāšanas un lēmuma pieņemšanas iemaņu pilnveidē;
- 7) sadarbības veidošana ar dažādām iestādēm un organizācijām;
- 8) atkarību cēloņi;
- 9) aktualitātes atkarību diagnosticēšanā, ārstēšanā; palīdzības iespējas;
- 10) datoratkarība;
- 11) fakti par vielām, īpaši jaunajām ķīmiskajām vielām;
- 12) vielu atpazīšana;
- 13) atkarību, vielu lietošanas atpazīšana;
- 14) kā laikus pamanīt riskus;
- 15) kā rīkoties, ja skolēns lietojis vielas;
- 16) elektroniskās smēķēšanas ierīces.

3.2.3. Skolu politika atkarību profilakses jautājumos

Nākamā paplašinātās aptaujas jautājumu sadaļa attiecināma uz **skolu oficiālo politiku atkarību profilakses jautājumos**. Uz jautājumu, vai viņu pārstāvētajā skolā ir speciāli rakstiski izstrādāta un publiski pieejama (piemēram, skolas mājaslapā) politika vai iekšējās kārtības noteikumi attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanas jautājumiem. Vairums respondentu (78,6%, n=33) atbild apstiprinoši.

Tālāk tika uzskaitīti dažādi aspekti, kurus EMCDDA uzver kā būtiskus, t.i. kā tādas, kuriem būtu šajā skolas politikas dokumentā jābūt ietvertiem. Kā redzams 3.2.3.1.tabulā, visbiežāk skolu politikā iekļautais jautājums, kuru atzīmē vislielākais respondentu īpatsvars (97,0%), ir skolas rīcība ar atkarību izraisošo vielu lietošanu saistītu pārkāpumu gadījumā. Divi nākamie biežāk uzrādītie jautājumi, kas ietverti skolas politikas dokumentā, ir skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu ienešanas un glabāšanas aizliegumu skolas telpās (87,9%) un skolas rīcība ar atrašanos reibuma stāvoklī saistītu pārkāpumu gadījumā (87,9%). Visretāk skolu politikas dokumentos iestrādāti jautājumi par ar azartspēļu spēlēšanu saistītiem pārkāpumiem (18,2%) un skaidri formulēta skolēnu pašu iesaiste skolas vides organizēšanā atkarību profilakses jomā (18,2%).

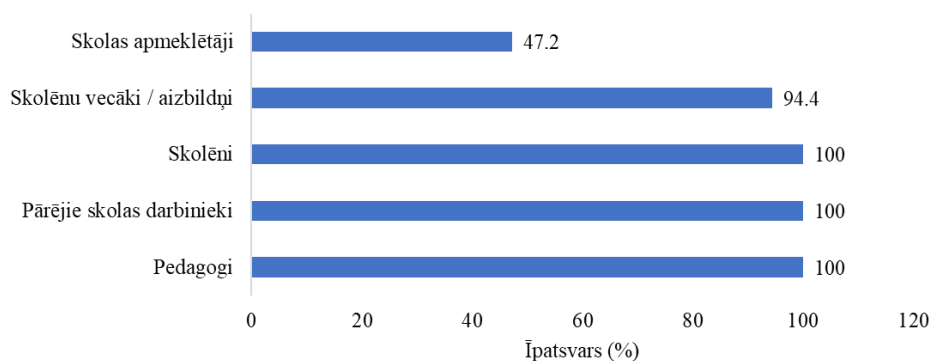
3.2.3.1.tabula. Respondentu īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par vispārizglītojošās izglītības iestādes atkarību profilakses politikas dokumentā ietvertajiem jautājumiem

Temats	Īpatsvars (%)
Definēts dokumenta nolūks/mērķis – rūpes par skolēnu un darbinieku veselību, drošību u.tml.	72,7
Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu lietot alkoholu, narkotikas, tabaku vai nikotīnu saturošus izstrādājumus, augu smēķēšanas produktus, elektroniskās smēķēšanas vai karsēšanas ierīces u. tml. skolas āra teritorijā	81,8
Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu lietot alkoholu, narkotikas, tabaku vai nikotīnu saturošus izstrādājumus, augu smēķēšanas produktus, elektroniskās smēķēšanas vai karsēšanas ierīces u.tml. skolas rīkoto pasākumu laikā (piemēram, ekskursijas, sporta pasākumi)	66,7
Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu izplatīšanas vai tirgošanas aizliegumu skolas telpās	72,7
Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu, izplatīšanas vai tirgošanas aizliegumu skolas āra teritorijā	72,7
Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu izplatīšanas vai tirgošanas aizliegumu skolas rīkoto pasākumu laikā	72,7
Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu ienešanas un glabāšanas aizliegumu skolas telpās	87,9
Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu ienešanas un glabāšanas aizliegumu skolas āra teritorijā	69,7
Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu ienešanas un glabāšanas aizliegumu skolas rīkoto pasākumu laikā	72,7
Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu skolas telpās atrasties reibuma stāvoklī	81,8
Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu skolas āra teritorijā atrasties reibuma stāvoklī	60,6
Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu skolas rīkotajos pasākumos atrasties reibuma stāvoklī	72,7
Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu izmantot azartspēles vai to elementus mācību stundās vai ārpusstundu pasākumos (piemēram, pokers, likmju likšana, derības)	51,5
Definēti ar atkarību izraisošo vielu lietošanu saistīti pārkāpumi	42,4
Definēti ar azartspēļu spēlēšanu saistīti pārkāpumi	18,2
Formulēta skolas rīcība ar atkarību izraisošo vielu lietošanu saistītu pārkāpumu gadījumā	97,0
Formulēta skolas rīcība ar atkarību izraisošo vielu, izplatīšanu un tirgošanu saistītu pārkāpumu gadījumā	72,7
Formulēta skolas rīcība ar atkarību izraisošo vielu ienešanu un uzglabāšanu saistītu pārkāpumu gadījumā	84,8

Formulēta skolas rīcība ar atrašanos reibuma stāvoklī saistītu pārkāpumu gadījumā	87,9
Formulēta skolas rīcība ar azartspēļu spēlēšanu saistītu pārkāpumu gadījumā	27,3
Formulēti skolas sniegti atbalsta pasākumi atkarību izraisošo vielu lietošanas gadījumā	54,5
Formulēti skolas sniegti atbalsta pasākumi atkarību izraisošo procesu praktizēšanas gadījumā	33,3
Dokumentā skaidri minēts, ka noteikumi attiecas uz alkoholu	69,7
Dokumentā skaidri minēts, ka noteikumi attiecas uz tabakas izstrādājumiem vai tabakas aizstājējproduktiem u.tml.	69,7
Dokumentā skaidri minēts, ka noteikumi attiecas uz elektroniskajām smēķēšanas vai karsēšanas ierīcēm u.tml.	27,3
Dokumentā skaidri minēts, ka noteikumi attiecas uz narkotiskām un psihotropām vielām	60,6
Dokumentā formulēta skolēnu pašu iesaiste skolas vides organizēšanā atkarību profilakses jomā	18,2
Dokuments paredz, ka skolēni nelieto atkarību izraisošās vielas un nepraktizē atkarību izraisošos procesus	75,8
Dokuments paredz, ka skolas darbinieki nelieto atkarību izraisošās vielas un nepraktizē atkarību izraisošos procesus	60,6
Dokuments paredz, ka skolas apmeklētāji nelieto atkarību izraisošās vielas un nepraktizē atkarību izraisošos procesus	33,3
Dokuments paredz atkarību profilakses jautājumu sistemātisku un mērķtiecīgu iekļaušanu mācību saturā	39,4

Tālākajā pētījuma gaitā respondentiem tika uzdots jautājums, vai par augstāk minēto skolas politikas dokumentu atkarību profilakses jautājumos ir informētas dažādas mērķa grupas. Kā redzams 3.2.3.1.attēlā, par šo dokumentu vienmēr ir informēti skolēni un skolas darbinieki, taču skolēnu vecāki ne vienmēr ir informēti. Mazāk kā puse respondentu (47,2%) atzīmē, ka informēti tiek arī skolas apmeklētāji.

3.2.3.1.attēls. Respondentu skaits un īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par dažādu mērķa grupu informētību par vispārīzglītojošās izglītības iestādes atkarību profilakses politiku

EMCCDA uzsver, ka būtiska ir ne tikai atkarību jautājumu formulēšana dokumentos un iekļaušana mācību saturā, bet arī reāla vielu lietošanas kontrole skolas teritorijā. Uz jautājumu par to, vai viņu pārstāvētajā skolā šāda kontrole notiek, 90,5% (n=38) respondentu atbild apstiprinoši, kontroli noliedz 4,8% (n=2) pētījuma dalībnieku un vēl 4,8% (n=2) nezina, vai šāda kontrole skolas teritorijā tiek veikta.

Vēl viena būtiska efektīvas skolas atkarību profilakses politikas sadaļa ir vecāku iesaiste. Respondentiem tika jautāts, vai viņu pārstāvētajā skolā skolēnu vecāki vai aizbildņi tiek iesaistīti atkarību profilaksē. 3.2.3.2.tabulā redzams, ka vairums respondentu atzīmē, ka vecākiem tiek organizēti izglītojoši pasākumi par bērnu audzināšanas jautājumiem. Specifiski pasākumi tieši par atkarību izraisošajām vielām vai procesiem skolā tiek organizēti retāk. Tikai aptuveni ceturtdaļa (26,7%) respondentu atzīmē, ka skola organizē kopīgus pasākumus bērniem un vecākiem.

3.2.3.2.tabula. Respondentu skaits un īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par skolēnu vecāku iesaisti atkarību profilaksē

Iesaistes veids	Īpatsvars (%)	n
Organizē izglītojošus pasākumus vecākiem par emocionāli atbalstošu bērnu audzināšanu, noteikumu izvirzīšanu bērnam, bērna disciplinēšanu, bērna uzraudzīšanu (ar ko nodarbojas, draudzējas), vecākiem kā priekšzīmes rādītājiem u.tml.	91,1	41
Organizē izglītojošus pasākumus vecākiem specifiski par atkarību izraisīto vielu jautājumiem	37,8	17
Organizē izglītojošus pasākumus vecākiem specifiski par atkarību izraisītajiem procesiem (azartspēles, videospēles, pārmērīga aizraušanās ar sociālajiem tīkliem u.tml.)	53,3	24
Organizē kopīgus pasākumus bērniem un vecākiem	26,7	12

Uz jautājumu par to, vai viņu pārstāvētās skolas darbiniekiem būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par skolas politikas un iekšējās kārtības noteikumu izstrādi un realizāciju attiecībā uz atkarību profilakses jautājumiem, tikai 44,4% (n=20) respondentu atbild

apstiprinoši. Trešā daļa (31,1%, n=14) aptaujāto uzskata, ka šāda apmācība nav nepieciešama un vēl ceturtajai daļai (24,4%, n=11) izglītības darbinieku ir grūtības atbildēt uz šo jautājumu.

3.2.4. Atbalsta sniegšana skolā

Efektīvas skolas atkarību profilaksē iekļauj arī **atbalsta sniegšana skolēniem un darbiniekiem, kuri ir nonākuši saskarē ar atkarību izraisošajām vielām**. Izglītības darbiniekiem tika uzdots jautājums, vai viņu pārstāvētā skola piedāvā palīdzību skolēnam gadījumos, kad viņš ir lietojis, glabājis un/vai izplatījis atkarību izraisošas vielas. 3.2.4.1.tabulā atspeguļotas aptaujāto atbildes uz šo jautājumu. Teju ceturtdaļa respondentu (24,4%) atbild, ka skolā ir speciāli apmācīts darbinieks, kurš spēj veikt problēmas izvērtējumu, savukārt 66,7% pētījuma dalībnieku atbild, ka skolā ir darbinieks, kurš nepieciešamības gadījumā spēj sniegt īsās intervences pakalpojumu. Mazliet vairāk kā puse respondentu (53,3%) atbild, ka skolā konkrēta darbinieka, kurš spētu sniegt palīdzību, nav, taču tāds vajadzības gadījumā tiek piesaistīts. Savukārt 13,3% respondentu norāda, ka problēmu gadījumā skolēns tiek novirzīts palīdzības saņemšanai uz kādu iestādi vai organizāciju ārpus mācību iestādes.

3.2.4.1.tabula. Respondentu īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par vispārizglītojošās izglītības iestādes sniegtajām atbalsta iespējām skolēniem, kuri lieto, glabā vai izplata atkarību izraisošas vielas

Atbalsta pasākums	Īpatsvars (%)
Skolas darbinieku vidū ir speciāli apmācīts personāls, kurš veic skrīningu/problēmas izvērtējumu attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu/glabāšanu/izplatīšanu	24,4
Skolas darbinieku vidū ir speciāli apmācīts personāls, kurš veic īsās intervences: 2-5 nodarbības, kurās māca prasmes tikt galā ar savām emocijām un psiholoģisko ievainojamību pozitīvā veidā	66,7
Skolā nav pastāvīga speciāli apmācīta personāla, kas veiktu skrīningu vai īsās intervences, bet tāds tiek piesaistīts vajadzības gadījumā “no malas”	53,3
Skolā nav pastāvīga speciāli apmācīta personāla, kas spētu sniegt atbalstu; vajadzības gadījumā skolēns tiek novirzīts uz nepieciešamo pakalpojumu ārpus mācību iestādes (piemēram, ārstniecības iestādi)	13,3
Skolā netiek veikts skolēnu skrīnings attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu/glabāšanu/izplatīšanu	28,9
Nezinu/grūti pateikt	11,1

Līdzīgs jautājums tika uzdots arī par skolas darbiniekiem, proti, vai skola sniedz palīdzību, ja darbinieks ir lietojis, glabājis vai tirgojis vielas. Secināms, ka darbinieku problēmu gadījumā palīdzība tiek sniegta retāk kā skolēniem. Tā, piemēram, tikai 13,3% respondentu atbild, ka skolā ir speciālists, kurš varētu izvērtēt identificēto gadījumu, tikai 31,1% atbild, ka šādam darbiniekam būtu iespējams saņemt īso intervenci skolā. Aptuveni puse respondentu atbild, ka šādā situācijā tiktu piesaistīts cilvēks “no malas” vai ka darbinieks tiktu nosūtīts palīdzības saņemšanai ārpus mācību iestādes (skat. 3.2.4.1.tabulu).

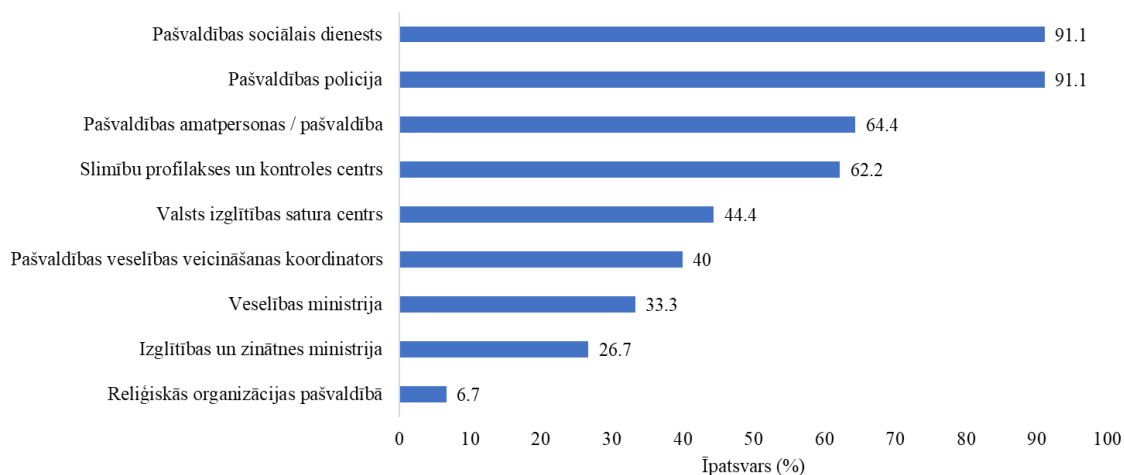
3.2.4.1.tabula. Respondentu īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par vispārīzglītojošās izglītības iestādes sniegtajām atbalsta iespējām skolas darbiniekam, kurš lietojis, glabājis vai izplatījis atkarību izraisošās vielas

Atbalsta pasākums	Īpatsvars (%)
Skolas darbinieku vidū ir speciāli apmācīts personāls, kurš veic skrīningu/problēmas izvērtējumu	13,3
Skolas darbinieku vidū ir speciāli apmācīts personāls, kurš veic īsās intervences: 2-5 nodarbības, kurās māca prasmes tikt galā ar savām emocijām un psiholoģisko ievainojamību pozitīvā veidā	31,1
Skolā nav pastāvīga speciāli apmācīta personāla, kas veiktu skrīningu vai īsās intervences, bet tāds tiek piesaistīts vajadzības gadījumā “no malas”	48,9
Skolā nav pastāvīga speciāli apmācīta personāla, kas spētu sniegt atbalstu; vajadzības gadījumā darbinieks tiek novirzīts uz nepieciešamo pakalpojumu ārpus mācību iestādes (piemēram, ārstniecības iestādi)	24,4
Skolā netiek veikts darbinieku skrīnings attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu/glubāšanu/izplatīšanu	48,9
Nezinu/grūti pateikt	17,8

Uz jautājumu par to, vai viņu pārstāvētās skolas personālam būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par atbalsta sniegšanu skolēniem, ģimenēm un darbiniekiem attiecībā uz atkarību izraisošajām vielām un procesiem skolas vidē, mazāk kā puse (42,2%, n=19) respondentu atbild, ka šāda informācija būtu nepieciešama. 17,8% (n=8) pētījuma dalībnieku uzskata, ka šāda informācija nav nepieciešama. Bet trešā daļa (33,3%, n=15) izglītības darbinieku uzsver, ka viņiem ir grūtības uz šo jautājumu sniegt konkrētu atbildi.

Pētījuma noslēguma respondentiem tika uzdots jautājums, ar kādām institūcijām un amatpersonām viņu pārstāvētā skola sadarbojas un saņem atbalstu atkarību profilakses politikas veidošanā un īstenošanā. 3.2.4.1.attēlā redzams, ka visbiežāk skolas sadarbojas ar pašvaldības policiju vai pašvaldības sociālo dienestu. Nākamie biežāk nosauktie sadarbības partneri ir amatpersonas vietējā pašvaldībā un Slimību profilakses un kontroles centrs.

3.2.4.1.attēls. Respondentu īpatsvars (%) saistībā ar viedokli par sadarbības partneriem vispārīzglītojošās izglītības iestādes atkarību politikas veidošanā

3.3. Kvalitatīvais pētījums. Padziļināto interviju rezultāti

3.3.1. Respondentu raksturojums

Puse no 21 intervētajiem respondentiem bija vispārizglītojošās izglītības iestādēs strādājoši administrācijas pārstāvji, bet otra puse – pedagogi un psihologi. Intervēto personu darba stāžs izglītības sistēmā variēja plašā amplitūdā – no 1,5 gadiem līdz 38 gadiem.

Padziļināto interviju sākumā izglītības darbiniekiem tika lūgts īsi raksturot izglītības iestādi, kuru viņi pārstāv. Intervijās apmēram vienādās proporcijās pārstāvētas lielās pilsētas, mazās pilsētas un teritorijas ārpus pilsētām. Arī pamatskolas un vidusskolas bija līdzvērtīgi pārstāvētas.

Skolēnu skaits skolās, kuru pārstāvji tika intervēti, bija amplitūdā no 80-900 personām, savukārt pedagogu skaits – robežās no 12-65.

3.3.2. Atkarību profilakses skolā koncepts

Intervijas sākuma jautājumi bija saistīti ar izpratni par atkarību profilakses konceptu skolu vidē. Vispirms tika uzdots jautājums par to, cik intervējamajiem atkarību profilakses jautājums skolu vides kontekstā šķiet nozīmīgs. Apmēram trīs ceturtdaļas intervējamo uz šo jautājumu atbildēja apstiprinoši, proti, uzskata šos jautājumus par patiesi nozīmīgiem, uzsverot plašo atkarību problēmu spektru un vieglo atkarību izraisīto vielu pieejamību.

Ārkārtīgi nozīmīgs, jo es saskaros gan skolā, gan man pašai ir pusaudzis, bet tas, ko viņi saka, ka pie tādām vielām var brīvi tikt ikviens. Ne tikai pie alkohola un cigaretēm. Viņi zina, kam ir jāpiezvana, dabūjot visu. 06_P_AB

Es vērtēšu baļļu skalā – nozīmīgums ir 10. 07_P_IL

Atkarības ir viens no būtiskākajiem jautājumiem ar ko būtu jānodarbojas, kas skar skolēnus un vispār cilvēkus. Ja paņemam visu atkarību spektru, ne tikai alkohols, narkotikas un cigaretes. 10_P_AB

Kopumā intervējamie uzskata, ka skolai atkarību profilaksē ir būtiska loma. Atsevišķi intervējamie uzskata, ka skolas loma varētu pat būt nozīmīgāka kā ģimenes loma.

Nu, viņš ir ļoti būtisks. Pirmkārt, manuprāt, tā ir galvenā vide, kurā runāt par profilaksi tieši atkarības jautājumos, gan ģimenē, gan skolā, bet skolā laikam jau vairāk, jo te ir tas izglītības un audzināšanas process. 13_P_AB

Tomēr lielāka daļa intervēto izglītības darbinieku uzskata, ka atkarību profilaksei pamats būtu liekams ģimenē.

Svarīgi mājā, ģimenē to stāstīt. Skola visu nevar mainīt. Gēni un mājas pieredzes arī nosaka, kā viņi uzvedās un ko dara. 08_A_LI

Atsevišķi intervētie profesionāļi uzskata, ka atkarības vairāk ir nacionāla mēroga un skolu ar lielu skolēnu skaitu problēma, proti, ka nelielās skolās atkarību jautājumi ir mazāk aktuāli.

..lielajās pilsētas skolās tā ir milzīga problēma, savukārt mazajās, kas ir lauku skolas, es nedomāju, ka tā ir ļoti liela problēma, drīzāk teiktu, ka nē. Ja rēķinām kopumā valstī, tad pieņemu, ka tā ir diezgan liela problēma. 09_P_AB

Nākamais interviju jautājums bija par to, kādas vērtības, tikumi un rīcība ir īpaši izceļami skolu vidē, lai skolu veidotu no atkarībām brīvu. Intervētie profesionāļi nosauc virkni (aptuveni 14) dažādu vērtību, tikumu un rīcību, kas varētu kalpot kā atkarības riska novērsoši faktori:

1) Emociju atpazīšana un pārvaldība;

Manuprāt, šobrīd ir fantastiska programma, kas ir izstrādāta ministrijas līmenī... pamanīt emocijas, jo parasti viss šis rodas, lai mēs sevi nomierinātu un atrastu līdzsvaru, bet tas parasti noved pie atkarības no kaut kādām vielām... Par emocijām, sajūtām – kāpēc vajadzīgs/ kuros brīžos tu to dari. 06_P_AB

2) Savas rīcības seku apzināšanās;

Viens no tiem būtu “Kādas no tā ir sekas?” Bērni apzinās, ka viņi to dara, lai relaksētos u.tml., bet neaptver kādas ir sekas. Ir bērni, kas saka “Es to daru kompānijas pēc”, nesaprotot sekas no citām iestādēm, savai veselībai. 07_P_IL

3) Spēja pateikt “nē”;

Nu, pirmkārt – prasme pateikt nē, jo, tas, ka piedāvājums mūsdienās, pieejamība un tas, ka gan interneta vide 13_P_AB

4) Cieņa, pieklājība, mīlestība, uzticēšanās, līdztiesība, pozitīva vide;

Noteikti cieņa, pieklājība, kaut kādā ziņā arī savstarpējā mīlestība un uzticēšanās, tādas vērtības, jo, manuprāt, tās mūsdienās kaut kur pazūd un jauniešiem tieši trūkst tas, ka nav cieņas vai uzticēšanās viņiem, sākot jau ar ģimeni... līdzvērtīga saruna, nevis es augšā un jaunielis kaut kur lejā, manuprāt, veicināt līdzvērtīgu sarunu, tas ir galvenais. 09_P_AB

Pirmkārt, labvēlīga, pozitīva vide. Ar bērniem atklāti runāt, nevis norādīt, bet radīt līdzvērtību. Nenolaisties līdz viņu līmenim, bet būt atklātam, uzticīgam. Uzticamība ir svarīga, lai atkarību profilakse varētu norisināties. 08_A_LI

5) Pašcieņa;

..pašcieņa, iemācīt pašcieņu. Tas, ka viņš bez šīm atkarības vielām var būt foršs, atraktīvs, nu varētu teikt stilīgs. 13_P_AB

Vērtība – pašcieņa, ja tev ir sava pašcieņa, tas nozīmē, ka tu novērtē sevi, sabiedrības pieņemtās normas un morālās vērtības. Tādejādi nenokļūsi atkarībās citu iespaidā 10_P_AB

6) Atbildība, pacietība, mērķtiecība, uzmanība.

Palīdz darbošanās, atbildība, pacietība, uzmanība un mērķtiecība, varbūt arī interešu sfēru iedziļināšanās, kas skolēnus varētu aizraut. 05_A_AB

Tālāk izglītības darbiniekiem tika jautāts, vai viņu pārstāvētajā skolā ir bijuši kādi gadījumi, kas likuši domāt par atkarību profilakses programmas ieviešanas nepieciešamību. Apmēram trīs ceturtdaļa intervēto atbild apstiprinoši. Daļa no šiem profesionāļiem uzsver, ka šādas situācijas skolā piedzīvo nemitīgi un tās faktiski uzskatāmas par daļu no skolēnu pieaugšanas procesa. Papildus tam tiek minēts, ka šādas situācijas sastopamas pat gados ļoti jauniem skolēniem, proti pat sākumskolas klasēs sastopama elektronisko smēķēšanas ierīču lietošana.

Jā, protams. Tie ir regulāri, nemitīgi, neizbēgams process tajā vecuma posmā. Liela daļa jauniešu vēlas kaut ko pamēģināt un reizēm kompānijas dēļ viņi pavelkas līdz pat pašam negribot. 06_P_AB

Izplatītie “Salt”⁸ ir redzēti jau 3.klasē. Viņi atnes, lai palielītos, nezinot sekas... Bērni ir gudri, noslēpjot ārpus skolas tās cigaretes. Ienākot klasē mēs jūtam, ka viņš ir smēķējis, bet nekādu pierādījumu nav, jo viss noslēpts. Salti ir tādi, kurus klasē var izsmēķēt, un to nevar

---

⁸ Vienreizlietojamās elektroniskās cigaretes

pierādīt. Mūsu skolā klasēs nav neviens smēķējis, bet paklausoties apkārt. Citi bērni saka, ka viņi iet uz veikalu starpbrīdī. 07_P_IL

Izglītības darbinieki norāda, ka nereti vielu lietošana ir daļa no skolēnu socializēšanās procesa un līdzeklis stresa mazināšanai.

Ļoti patīk viņiem tas. Viņi jau gaida katru starpbrīdi. Tur var savilkēt arī ar to, ka nav tā labākā draugu kompānija vai viņi aiziet nomierināties. Process, kā gājiens uz to vietu, ir jau kā nomierinošs process, dabūjot izkustēties un samazināt stresu, kas ir skolā. It īpaši bērniem, kuriem ir gribas un uzmanības grūtības. Viņi grib socializēties. Tur veidojas vesela komanda. 06_P_AB

Izglītības darbinieki pauž novērojumu, ka vielu lietošana pēdējo gadu laikā nav mazinājusies un ka skolēni pat reizēm nemēdz šo paradumu slēpt.

Es teiktu, ka nē [vielu lietošana nav mazinājusies]. Jaunieši (laikam COVID-19 dēļ) aizmirst par robežām, un tajā skaitā ar šo tēmu. Viņi skaļi izsakās – “Ejam uzpīpēt” – pieaugušā klātbūtnē. Vai arī to darīt pie skolas. 06_P_AB

Savukārt citi intervētie profesionāļi ziņo, ka atkarību izraisošo vielu lietošanas vai procesu praktizēšanas situācijas piedzīvo tikai dažreiz.

Ik pa gadiem, cikliem uzplūst kāds gadījums 09_P_AB

Gan jau kāds ir smēķējis un kāds arī smēķē, par marihuānas lietošanu un narkotikām mums informācijas nav. Mēs nevienu neesam pieķēruši un policija par mūsu skolu nav interesējusies. 10_P_AB

Mums ir īpaši gadījumi – narkomāni atvaseļošanās fāzē, kuri prasa daudz uzmanības... Tādu gadījumu ir maz, reti. 04_A_LI

Ļoti nopietni bija azartspēļu atkarība puisim. Tur iesaistījās vecāki, jo tika iesaistītas pamatīgas naudas summas – ātrie kredīti. 08_A_LI

Izglītības darbinieki uzsver, ka ir būtiski šīs problēmsituācijas uztvert mierīgi, jo lielākoties tās ir tikai atsevišķas epizodes un neliecina par dziļāku problēmu.

Būtu svarīgi skolotājiem nenobīties vai pusaudžu vecumā to neuzskatīt kā katastrofu. Bieži vien tā ir tikai epizode. 04_A_LI

Speciālisti ziņo, ka īpaši smagi ir tie gadījumi, kur sastopama atkarību problemātika skolēna ģimenē. Intervējamie atzīst, ka šādās situācijās jūtas bezpalīdzīgi un ka viņiem nav skaidrs, kā tādās situācijās pareizi un efektīvi rīkoties.

Vispārīgi liela problēma, it sevišķi, ja ģimenē ir problēma. 06_P_AB

Nākot no nelabvēlīgas ģimenes, neko citu nav par smēķēšanu redzējis. Ja pusaudzis to dara no 13 gadu vecuma un viņam tagad ir 16 gadi, tad mums to būs grūti izdzīt no viņa, jo viņam ir tā dzīvošanas vide, kur tas tiek turpināts lietot. Tā ir kā ikdiens, kā ēdiens viņam. 07_P_IL

Ir gadījumi, kad vecāki akceptē un saka, ka jā es zinu, un es arī pārku, tad kāda tur palīdzība, tad vecākam ir pārsvars, es tikai varu rosināt un motivēt, tomēr gala vārds ir vecākam. 09_P_AB

Ar tēvu nebija jēgas runāt, jo pats lieto alkoholu, tādēļ vajadzēja ar pašu puisī runāt. Ir jau tā, ka mēs tajās ģimenēs nemaz netiekam klāt. 08_A_LI

Tāpat izglītības darbinieki atzīmē, ka viņu darbu sarežģī arī situācijas, kurās jauniešiem jau ir vielu lietošanas pieredze un attiecīgi jauniešiem ir zinošāks par vielu lietošanas niansēm

nekā skolas darbinieks. Arī šādās situācijās intervētajiem profesionāļiem nav skaidrs, kā pareizi rīkoties.

..vecāki bērni, viņi uzskata, ka viņi zina daudz vairāk par mums. It īpaši vidusskolēni, jo viņi ir izmēģinājuši, manuprāt, un piedzīvojuši tik daudz, ka viņi jūtas ļoti zinoši un gudri, un tad mums ir ļoti interesanti veidot šīs sarunas. Kurš kuram tur ko pamāca, manuprāt tur jau aiziet abpusējs process, kurš vairāk izglīto. 13_P_AB

Tālāk intervējamajiem tika jautāts, kā viņiem šķiet, no kādām komponentēm būtu jāsastāv atkarību profilakses programmai skolā. Kopumā intervijas caurvij informētības trūkums par starptautiski zinātniski pierādītām un, piemēram, EMCDDA rekomendētām visaptverošas atkarību profilakses skolu vidē komponentēm. Intervijās izkristalizējas fakts, ka izglītības darbinieki ar jēdzienu “atkarību profilakses programma skolā” saprot atkarību profilakses jautājumu iekļaušanu mācību saturā. Tādējādi, atbildot uz šo jautājumu, respondenti stāsta nevis par zinātniskos pētījumos pierādītām atkarību profilakses komponentēm skolās, bet gan uzskaita tematus, ko būtu nepieciešams iekļaut mācību saturā, vai nosauc pedagoģiskās metodes šo tematu apguvei.

Ir bijis viens tāds bukletiņš (Veselības ministrijas radīts), kuru es esmu izmantojusi. Tajā bija pastāstīts vairāk par soļiem, kā no atkarības var atbrīvoties. Man ļoti patika punkts “Ko es darīšu tā vietā”, jo mums stress ir, bet ko es darīšu tā vietā, lai šādā situācijā es neņemtu rokās cigareti, bet izmantotu citas metodes. 06_P_AB

Lekcijas izglītojošas, bet šajā gadījumā ar pusaudžiem tas ir iekļauts regulāri, bet tas nestrādā... Pašpētnieciskie darbi, projektu darbi, metodes, kur viņi paši izzina dziļāk šo jautājumu. 05_A_AB

Atsevišķi intervējamie saprot, ka visaptverošai atkarību profilakses programmai ir jāiziet ārpus atkarību jautājumu iekļaušanas mācību saturā, ka tam jābūt kaut kam plašākam.

Es redzu, ka visas tās lietas būtu iekļautas caur kaut kādām darbībām, nevis, ka tagad ir lekcija un skolotājas klases stundās stāsta. 09_P_AB

Daži intervējamie savukārt nosauc komponentes, kas atbilst EMDAA rekomendācijām. Taču jāņem vērā fakts, ka intervijas notiek laikā pēc šī ziņojuma iepriekšējā sadaļā aprakstītā kvantitatīvā pētījuma. Līdz ar to secināms, ka atsevišķi izglītības darbinieki ir piedalījušies kvantitatīvajā aptaujā un raduši tās ietvaros uzdoto jautājumu klāstā “pareizās atbildes” par efektīvai atkarību profilaksei skolās nepieciešamajām komponentēm, proti, atkarību jautājumu iekļaušanu mācību saturā, skolēnu ģimenes locekļu iesaisti atkarību profilaksē (šī ir intervējamo visbiežāk minētā komponente), no atkarībām brīvas vides veidošanu skolā ar izstrādātas stratēģijas palīdzību, kas paredz arī konkrētu rīcību vielu lietošanas, glabāšanas un izplatīšanas gadījumā, tostarp, palīdzības sniegšanu, un, protams, pašu skolēnu iesaisti atkarību politikas skolā veidošanā un realizācijā:

- 1) Mācību saturs;

Lekcijas izglītojošas, bet šajā gadījumā ar pusaudžiem tas ir iekļauts regulāri, bet tas nestrādā. 05_A_AB

Es domāju, ka tam ir jābūt mācību saturā ietvertam, nevis kaut kam klāt. Nav un nebūs iespējams. Vienā klasē ir vienas tēmas, citā citas, bet kampaņu veidā tas tā nebūs. 08_A_LI

- 2) Ģimenes iesaiste;

Jāsāk ar ģimeni, kas stāsta, ka tas nav labi. Mums skolā mācās bērni, kuri nāk gan no labvēlīgām, nelabvēlīgām ģimenēm. Jāstāsta, kas tas ir, minot to, ka tā nav nekāda izklaide. Tad arī iesaistās skola, citas institūcijas. 07_P_IL

Kā pedagogs runā ar bērnu, kādās situācijās, kas nostrādāja, kas nenostādāja, kura brīdī iesaista vecākus? 10_P_AB

3) Kā skolēniem veidot no atkarībām brīvu vidi skolā;

Nu, pirmkārt, manuprāt, tas ir profilaktiskā darba iedaļa, kur tiek aprakstīts, ko profilaktiski vispār dara un skolā. 13_P_AB

4) Rīcība lietošanas, glabāšanas, tirgošanas gadījumā;

..rīcība, kas notiek, ja ir, piemēram, glabāšanas gadījums. Kas notiek gan skolā, gan ārpus skolas... Kas notiek ja tiek ne tikai glabāts, bet arī lietots, nu kāds ir tas rīcības plāns. 13_P_AB

5) Palīdzības iespējas;

..protams, palīdzība. Kāda veida palīdzību var sniegt, ja šī problēma ir aktuāla. 13_P_AB

6) Skolēnu pašu iesaiste un līdzatbildība programmas veidošanā un īstenošanā:

Iesaistīt pašus skolēnus, apmācot un iesaistot līderības programmās, skolas iekšējā dzīvē. Arī viņi ir līdzatbildīgi, kas notiek skolas telpās. 04_A_LI

Tomēr citi intervējamie nosauc arī tādas komponentes, kas EMCDDA izstrādātajā konceptā neietilpst vai kuras pat nav ieteicams veikt, piemēram, biedēšanas pieeja vai cilvēku, kuri cieš (ir cietuši) no atkarībām, dzīvesstāsti

Varbūt tikšanās ar cilvēkiem, kuri ir izdzīvojuši šīs lietas un sapratuši daudz ko. 05_A_AB

Varētu piesaistīt vairāk cilvēkus, kuri ir gājuši cauri atkarībām un ir izārstējušies. Rādot dokumentālās filmas, kas ir uz patiesiem notikumiem balstīts (filma "Caur adatu"). Lai šie cilvēki būtu kā lektori un sniegtu informāciju – kas bija sliktais, ko bija zaudējis tajos gados. 07_P_IL

Konkrēti ar kādiem filmu materiāliem, nežēlīgas situācijas piespiestu padomāt. 08_A_LI

Jautājumu bloka par atkarību profilakses programmas konceptu skolās noslēgumā profesionāļiem tika jautāts, vai viņiem šķiet, ka viņu pārstāvētā skola īsteno pilnvērtīgu, visaptverošu atkarību profilakses programmu. Atsevišķi pētījuma dalībnieki norāda uz pārlietu daudzajām dažādu nozaru iniciatīvām, kuras skolām prasa veikt, taču kuru ieviešanai trūkst kapacitātes.

Kas attiecās uz programmām - ir tik daudz un dažādi uzdevumi, kas skolai ir jāveic, katram virzienam un novirzienam ir kaut kāda programma. Un tad ir jādomā, cik reāla laika ir mūsu rīcībā un iespēja strādāt ar kaut ko, tās piemērot un kā skolēni tam pakļaujas. Kā zinām, šis laiks mums ir ierobežots, tāpat ir jādomā vai izmantot skolotāju resursus vai tos ņemt no ārpuses. 10_P_AB

Diena būtu par īsu, ja katrai lietai gribētu kādu īpašu specifisku programmu. Mēs to fiziski nespējam. 05_A_AB

Tikai daži respondenti atbild apstiprinoši, taču piemetina, ka programmai tomēr ir iespējami uzlabojumi.

Man šķiet, ka jā... Varbūt kaut kā pietrūkst. Vienmēr ir iespēja tiekties tālāk. 05_A_AB

Taču kopumā atkal jāsecina, ka aptaujātajiem trūkst zināšanu par to, ko nozīmē visaptverošas atkarību profilakses skolās koncepts. Uz jautājumu liela daļa intervējamo atbild, minot atsevišķas aktivitātes vai atsevišķas pedagoģiskās metodes.

Mums ir tā, ka medmāsiņa ir tā, kura izstāsta lekcijas vai video veidā. Ir gadījumi, kur man pats bērns nāk un prasa “Kā es no tā varu tikt vaļā” – individuāla pieeja. Medmāsiņa izstāsta visaptveroši ietekmi uz veselību. 06_P_AB

3.3.3. Atkarību profilakse mācību programmā

Tālākajā interviju gaitā pētījuma dalībniekiem tika vaicāts, kurās klasēs skolēniem viņu pārstāvētajās mācību iestādēs mācību saturā ir iekļauti ar atkarību profilaksi saistīti jautājumi un kādā apjomā viena mācību gada ietvaros tas parasti tiek īstenots. Atsevišķi intervējamie uz šo jautājumu sniedz atbildi, paužot uzskatu, ka skolēnus atkarību tēma īsti neinteresē, ka runāšana mācību stundu ietvaros nav efektīva un ka efektīvāka pieeja ir atbilstoši reaģēt uz ar vielu lietošanu saistītām sadzīves situācijām, ja tādas atgadās, un sava attieksme jādemonstrē ar personīgo piemēru.

Nē, nav interesanti [atkarību tēma skolēniem]. Uzskatu, ka bērni to uzskata par pieaugušo tēmu – jums par to ir jārunā, par to algu maksā un runājiet. Bet tajā brīdī, kad tas iznāk no sirds, kādā ekskursijā vai kādā brīdī, piemēram, pirms balles paņem to skolēnu aiz ausīm un atņem to [vielu] krājumu, atdod izlaidumā, tad tas nostrādā. Tā visa runāšana, ka nesmēķējiet, kaut vai visi apkārt smēķēt, dīkt nav jēgas, ir jātrāpa pareizajā brīdī un jāparāda sava attieksme precīzi līdz galam un nepārprotami. 10_P_AB

Atsevišķi izglītības darbinieki savukārt atbild, ka regulāra atkarību tēmu iekļaušana mācību saturā nenotiek, tēmas tiek aplūkotas situatīvi – tajos brīžos, kad skolas kolektīvs sajūt, ka kādā klasē ir skolēns/skolēni, kuri ir nonākuši saskarē ar atkarību izraisošajām vielām.

Mums ir... izveidotas programmas, ko vada cits skolas atbalsta personāls – gan par atkarībām, gan uzvedību. Tajās klasēs, kurās tas ir nepieciešams, mēs noreaģējam, izveidojam plānu un šis atbalsta personāls iet un runā par šo aktuālo tēmu. 07_P_IL

Attiecībā uz klasēm vai klašu grupu, kuras mācību stundu ietvaros apgūst ar atkarībām saistītus jautājumus, puse intervēto uzskata, ka atkarību jautājumi aplūkojami pamatā vecākajās klasēs un ka jaunāko klašu grupā šis temats varētu tikt aplūkots, ja ir tāda nepieciešamība, ja ir jaušamas problēmas ar atkarību izraisošajām vielām vai procesiem. Pamatā kā mērķauditorija tiek minētas 6.-12.klases.

...skatāties uz mazākajām klasēm – vai tur vajag. 05_A_AB

Taču apmēram ceturtdaļa respondentu uzskata, ka izglītošana par atkarību jautājumiem nepieciešama visu vecumu bērniem, sākot no 1.klases.

Atkarības ir tā tēma, kur visām klasēm tiešā vai netiešā veidā, programmiskāk vai mazāk programmiski tiek stāstīts. Tēma ir aktuāla un nepārtraukta, presingu izjūt gan skolēni, gan skolotāji. 10_P_AB

Attiecībā uz atkarību tēmām velīto stundu apjomu viena mācību gada ietvaros katrai klasei vai klašu grupai tiek nosaukti dažādi skaitļi robežās no vienas līdz 40 stundām gadā katrai klasei vai klašu grupai.

No viena mācību gada, tā varētu būt vismaz nedēļa kopumā par visām šīm atkarības lietām. 10_P_AB

Tālāk izglītības darbiniekiem tika jautāts, kurās mācību jomās vai priekšmetos viņu skolā ir iekļauti ar atkarību profilaksi saistīti jautājumi, kādi jautājumi tie ir un kādas pedagoģiskās metodes tiek izmantotas to mācīšanā. Atsevišķi intervētie, piemēram, atbalsta personāla pārstāvji, nevar atbildēt uz šo jautājumu.

Savukārt citi uzskata, ka jaunais izglītības standarts paredz atkarību jautājumu apguvi visās mācību jomās un plašā apjomā.

Un šajā visā kopējā darbībā – gan integrētā mācību programmā, gan katrā mācību priekšmetā atsevišķi, ir daudz, jo, kad es šim pētījumam prasīju viedokļus, cik daudz ir mācību priekšmetos runāts par atkarību, es biju pati pārsteigta, cik daudz, dažādos priekšmetos īsti skar šis jautājums un tas, protams, priecē. 13_P_AB

Lielākā daļa intervējamo spēj identificēt konkrētas mācību jomas, kuru ietvaros skolēni saņem izglītību atkarību jautājumos. Pamatā tiek nosauktas četras jomas – sociālās zinības, audzināšanas stundas, dabaszinību joma, tostarp ķīmija un bioloģija, un veselības un sporta joma.

a) Sociālās zinības – tomēr respondenti piebilst, ka jaunajā kompetencēs balstītajā izglītības standartā atkarību jautājumi iekļauti pārāk mazā apjomā vai arī, ka to tur nav vispār;

..sociālās zinības ir tas priekšmets, kur arī tam pievērš... vērību un uzmanību, bet, kā mani kolēģi teica, ka jaunā kompetenču izglītībā tomēr paredz mazāku uzsvāru tieši mācību procesā, par ko viņi bija bišķiņ pārsteigti un tieši sociālo zinātņu zinību skolotāja minēja, ka viņi ir bišķiņ ir pārsteigti, ka viņi gaidīja lielāku uzsvāru uz šīm atkarībām arī mācību programmas ietvaros. 13_P_AB

Tie noteikti ir sociālajās zinībās – līdz šim ir bijuši, bet turpmāk nav paredzēts iekļaut... Es nesaprotu, ir pazudusi atkarību profilakse no mācību programmām? 05_P_AB

b) Audzināšanas stundas;

..to jau dara tajā klases stundā, tur ir iekšā gan veselība, gan visas atkarības (alkohols, smēķēšana, narkotikas, to veidi) tas viss jau tiek muļļāts gadu gadiem un visām klasēm. 09_P_AB

Jā, ļoti daudzi audzināšanas stundās tiek runāts par atkarību profilaksi un veselīgu dzīvesveidu. 13_P_AB

Tai pat laikā atsevišķi intervētie piebilst, ka audzināšanas stundās arī izglītošana par atkarību jautājumiem var nebūt universāla, bet gan, ka tā var tikt veikta pēc nepieciešamības – provizorisku problēmu gadījumā.

Man šķiet, ka klases stundās par to runā pēc situācijas – ja redz, ka nepieciešams, tad dara un runā. Skolotājas pašas jūt. Iespējams skolotājas dažās klasēs var norunāt visas klases stundas par atkarībām vai tieši pretēji – nevienu, ja tas nav aktuāli. 07_P_IL

c) Dabaszinības, bioloģija, ķīmija;

Tāpat papildus ir arī dabaszinības un bioloģija, kur atkal runā par to pašu. 09_P_AB

Arī bioloģijā ir, kad runā par cilvēka organismu, piemin arī šīs lietas. 05_P_AB

d) Veselība un sports – joma tiek pieminēta, jo izglītības standartā šajā mācību jomā atkarību temati ir, tiem vajadzētu tikt apgūtiem, taču intervētajiem ir bažas, ka realitāte tas netiek īstenots. Tāpat skolu darbinieki pauž to, ka viņi nav tikuši pietiekami iesaistīti un uzklausi, izstrādājot jauno izglītības standartu.

Ja veselības jautājumi tagad ir pielikti sporta stundai, tad man ir jautājums, ko sporta stundā runā par atkarībām un visu pārējo. Viņiem pavisam cita veselības aktivitāte nekā saistībā ar šo problēmu... “Skolā 2023” mēs neko nevarējām pateikt un iebilst, tikām nosēdināti. Sports un atkarības it kā iet kopā, bet, nu, nezinu. 08_A_LI

Attiecībā uz tēmām, kuras mācību ietvaros skolās tiek apgūtas, profesionāļi min pamatā nelegālās un legālās atkarību izraisošās vielas, kā arī divus procesus – viedierīču atkarību un

datoratkarību. Jāpiebilst, ka DSM-V⁹ klasifikatorā (angļu val. - *Diagnostic and Statistical manual of Mental disorders V* jeb Psihisko traucējumu diagnostikas un statistikas rokasgrāmata, 5.redakcija) un SSK-11¹⁰ klasifikatorā (Starptautiskais slimību un nāves cēloņu klasifikators, 11.redakcija) par procesu atkarībām atzīti tikai divi procesi – azartspēļu atkarība un datorspēļu jeb videospēļu atkarība. Skolu darbinieki min, ka par procesu atkarībām biežāk runā jau ar mazāko klašu grupu, savukārt par vielām – ar vecākajām klasēm.

..piemēram, datora atkarību mums šī spēļu un telefonu atkarība ir sāka no 1.klases. 13_P_AB

Skolu programmā iet tradicionālās tēmas – smēķēšana, alkohols, narkotikas. 09_P_AB

..no 5. un 6. jau vairāk tiek likts uzsvars uz atkarību no smēķēšanas, no dzeršanas, no dažādām atkarības vielām un visu citu arvien vairāk daudz jau vecumposmu atbilstošāk gan medicīniski, gan psiholoģiski, gan arī tīri fizioloģiski. 13_P_AB

Attiecībā uz mācību procesā izmantotajām pedagoģiskajām metodēm intervētie iesākumā norāda, ka pats būtiskākais ir izglītošanu veikt ar atbalstošu, nenosodošu attieksmi.

..galvenais to nedarīt nosodošā formā un tādā veidā. Galvenais ieinteresēt uz pozitīvu piemēru, cik feini ir tad, kad to nedara, cik veselīgi mēs varam būt un sportiski un attīstīti, ja mēs dzīvojam veselīgu dzīvesveidu. 13_P_AB

Nosauktās pedagoģiskā darba metodes kopumā ir atbilstošas un interaktīvas. Tiek nosauktas aptuveni 10 dažādas metodes – plakātu veidošana, situāciju analīze, darbs ar informācijas avotiem, video, spēles, prāta vētra, grupu darbs, diskusijas, prezentāciju veidošana, zinātniski praktiskie darbi.

Mums ir bijuši arī plakāti uz sienām, kur skolēni taisa projektiņu par atkarībām, kaitīgiem ieradumiem. 06_P_AB

..es mēģināju tā kā vest caur aktivitātēm, tad tie skolēni vairāk iesaistās, piemēram, situāciju analīze, tad viņiem tas liekas reāls, īsts, esošs... filmiņas, bet nepārspīlētas, jo mūsdienu jaunieši jau redz un saprot, ka tas ir tāds mākslīgs un tā speciāli uztaisīts... Ir jābūt vienai lekcijai, bet daudz nē, var būt arī kaut kādas spēles. 09_P_AB

..ir gan grupu darbi, gan prāta vētras, gan, ka bērni diskutē savā starpā, prezentē. Ir bijušas prezentācijas, ka veido prezentācijas, ka viņi taisa referātiņus par kādu no tēmām. Metodes ir dažādas, pati savā darbā – mēs spēlējam internetā spēles. 13_P_AB

Metodes noteikti ir darbs ar informācijas avotiem, sarunas, diskusijas, šobrīd ļoti maz sanāk laika, bet ir bijuši pētniecības darbiņi (piem., cilvēka plaušas un nikotīns, tā iedarbība). 05_A_AB

Vel par atkarībām bija zinātniski pētnieciskie darbi. Tur paši bērni veica aptaujas, tur izlien ārā tās problēmas. 08_A_LI

Tālāk profesionāļiem tika lūgts noformulēt, kādus mērķus paredzēts sasniegt, iekļaujot atkarību profilakses tematus mācību saturā viņu pārstāvētajā skolā. Samērā daudzi intervējamie nevar definēt šādus mērķus. Atbildot uz šo jautājumu viņi nosauc konkrētas izglītības procesa aktivitātes, šauri definētus uzdevumus.

---

⁹ American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. Arlington: American Psychiatric Association, 2013

¹⁰ Pasaules Veselības organizācija, Starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija, 11. redakcija. Ženēva: Pasaules Veselības organizācija, 2019.

Manuprāt, mācību stundās tiek likts akcents tam, kas rodas un vai tas ir izārstējams. 07_P_IL

Taču lielākā daļa respondentu mērķi spēj raksturot. Pamatā tiek minētas četras mērķu grupas - vielu lietošanai alternatīvas rīcības apzināšanās un praktizēšana, vielu lietošanas izskaušana, ļaujot apzināties lietošanas sekas, pašcieņas un cieņas pret citiem attīstīšana un nacionālās pašapziņas veidošana.

- a) Alternatīvas rīcības praktizēšana;

Pierādīt, ka arī bez tā var justies labi un dzīvot, nemeklējot ārējos kairinājumus, lai nomierinātu/ izceltu sevi. 07_P_IL

- b) Vielu lietošanas izskaušana, ļaujot apzināties lietošanas sekas;

Lai jaunieši nelieto atkarību izraisošas vielas, apzināties atbildību pašiem pret sevi. Rosināt viņus domāt pirms to dara, izvērtēt sekas. 09_P_AB

..manuprāt, pirmais un galvenais mērķis – lai bērniem veidotos zināšanas un prasme pateikt “nē”. Zināšanas par atkarības vielu kaitīgumu, jā šī prasme pateikt “nē” ... 13_P_AB

Lielākais mērķis ir, lai skolēns būtu atbildīgs par savu veselību, lai saprastu, ka tā ir viņa izvēle, līdz ar to atbildība. No izvēles saprast izrietošās sekas. 05_A_AB

- c) Attīstīt pašcieņu, cieņu pret citiem;

..manuprāt, nodarbību mērķis ir veicināt bērnu pašvērtējumu un viņu pozitīvo pašcieņu pret sevi un pret apkārtējiem, bez šīm atkarības vielām. 13_P_AB

- d) Veidot nacionālo pašapziņu;

..pašapziņas un pašnoteikšanās prioritāte. Un otra prioritāte ir veselību veicinošs dzīvesveids. Un šie temati ir nacionālā pašapziņa... Dažreiz ir ļoti sarežģīti tās robežas noteikt, jo jebkurš pasākums, kurš veicinās pašapziņu, būs saistīts ar atkarību profilaksi. 04_A_LI

Tālāk, līdzīgi kā kvantitatīvās aptaujas gadījumā, pētījuma dalībniekiem tika jautāts, kurās klasēs skolēniem Jūsu skolā bijuši ārpusstundu un interešu izglītības pasākumi par atkarību profilakses jautājumiem un kādā apjomā viena mācību gada ietvaros. Daži uzskata, ka kvantitatīvajiem rādītājiem nav būtiskas nozīmes, proti, ka nozīme ir iestādes darbinieku vai pieaicināto pasniedzēju profesionalitātei.

Mana pieredze rāda, ka rezultāts ir atkarīgs no ieguldītā darba kvalitātes un laika, no personām, kuras atnāk un runā par šīm tēmām, vai šī persona skolēniem ir aktuāla. Var monotoni runāt katru dienu un jēga nekāda, bet var vienreiz atnāk autoritāra persona un pateikt, ka ir smēķējis un atmetis, piemēram Kaupers, tad jau var pietikt ar vienu reizi un tas skolēniem paliek prātā. 10_P_AB

Atsevišķi intervējamie atzīst, ka viņu skolā ārpusstundu aktivitāšu par atkarību jautājumiem nav.

Pēdējā laikā neesmu neko tādu dzirdējusi. 06_P_AB

Vairums kvalitatīvā pētījuma dalībnieku atbild, ka ārpusstundu aktivitātes par atkarību jautājumiem tiek skolā nodrošinātas katru gadu katrai klasei. Attiecībā uz stundu apjomu tiek minētas dažādas vērtības – no diviem pasākumiem gadā visā skolā līdz 10 stundām gadā katrai klašu grupai.

Gada griezumā tā varētu būt – nu pusotra diena teiksim, nu ja tās stundas ir 8 dienā vai 7, nu ap 10 stundām gadā, kas ir ārpus [mācībām]. 13_P_AB

Dažādas iestādes nāca uz sarunām un katra klase ir saņēmusi šādu iespēju. 10_P_AB

Tālāk intervijā tika jautāts, kāda veida aktivitātes tiek skolās īstenotas par atkarību tematiku. Skolu darbinieki kopumā nosauca sešus interaktīvus pasākumus, kas īstenoti pēdējā laikā – nodarbības meitenēm, plaušu veselības mērījumi, sarunas ar ārstiem, drošības dienas, jauno mediķu skola un pašu skolēnu veidotās aktivitāte.

- a) Nodarbības īpaši meitenēm;

..ir bijušas meiteņu nodarbības, kurās ir viena tēma par atkarībām un tajā nav aprakstīts no pieaugušā puses. Meitenēm tiek uzdoti jautājumi, viņas pašas vairāk savā starpā runā un mainās ar viedokļiem. Tā veicinot aizdomāšanos par atkarībām... tas bija un tikai meitenēm. 06_P_AB

- b) Plaušu veselības mērījumi;

Kādreiz pie mums brauca, tikai neatceros kas, bet mērīja skolēniem plaušu dzīvības tilpumu, un tā ietvaros runāja par smēķēšanu. 09_P_AB

- c) Sarunas ar ārstu;

Ir braucis ārsts, kurš prot runāt ar jauniešiem, runāja par dažādām tēmām, bet, protams, arī par atkarībām. 09_P_AB

Mēs esam aicinājuši no Strenču neiroloģiskās slimnīcas – runājot par atkarībām. 08_A_LI

- d) Drošības dienas;

..organizēju tādu drošības dienu, kur man brauca gan valsts policija, gan ātrie, daudz tiešām sadarbību dienesti un viņi stāstīja gan par savu darba specifiku, gan bija arī Latvijas interneta centrs, ja drossinternets.lv bija braukuši stāstīt vienā no drošības dienām. Tad bija tāds liels pasākums, kas aizņēma burtiski visu dienu. 13_P_AB

- e) Jauno mediķu skola;

..jauno mediķu skola, kur varētu arī runāt, bet tas ir tikai vidusskolai. 08_A_LI

- f) Pašu skolēnu veidoti pasākumi.

Skolēni paši veido pasākumus... Tā ir tāda sistēma un arī skolas pasākumi ir šajā sistēmā iekļauti, vairāk aktivizējot skolēnus, lai paši uzņemas dalību. 04_A_LI

Īstenoto ārpusstundu pasākumu klāstā diemžēl dominē metodes, kuras EMCDDA atzinis par mazefektīvām – reidi skolās ar dienesta suņiem, policijas pieaicināšana, kā arī atkarību tēmu aplūkošana lekciju formātā.

- a) Policijas iesaiste, reidi ar dienesta suņiem;

..mums ir bijuši nepilngadīgo lietu inspektori. Viņas ir runājušas no likumiskā viedokļa par šo tēmu, par lietošanu un atbildību, kāda iestājās. 06_P_AB

Mēs esam pa klašu grupām aicinājuši nepilngadīgo lietu inspektori, lai pastāsta un informē. 09_P_AB

..valsts policija ir pieaicināta veikt šo reidu ar sunīšiem, kas arī ir ārpus mācību procesa un jā, viņš nav iekš mācību procesa, jo tur mēs arī gribam zināt mūsu situāciju, kas notiek un kā notiek. 13_P_AB

..var piedraudēt, ka tiks pārbaudīts ar suņiem, un to esam veikuši. 10_P_AB

..mums bija policijas darbinieks, kas nodarbojas ar dažādu vielu apkarošanu. Rādīja bērniem un ļāva paskatīties, izstāstīja par sekām. 05_P_AB

- b) Lekcijas.

Es zinu, ka mums nesen 9.klasēm bija lekcija par atkarībām (pati nepiedalījos). Lekciju veidā arī varētu pasniegt. 07_P_IL

Attiecībā uz tēmām, kurās skolēni tiek izglītoti ārpusstundu aktivitātēs, respondenti kopumā akcentē atbildību un juridiskās sekas atkarību izraisīto vielu lietošanai, uzglabāšanai un izplatīšanai. Jāatzīmē, ka atbilstoši EMCDDA rekomendācijām, vienreizējas, spontānas un nestrukturizētas lekcijas nav uzskatāmas par labu praksi atkarības profilakses nodrošināšanai skolā.

..par atbildību, kāda ir jāuzņemas par rīcību, kas saistīta ar atkarībām. 09_P_AB

Uzsverama ir vēl kāda atziņa, kuru pauž intervētie, proti, ka būtiska nav forma, respektīvi, vai nodarbības norisinās mācību stundu vai ārpusstundu aktivitāšu ietvaros, bet būtisks faktors ir tas, ka skolēniem interesantāks šķiet pieaicināts pasniedzējs, kurš nav skolas darbinieks.

Reālā situācija ir tāda, ka mums pašiem vairāk sanāk runāt. Bet mēs redzam, ka pusaudžiem tas iet gar ausi, jo viņi ir pieraduši pie mūsu sacītā. Tādēļ priecājamies par iespēju uzaicināt kādu speciālistu no malas, kuriem arī izdodas skolēniem kaut ko iestāstīt. 05_A_AB

Ja... speciālists atnācis, nevis tikai skolotāja, tad ir jēga. Vislabāk, kad no malas atnāk cilvēks un stāsta. Rezultāts lielāks, un bērni vairāk aizdomājas par visu. 08_A_LI

Taču vienlaikus izglītības darbinieki norāda, ka speciālistu uzaicināšana uz skolu ir dārga, savukārt skolas finanšu resursi ir ierobežoti, tādēļ ne vienmēr šīs ieceres ir iespējams īstenot. Vienlaicīgi jāuzsver, ka atkarības profilakses programmu īstenošana ir pierādīta kā efektīva, ja tās ievieš apmācīti skolu pedagogi/programmu vadītāji.

Maksāšanas budžets ir ļoti ierobežots un lekcijas ir dārgas. Skola reizēm kādām problemātiskām klasēm uzaicina kādu pārstāvi. 08_A_LI

Tālāk respondentiem tika jautāts, vai viņi kopumā uzskata, ka viņu pārstāvētajā skolā mācību saturā (ieskaitot gan mācību darbu stundās, gan ārpusstundu aktivitātes) atkarību profilaksē tiek realizēta pilnvērtīga mācību programma – ar konkrētu mērķi, detalizēti paredzētām, secīgām, mērķtiecīgām tēmām un metodēm katrai klasei vai klašu grupai. Daži intervējamie atbild apstiprinoši, tomēr norādot, ka būtu nepieciešami uzlabojumi atkarību jautājumu iekļaušanā mācību saturā.

Var būt viņi nav visi tik rakstiski atspoguļoti, bet jā, es uzskatu, ka mēs atbilstoši vecuma posmam strādājam ar bērniem atkarības profilakses jautājumos, jā, bet vai pilnvērtīgi? Vienmēr jau var labāk, es uzskatu, ka var vēl labāk. 13_P_AB

Savukārt vairāk respondentu izsakās kritiski par jauno, kompetencēs balstīto izglītības saturu un uzskata, ka jaunā standarta ietvaros nav paredzēta atkarību tēmu secīga un pilnvērtīga apguve.

Ja skatās mācību stundu ietvaros, tad pēc jaunām programmām es neredzēju, ka ir iekļauti jautājumi par atkarību profilaksi mērķtiecīgi un secīgi. 05_A_AB

Jaunajā izglītības sistēmā man tādu tēmu nav, nav paredzēts. Tas ir paradokss, jo nezinām, kad par to runāt... Tas ir ļoti bēdīgi ar šī brīža situāciju... tagad tas ir izņemts no izglītības satura ārā, tādēļ nezinu, kā darīt tagad... Viss saturs vispār ir neatbilstošs... un ir sačakarējis izglītības sistēmu, kas bija iepriekš. Tas nav tikai mans viedoklis, arī citiem pedagogiem tāds ir... Ir ļoti žēl, ka šī problēma ir izņemta no mācību satura. Augšā jau var teikt, ko likt, ko nē, bet tas bardaks, kas ir izdarīts, nerada nekādu loģiku. 08_A_LI

Atsevišķi intervētie eksperti uzskata, ka būtu skolā nepieciešams izstrādāt speciālu atkarībām veltītu programmu un atzīst, ka paši būtu gatavi tādu vadīt.

Es labprāt arī vadītu programmu, kas runā par atkarību profilaksi, tas man ir svarīgi. 06_P_AB

Savukārt citi intervētie uzskata, ka tomēr formāla statusa piešķiršana šādai programmai nav tik būtiska, jo realitātē tās īstenošana ir atkarīga no katra pedagoga un izglītības darbinieka profesionalitātes un motivācijas.

Tas ir lielā mērā no skolotāja atkarīgs, arī no administrācijas uzstādījumiem un prasībām. To var iekļaut jebkurš skolotājs. To var ierakstīt, kā obligāto prasību vairākas reizes, bet tas netiks iekļauts. Tas tiešām vairāk atkarīgs no skolotāju un viņu izpratnes. 04_A_LI

Interviju sadaļas par atkarību jautājumu iekļaušanu mācību saturā noslēgumā tika uzdots jautājums, vai šo saturu realizē speciāli minētajos jautājumos izglītots darbinieks. Daļa intervēto atzīst, ka paši šādu izglītību nav saņēmuši. Atbilstoši EMCDDA rekomendācijām, atkarības profilakses programmu īstenošana apmācīta pedagoga vadībā ir būtisks priekšnosacījums veiksmīgai atkarību profilakses īstenošanai. Būtiska ir arī programmas uzbūve un īstenošanas kārtība, proti, stingri strukturizētas nodarbības, kas satur dažādas mācību metodes un to konsekventa īstenošana.

Nē, man nav bijušas apmācības pašai. Par to tēmu es runāju no tā bukletiņa, kuru ministrija izstrādājusi. Izejam tiem cauri kopā ar jauniešiem. 06_P_AB

Esmu izgājusi visdažādākos kursus, bet par atkarībām tieši es neesmu gājusi. 07_P_IL

Izglītību saņēmušo intervējamo īpatsvars ir nedaudz mazāks. Ir saņemta izglītība gan par atkarību izraisošo vielu jautājumiem, gan viedo tehnoloģiju drošu izmantošanu.

..es pati esmu bijusi... tagad man jādomā, kurā skolā mēs bijām, mums bija veselības seminārs par tieši atkarības un alkohola atkarības jautājumu risināšanu mācījamies. Tāpat, kā es teicu, es esmu arī Droša interneta vēstnese, līdz ar to es arī esmu apguvusi prasmes attiecībā uz internetu un atkarības profilaksi šajā virzienā. 13_P_AB

..esmu iesaistījies dažādās apmācībās. Bija narkologu projekts skolotājiem, kur stāstīja ļoti labas lietas – kā atpazīt, ko darīt un kā. 05_A_AB

Vairums intervēto uzskata, ka viņu citi kolēģi nav šādu speciālu izglītību par atkarību tematiem saņēmuši.

Neesmu dzirdējusi, ka kādam būtu bijusi. Es pati intensīvi meklēju šādu apmācību, jo parasti izmantoju visu, ko var izmantot... 06_P_AB

Es domāju, ka nē, tagad mums nav bijusi ilgi. Tad skolotāji paši, ko atrod, rosina skolēnus nedarīt. 09_P_AB

Es neatceros, ka ir bijuši speciāli atkarību apkarošanas kursi skolotājiem. 10_P_AB

Tie daži intervētie eksperti, kuri uzskata, ka kolēģi ir speciālu izglītību par atkarību tēmām saņēmuši, domā, ka tas nav noticis pēdējo gadu laikā, bet krietni senāk, proti, pirms 2005.gada, kad no mācību satura tika izslēgta veselības mācība kā atsevišķs priekšmets.

Jā, apmācīti ir atbalsta personāls (psihologs un sociālais pedagogs), daļēji skolotāji, kuri ir mācījuši veselības mācību, tostarp es un bioloģijas skolotāja. Tajā programmā bija ļoti plaši, bez nekādiem mītiem un maldiem par atkarībām un profilaksi. 04_A_LI

Atsevišķi intervētie uz jautājumu par kolēģu izglītību atkarību jautājumos nav informēti, nespēj sniegt atbildi informācijas trūkuma dēļ.

Es uz šo jautājumu nevarēju atbildēt, jo kolēģu ir daudz, tādēļ nevaru uzzināt visu, ko ir apguvuši un ko nē. 07_P_IL

3.3.4. Atkarību profilakse un skolas politika

Nākamā interviju sadaļa saturēja jautājumus par oficiāla atkarību profilakses skolā politikas dokumenta esamību aptaujātajās izglītības iestādēs. Sākumā profesionāļiem tika jautāts, vai viņu pārstāvētajā skolā ir speciāli rakstiski izstrādāta un publiski pieejama politika vai iekšējās kārtības noteikumi attiecībā uz atkarību profilakses jautājumiem. Faktiski visi intervētie profesionāļi atzina, ka šāda speciāla dokumenta viņu skolās nav.

Es arī nevēlos samelot, bet man šķiet, ka rakstiski nav. 07_P_IL

Daži intervējamie uzskata, ka tāds būtu izstrādājams.

Jā, noteikti. Es ļoti gaidu un es iesaistos visā, kas var pasargāt bērnu. 06_P_AB

Tomēr visi intervētie atzīst, ka ar atkarībām saistītie jautājumi ir ietverti skolas iekšējās kārtības noteikumos, kas katru gadu tiek aktualizēti.

Vispārīgie skolas iekšējās kārtības noteikumi ietver jautājumus par atkarību profilaksi (ja pieķer, tad arī minēts, kas ir jādara tālāk pa ķēdīti – kas tiek informēts/saukts). 07_P_IL

Tie ir iekšējās kārtības noteikumi ar pielikumiem. Tie katru gadu tiek pārbaudīti, vai atbilst MK noteikumiem. Nav jau vairs tikai cigaretes, bet nu jau ir plašāk. Visu aktualizējam, attiecībā uz tām ierīcēm, kuras nav atļautas lietot. 04_A_LI

Attiecībā uz minēto noteikumu publisku pieejamību, respondenti pārliecinoši apstiprina, ka dokuments ir pieejams konkrētās skolas mājaslapā.

Jā, ir publiski pieejams skolas mājaslapas sadaļā “noteikumi un kārtība”, ir pieejams gan skolēniem, gan vecākiem. 09_P_AB

Pēc būtības mums visi dokumenti vienmēr ir pieejami skolas mājaslapā., 13_P_AB

Viens no intervētajiem respondentiem atzīst, ka skolas dokumentā ir ieviesti papildinājumi, pateicoties viņa dalībai šajā ziņojumā atspoguļotajā kvantitatīvajā un kvalitatīvajā pētījumā. Jo pētījuma laikā konkrētais izglītības darbinieks ir uzzinājis, kāds ir šāda dokumenta vēlamais saturs.

..man Jau rīcības plāns bija gatavs, bet es viņu apstādināju teiksim tā, es veicu viņa pārstrādes, jo es pamanīju, kuras lietas man nav. Tā pati aktivitāte, kas attiecas uz ārpus skolas, bet skolas teritorijā man nebija sadaļas, tad man vēl patika tas, ka arī šajos iekšējās kārtības noteikumos, par to kad trešās personas ienāk skolā, kā jārikojas, bet šajā rīcības plānā man nebija minēti šie cilvēki, kas nāks skolā kā trešās personas, kas tad notiek ja viņi ir iereibuši vai viņi ir lietojuši kaut kādas atkarības vielas... 12_P_AB

Tālāk izglītības darbiniekiem tika jautāts, kādi uz atkarībām attiecināmi temati ir iekļauti augstāk minētajos skolas iekšējās kārtības dokumentos. Pamatā visi intervētie atbild, ka dokumentā ir divas būtiskas sadaļas – skolas personāla rīcība vielu lietošanas, glabāšanas vai izplatīšanas gadījumā un aizliegums lietot vielas skolā un skolas teritorijā. Viens intervējamais ziņo, ka noteikumos iekļauts arī plašāks temats par atkarību profilaksi, bet tajā pamatā atrunāts atkarību tēmas iekļāvums mācību saturā.

a) Rīcība vielu lietošanas, glabāšanas vai izplatīšanas gadījumā – uzteicams ir fakts, ka nereti šo iekšējās kārtības dokumentu izstrādē ir piedalījušies arī paši skolēni;

Jaunieši šajā rudenī viņu izstrādāja un man ir tāda skaista shēma, kura paredz rīcību, kas paredz, ja ir glabāšana vai lietošana. 13_P_AB

Tāpat ir noteikta kārtība kā rīkoties šādos gadījumos, ar skolēnu aprunāties, aizrādīt, izsaukt vecākus, par rupjiem pārkāpumiem nodot policijai. 10_P_AB

b) Aizliegums lietot vielas skolā un skolas teritorijā;

..iekšējās kārtības noteikumi aizliedz lietot gan skolā, gan skolas teritorijā. Bet atsevišķa dokumenta nav. 06_P_AB

Noteikumos ir rakstīts, ka alkohols, narkotikas, cigaretes, ieroči un naži, tajā skaitā skolā ienest un lietot, ir aizliegti. 10_P_AB

c) Atkarību tēmas iekļāvums mācību saturā.

Šie kārtības noteikumi iekļauj profilaksi, bet pārsvarā ir vērsti uz mācību saturu. 04_A_LI

Interviju tālākajā gaitā ekspertiem tika jautāts, vai par šiem iekšējās kārtības noteikumiem tiek individuāli vai grupās speciāli mutiski vai rakstiski informēti skolēni, skolas darbinieki, vecāki un skolas apmeklētāji. Daži intervējamie atbild, ka par noteikumiem un to saturu regulāri tiek informēti klašu audzinātāji. Daži respondenti uzskata, ka ir informēti arī skolēnu vecāki. Taču teju visi intervētie atzīmē, ka informēti ir skolēni. Līdz ar to var secināt, ka izglītojamie ir pilnvērtīgi un sistemātiski informēti, kamēr pārējās EMCDDA uzsvērtās mērķa grupas varētu nebūt pilnvērtīgi informētas.

Katru gadu vecāki un bērni ir informēti. Dokuments ir publiski pieejams. 06_P_AB

..tika informēti klašu audzinātāji, kuri redzēja, apskatīja uz izpētīja un tad viņi veica pārrunas klases stundās ar izglītojamiem. 13_P_AB

Klases audzinātājas savās klasēs runā pēc vajadzības un iespējām, katru semestri obligāti tiek izrunātas drošības lietas, instruktāža un atkarību lietas. 10_P_AB

Ar iekšējās kārtības noteikumiem tiek iepazīstināti skolēni katru rudeni atkārtoti, akcentējot svarīgāko. 05_A_AB

Interviju tālākajā gaitā izglītības darbiniekiem tika jautāts, vai viņu pārstāvētās skolas telpās un teritorijā fiziski tiek nodrošināta atkarības vielu nelietošanas uzraudzība un kontrole. Puse intervēto skolu darbinieku atbild, ka šāda monitoringa skolā nav, kā arī uzsver, ka vielu lietošanu ir grūti pierādīt. Sevišķi, piemēram, elektronisko smēķēšanas ierīču lietošanu, pēc kuras nesaglabājas pēc tabakas cigarešu smēķēšanas raksturīgais nepatīkamais aromāts.

Nav [uzraudzības]... bērniem jāelpo svaigs gaiss, tad viņi pārvietojas pa āru... es kā pedagogs neredzēju, ko viņš dara. Mēs nevaram uz katru stūri nolikt pa pedagogam, stāvot ar pātagu un visu aizliedzot. 07_P_IL

Visus kaktus nevaram izsekot. 05_A_AB

Tagad nevar uzķert, jo cigaretes ir bez smakas... Varam tikai nojaust. 08_A_LI

Viņi zina, kur aiziet. Grūti pierādīt. Bērni ir ļoti slīpēti – “Es tikai stāvēju blakus un neko nedarīju”. Ja neesam redzējuši ar to cigareti, tad tas nav izkontrolējams. 06_P_AB

Tai pat laikā izglītības darbinieki atzīmē, ka, ja tomēr par vielu lietošanu ir aizdomas, vai ja šī rīcība ir pierādīta, skolas personāls iesaistās, piemēram, lūdzot atdot smēķēšanas ierīces un piesaistot policijas darbiniekus, kuri veic jau iepriekšējās ziņojuma sadaļās vairākkārt minētos reidus ar dienesta suņiem.

Tieša kontrole, kad jauniešiem būtu jāparāda somas, nav. Bet ja mēs ieraugām kaut kādas lietas, kas ir saistītas ar to, mēs noteikti to risinām, pamanām (piem., atņemam šķiltavas vai saltus). 06_P_AB

Bieži vien pat 10 reizes policija izbrauc pa teritoriju, nevienu nenoķerot, jo var sakrist ar to, ka ir stundas, bet skolēni iet ārā tikai starpbrīžos. Pašvaldības policija ir informēta par skolas stundu laikiem, lai starpbrīžos izbrauc caur teritoriju. 07_P_IL

Savukārt otra puse intervēto skolu darbinieku ziņo, ka kontrole skolas teritorijā tiešām tiek veikta – galvenokārt ar novērošanas kameru un skolas darbinieku dežurēšanas palīdzību.

Mūsu skolas teritorija ir pārskatāma un nav liela, tāpat ārpusē ir izvietotas kameras, var arī just, ka skolēni kaut kur iet un pēc tam nāk iekšā. Tāpat paši skolotāji esam dežūrējuši, gājuši laukā un skatījušies. 09_P_AB

Otrkārt, mēs kontrolējam un skatāmies, ir skolotāju dežūras, kur veicam novērošanu, kur, kas, ar ko, kāpēc un vai nav gadījumā... ir jau savas metodes, kā mēs pamanām kaut kādas lietas, kas mums liek aizdomāties vai nav gadījumā jāveic kaut kāda mantu pārbaude, piemēram, skolas somas un skapīša, vai jakas pārbaude. 13_P_AB

Mums visur ir novērošanas kameras, alkohola lietošana skolā principā ir neiespējama, jo to pamana jebkurā gadījumā, tāpat ar smēķēšanu – to var just, skolas teritorijā tevi redz, bet ārpus teritorijas tad ir jāskrien, lai paspētu 10 minūtēs, tāpat, ja kavē stundu tad jau dežurante jautā, kur tad skolēni bija. 10_P_AB

Mums ir šogad 1.gadu novērošanas kameras (gan iekšā, gan ārā). Protams, ne visur. Skolotāji kā policisti – ieraugām, ejam, uzrunājam, aizrādām. 05_A_AB

Pasākumos mēs kā tādi suņi ķeram. Mēs jau redzam, ka kādam “sienas nāk virsū”, esam atraduši sniegā šīs slēptās pudeles... Mums ir dežūrstundas. Pusdienu starpbrīdis ir 1h, kā laikā dežūrskolotāji ir sadalīti, tad mēs pabraukājam apkārt un aizrādām. Ikvienam kas strādā ir jāaizrāda skolēniem, ja kas tiek pārkāpts. Skolā ir videonovērošana, šovasar atjaunota. 08_A_LI

Pozitīvs aspekts, kas parādās atsevišķās intervijās, ir fakts, ka skolēni paši piedalās iekšējās kārtības noteikumu ievērošanas uzraudzībā.

Tā mēs varam tikt galā ar to, kas tajos iekšējos noteikumos ir ieviests. Ar skolēnu palīdzību, viņi paši sāk stāstīt vai ziņot, kas varētu notikt skolas telpās. 04_A_LI

Padziļināto interviju sadaļas par atkarību profilakses politiku skolās noslēgumā tika uzdots jautājums, vai intervējamo pārstāvēto skolu personāls iesaista skolēnu vecākus vai aizbildņus atkarību profilaksē. Apmēram puse intervēto darbinieku atbild noliedzoši, savu atbildi pamatojot ar faktu, ka vecāki uz skolas rīkotajiem pasākumiem nav motivēti ierasties.

Tāds liels akcents un vecāku mērķtiecīga izglītošana par šo tēmu netiek veikta. 09_P_AB

Nē – nav ieinteresēti vecāki. Vecāki tad, kad ir sekas; vecāki nav motivēti iesaistīties... 06_P_AB

Mēs neesam veidojuši ne lekcijas, ne apmācības vecākiem. Sanākt kopā šobrīd ir neiespējami un veidot Zoom arī nav efektīvi, ja vecāks nav ieinteresēts. 10_P_AB

Vecāki būs jau tad, kad būs sekas... Viņi var paziņot, ka viņiem nav nekādas ietekmes un ka nav spējīgi neko darīt. Var prognozēt, runāt par to, kas notiks nākotnē, progresējot, nevis gaidīt situāciju, ka situācija uzlabosies. Jautājums ir tāds – cik daudz vecāki ir gatavi cīnīties. 04_A_LI

Savukārt citi skolu darbinieki ziņo, ka tiek organizēti pasākumi vecākiem. Piemēram, uzaicinot lektoru par atkarību tēmām uzstāties vecāku sapulces laikā.

Mums ir bijušas vecāku sapulces, bet tas jau bija iepriekš, kad mēs esam aicinājuši atkarības profilakses speciālistu un arī šobrīd gribam atkārtoti aicināt vecākus sapulcē. 13_P_AB

..veidojām vecāku kopsapulces arī ar nepilngadīgo lietu inspektori, tāpat arī paši kaut ko rādām, stāstām un rosinām par šo tēmu. 09_P_AB

Vairāki intervējamie ziņo, ka vecākiem netiek rīkoti pasākumi specifiski par atkarību jautājumiem, taču šie temati tiek skarti citu, plašāku programmu, kuras paredzētas vecākiem, ietvaros. Piemēram, programmās, kuru laikā tiek runāts par bērnu audzināšanas jautājumiem.

Ir vecāku ceļvedis “audzinot pusaudzi”, tur ir sadaļa, kurā runājam ar vecākiem. Tur ir maza daļiņa no vecākiem. Atsevišķa tēma nav izstrādāta, kā runāt ar vecākiem par to. 06_P_AB

Man šķiet, ka bija programmas “CAP” ietvaros skolas psiholoģe iepriekš to ir vadījusi vecākiem. 07_P_IL

Noslēgumā uz jautājumu par to, vai kādreiz skolā ir bijusi atkarību profilakses politikas (programmas) izvērtēšana, piemēram, aptaujājot skolēnus, vecākus un/vai darbiniekus, visi aptaujātie atbild noliedzoši.

Es neesmu informēta par tādu lietu. 06_P_AB

Nē, ir bijušas dažādas aptaujas, bet šajā jomā nav ienācis prātā veikt. 09_P_AB

3.3.5. Atkarību profilakse un atbalsta sniegšana

Interviju noslēdzošajā daļā skolu darbiniekiem tika uzdots jautājums, vai viņu pārstāvētā skola piedāvā atbalstu skolēniem atkarības izraisīto vielu lietošanas, uzglābšanas, tirgošanas gadījumā. Atsevišķi intervētie darbinieki uzsver, ka palīdzība tika aktīvi sniegta laikā pirms Covid-19 pandēmijas, kamēr patlaban ar atkarībām saistītie jautājumi kļuvuši skolā mazāk prioritāri.

Sakarā ar COVID-19 (pirms tā tas bija aktuāls jautājums, kuru risinājām), tas vairs nav primāri un ir paslīdējis garām. 06_P_AB

Daži intervētie uzskata, ka skola patiesībā nekādu reālu atbalstu skolēniem, kuri nonākuši saskarē ar atkarību izraisītajām vielām, nesniedz.

Mēs pieaugušie neko citu viņam reizēm nepiedāvājam, kā tikai pirksta kratīšanu. 06_P_AB

..ja nepieciešams atbalsts, tad jau kaut ko mēģina darīt, bet specifiska programma mums nav. 09_P_AB

Vairums darbinieku uzskata, ka skolā palīdzība tiek sniegta un atzīmē, ka skolas rīcība minētajās situācijās parasti ir skolēna izraidīšana no skolas, ziņošana par notikušo vecākiem, nopietnākās situācijās arī ziņošana policijai un pašvaldības sociālajam dienestam.

Skolai ir bijuši tādi gadījumi, kad kolēģi zina vai ir pieķēruši. Tad tiek ziņots direktorei un tālāk, izrietot no situācijas, informē vecākus, var arī ziņot policijai... katru reizi tiek aicināti vecāki, ja bērns regulāri kaut ko tādu dara. 06_P_AB

Mēs runājam, iesaistām policiju (reidi), bet ne vienmēr viņi var reaģēt un atbraukt... Mēs veicam pārrunas ar pašu skolēnu, informējam vecākus... es zvanu uz sociālo dienestu, tad viņi arī veic pārrunas ar šo bērnu, viņa ģimeni. 07_P_IL

Protams, ja atkārtojas ir arī soda sankcijas. Tā vairs nav palīdzēšana, bet, jā. Ja tas ļaunprātīgi tiek izmantots un darīts, atkārtots kaut kas tāds, tad mums ir arī sadarbība ar pašvaldības policiju. 13_P_AB

Ja viņš ir spējīgs doties mājās, tad dodas mājās (tiek izraidīts no skolas – un šis ir fiksēts kā akts), bet ja ir tādā stāvoklī, kad pats nespēj doties, tiek piesaistīta policija/ ātrā palīdzība. 04_A_LI

Skolu sniegtās palīdzības pozitīvā daļa ir skolēna iespēja saņemt skolas psihologa vai sociālā pedagoga palīdzību. Skolas psihologs palīdz noteikt problēmas smaguma pakāpi, kā arī izprast notikušā cēloņus. Tāpat skolas psihologs nepieciešamības gadījumā piedāvā skolēnam īsās intervences, piemēram, 10 tikšanās reizu ietvaros.

Psihologs palīdz novērtēt situāciju, palīdz saprast rīcības cēloņu, palīdz sameklēt atbalstu, ja tāds nepieciešams. 09_P_AB

Ja kādam problēmas, var griezties pie skolas psihologa – palīdz novērtēt situāciju un palīdz meklēt atbalstu, sniedz ieteikumus... svarīgi... palīdzēt bērnam sastrukturizēt iemeslus, kādēļ bērnam ir tieksme uz to.. 06_P_AB

Nu sākotnēji mēs piedāvājam psihologa konsultācijas - skolas psihologa konsultācijas un nākamais uzreiz ir jautājums, vai vecāks piekrīt šim sociālā dienesta atkarības profilakses speciālistam – nodarbībām, kurš piedāvā līdz pat 10 nodarbības ar atgriezenisko saiti un ar ieteikumiem. 13_P_AB

Arī sociālais pedagogs palīdz jauniešiem tikt skaidrībā ar notikušā cēloņiem, izzina ģimenes apstākļus.

Es pati veicu individuālās sarunas par atkarībām. Man ir bukletiņi par smēķēšanu. Es viņiem doodu, stāstu, ievācu informāciju no interneta. Veidojam arī individuālās grupas, ne tikai es, kā sociālais darbinieks, bet vairāki darbinieki – mēs viens otram padodam informāciju, laikus reaģējot un lai tas nepaliktu kā nepabeigts darbiņš. Uzreiz risinām problēmu, mēģinām palīdzēt tam bērnam. 07_P_IL

..es kā sociālais pedagogs esmu runājusi. Mēģinām noskaidrot to cēloni, kāpēc jauniešis pamēģināja vai to dara? Stress, strīdi mājas vai domstarpības starp vienaudžiem, atkarībā no tā, tad var mēģināt piemeklēt kāda veida palīdzību. 09_P_AB

Daļa intervēto ziņo, ka skola gadījumos, kas skolēns ir lietojis, uzglabājis vai izplatījis vielas, viņam tiek piedāvāta palīdzība ārpus skolas, piesaistot nepieciešamos speciālistus “no malas”.

Mēs izmantojam dienestu palīdzību, kas ir pilsētā pieejama un ir profesionāla šajos jautājumos... Mēs esam piedāvājuši speciālistu palīdzību gadījumos, kad vecāks netiek galā ar savu bērnu. 10_P_AB

Speciālisti uz vietas nav mums. Mums ir ierobežots finansējums. Direktore ir aktīva, un ir bijuši gadījumi, kad viņa uzrunā kādus viņai zināmus cilvēkus. 05_A_AB

Tāpat intervētie ziņo, ka smagākos gadījumos skolēns tiek nosūtīts palīdzības saņemšanai uz atbilstošajiem psihiskās veselības dienestiem ārpus skolas.

Skola neuzņemas atbildību obligāti izglītēt tos, kuri ir smagās atkarībās... Šie cilvēki atgriežas mācībās tad, kad jau to pirmo atbalsta soli ir saņēmuši. Ja viņi ir bijuši atbalsta programmā vai arī ārstniecības iestādē, kur ir sastādīti konkrēti soļi, ko darīt, pat iesaistot vecākus, ir informēti. Tādu ir daudz bijuši gadījumi. 04_ALI

Līdzīgs jautājums intervējamajiem tika uzdots par skolas darbiniekiem, proti, vai intervējamo pārstāvētajā skola piedāvā atbalstu skolas darbiniekiem atkarības vielu lietošanas,

uzglābšanas, tirgošanas gadījumā. Daļa izglītības darbinieku saka, ka šādas situācijas nav piedzīvotas un nav aktuālas.

Šādas situācijas par darbiniekiem es nezināšu, nav bijuši gadījumi. 05_A_AB

Atsevišķi intervējamie uzskata, ka skolas darbinieku vidū sastopama tikai smēķēšana, bet darbinieki to nedara skolas teritorijā, līdz ar to īsti nesaredz šo paradumu kā problēmu.

Mums 2 pedagogi smēķē, bet tas nav 10 paciņas dienā, un to nedara skolas teritorijā, šeit speciālists nav vajadzīgs. Bet alkohols un narkotikas, tādā ziņā nē, nav tādi gadījumi ne tehniskajiem darbiniekiem, ne skolotājiem, ne vecāku domes pārstāvjiem. 10_P_AB

Savukārt aptuveni puse intervēto izglītības jomas speciālistu uzskata, ka skolā ir kolēģi, kuri cieš no kādas atkarības, taču parasti šo faktu minētie kolēģi noliedz, līdz ar to palīdzības sniegšana nav īsti iespējama.

Bija viena situācija, bet mēs zinām, ka tas ir ārpus darba. Tas arī tika noliegts (viņa vairs šeit nestrādā), bet neviens no kolēģiem viņu nebija redzējis alkohola reibumā skolā. Bet es neatceros citus tādus gadījumus. 06_P_AB

Mums bija viena situācija, kad nojautām, ka ir alkohola atkarība, bet mēs darba vietā nekad to nemanījām, un patiesībā tas cilvēks arī noliedza to faktu. Darbā centās izlikties, ka viss ir kārtībā. Mēs esam ieminējušies par to vai nevajag palīdzību, bet tad cilvēks noliedz. Mēs tā neesam strādājuši ar skolotājiem šajā jomā. 09_P_AB

Es pieļauju, ka ir bijuši tādi darbinieki, attiecībā uz smēķēšanu. Ievērojot noteikumus, jau kādus 10 gadus neviens no skolotājiem nezina, kurš cits skolotājs smēķē. Skolotāju vidū varētu būt alkohola lietošana. Tā nenotiek darba vietā... To ir ļoti grūti atklāt... ja nevar strādāt, tad nevar. Man nav tādi gadījumi bijuši, kad sarunās kaut kas nav atrisināms. Sievietēm ir bijis tā, ka sākas slimošanas un darba attiecības izbeidzas un palīdzēt neko daudz nevar, ja cilvēks negrib. 04_A_LI

Viens no intervējamajiem ziņo, ka augstāk minētajā situācijā, kad kolēģis ir cietis no atkarības, skola ir pārtraukusi darba attiecības ar viņu.

Skola rīko pārrunas un dod cilvēkam iespēju. Bet bija gadījums, kad mēs likām pamest darbu attiecīgajam pedagogam, kuram bija šī problēma. 08_A_LI

Savukārt viens intervējamais uzskata, ka skolai pamatā jāstrādā ar bērniem, ka darbs ar personālu, ar pieaugušajiem nav skolas prioritāte.

Es uzskatu, ka uz pieaugušajiem attiecas cits, darba likums un citas normas. Es vairāk orientējos vairāk tiešām uz bērniem un ka šajā rīcības plānā visā būtu jābūt par bērnu. 13_P_AB

3.3.6. Nobeiguma jautājumi

Pašā sarunas noslēgumā respondentiem tika jautāts, vai viņu pārstāvētās izglītības iestādes darbiniekiem būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par pilnvērtīgas atkarību profilakses programmas izstrādi un realizāciju skolā. Visi intervētie skolu darbinieki uz šo jautājumu atbild apstiprinoši.

Tā ir nepieciešama, jo vairāk ar kaut ko esmu apbruņots, jo labāk. 10_P_AB

Intervējamie uzsver, ka tālākizglītības pasākumi nav tikai stāsts par informācijas un izglītības saņemšanu atkarību jomā, bet arī par vides maiņu un atpūtu no skolas spraigā darba cēliena, tādējādi šādi pasākumi ir atbalstāmi arī minētā iemesla dēļ.

Būtu nepieciešami kādi aktuālāki semināri, kas notiek atkarību profilaksē, kas ļautu jaunu elpu skolotājiem ievilkt ne visai vieglajā skolas vidē. 04_A_LI

Attiecībā uz tematiem, kurus izglītības darbinieki vēlētos apgūt, intervējamie kopumā nosauc 10 tēmas – kā saistošā veidā runāt par atkarību jautājumiem ar dažāda vecuma skolēniem, kas vispār ir atkarības, kādas atkarību izraisošās vielas eksistē un kāda ir to ietekme uz organismu (tostarp recepšu un bezrecepšu medikamenti), jaunās aktuālās vielas un ierīces, atkarības un vielu lietošanas atpazīšana, vielu un procesu atkarību sekas, palīdzības iespējas ārpus skolas un pašpalīdzības iespējas, kādu palīdzību var sniegt skolotājs, palīdzības iespējas skolēnu vecākiem un potenciālie sadarbības partneri atkarību profilakses īstenošanai izglītības iestādē.

Tēmas:

- a) Kā saistošā veidā ar skolēniem runāt par atkarību jautājumiem;

Attīstīt prasmes, kā vispār ar jaunieci runāt. Tas ir tas, kā es esmu iemācījusies par to ar viņiem runāt. Es labprāt uzklaušītu jaunas idejas, kā vēl var strādāt ar jaunieci un padarīt to interesantu un uztveramu. 06_P_AB

- b) Kas ir atkarība;

Kas ir tā pati smēķēšana, alkohols. Citi pat nesaprot tā nozīmi. Vairāk vajag paskaidrot īsos konkrētos vārdos, kas tas ir. 07_P_IL

- c) Vienas, to ietekme uz organismu, ieskaitot medikamentus;

Kādreiz no skolotājiem ir dzirdēts, ka viņi jau nemaz nezina kādas tās vielas ir un to iedarbību, ietekmi uz veselību, piemēram, elektroniskās cigaretes. Narkotikas un tabletes jau arī ir tik daudz tie veidi. 09_P_AB

..par narkotiskām un psihotropajām vielām. Un arī par medicīniskajām... 13_P_AB

- d) Jaunās, aktuālās vielas un ierīces;

..mums pašiem skolotājiem ir jāizglītojas par visu, kas tagad nāk klajā jauniešu starpā. 09_P_AB

Nav informācijas par jaunākajām tehnoloģijām un to rīcības plānu. 08_A_LI

- e) Kā atpazīt lietošanu;

..kā atpazīt cilvēku, kurš lieto narkotikas, kādu rīcību no tā cilvēka sagaidīt? 09_P_AB

Kā mums atpazīt, ka bērns lieto šīs vielas un kur bērnam griezties pēc šīs palīdzības. Gribētu redzēt un uzzināt konkrētas rīcības, atpazīšanu. 08_A_LI

f) Vielu lietošanas un procesu praktizēšanas sekas un palīdzības iespējas ārpus skolas un pašpalīdzība;

Vēl vajadzētu iekļaut informāciju par to, kur meklēt palīdzību, kad rodas tāda atkarība... Vai es pats sev varu palīdzēt, ja es saprotu, ka man ir atkarība? Iespējams izveidot un izdalīt testu, kurā stadijā es esmu (sākums, liels grāvis, līdz ar to ir nepieciešama papildus palīdzība). 07_P_IL

- g) Kā skolotājs var sniegt palīdzību;

..lai viņi nenāk pa taisno pie sociālā pedagoga vai pie klašu audzinātāja, tad arī viņi var automātiski paši jau palīdzēt individuāli pārrunājot, ja bērns ir atvēries viņam tieši un uzticējies. 13_P_AB

- h) Kā palīdzēt vecākiem;

Kā palīdzēt vecākiem, kuri ir aktīvi palīdzējuši un iesaistījušies – viņiem būtu nepieciešams kāds psihoemocionālais atbalsts. Vilkšana ārā no atkarības riņķa, tādēļ viņiem arī vajag atbalstu. 04_A_LI

i) Potenciālie sadarbības partneri atkarību profilakses īstenošanai izglītības iestādē.

Sadarbības partneri, manuprāt, ir būtiski, jo mēs, protams, sadarbojamies gan ar Valsts policiju, gan ar Pašvaldības policiju, ar sociālo dienestu, bet man liekas, ka svarīgi ir tas jautājums – ar ko mēs vēl varam sadarboties atkarības profilakses jautājumos, kas ir tās institūcijas, kas mums vēl var līdzēt. Labi, Drošs internets, bet tas ir tāds viens virziens. Kuras vēl institūcijas mēs varam ņemt palīgā sev gan materiālu meklēšanā, gan tiešām speciālistu pieaicināšanā. 13_P_AB

Tomēr interviju laikā izskan skolu darbinieku vēlme saņemt informāciju arī par tādām profilakses metodēm, kuras EMCDDA ir atzinis kā mazefektīvas vai pat kaitīgas, piemēram, vielu lietotāju personīgie stāsti.

Vēl svarīgi ir kur jaunieši, kuri ir izgājuši kaut kādu ciklu (paši bijuši atkarīgi un kā tikuši vaļā no tā). Jaunietis jaunietai labāk uztver nekā pieaugušo. Vai arī tam jābūt pieaugušajam, kurš labi iekļaujas jauniešu vidū, saglabājot pieaugušā lomā, bet jaunieši ar viņu saprotas, nevis moralizē. 06_P_AB

Attiecībā uz to, tieši kuri skolu darbinieki būtu apmācāmi, visbiežāk tiek norādīts, ka tālākizglītība par atkarību jautājumiem būtu nepieciešama atbalsta personālam, klašu audzinātājiem, kā arī skolu vadībai.

Es uzskatu, ka tā viennozīmīgi ir atbalsta komanda, jo ne visiem tie materiāli ir tik pieejami. Kā arī klašu audzinātājiem, jo viņi skolēniem ir kā otras mammas. 07_P_IL

Skolas vadībai, sociālajam pedagogam, bet principā ir jābūt arī katram klašu audzinātājam. 09_P_AB

Es domāju, ka vispareizākais būtu klases audzinātājam. Viņi sadarbojas ar skolēniem un viņu vecākiem visvairāk. Klases audzinātājam būtu tas pirmais cilvēks. Bet runājot par politikas izstrādi skolā, tie varētu būt direktora vietnieks audzināšanas darbā. 05_A_AB

Būtisks aspekts, ko uzsver visi intervētie speciālisti ir, ka ir nepieciešamas ne tikai mācība, bet arī jau sagatavoti, gatavi informatīvie un metodiskie materiāli, jo darbiniekiem augstās darba noslodzes dēļ ir grūti pašiem šādus materiālus sagatavot.

Es uzskatu, ka ir nepieciešami materiāli, jo internetā ir daudz materiāli, taču tas paņem daudz darba un laika, lai sagatavotu tos materiālus konkrētai klasei... Zinot kāda skolotājiem ir slodze un pienākumi, papildus informatīvo materiālu meklēšana ir vēl darbs, kas jāizdara. 07_P_IL

Tāpat arī tā informācija nav vienkopus, tad ir jāmeklē arī ar visiem piemēriem, bildēm, lai parādītu skolēniem. 09_P_AB

Mēs vienmēr esam pateicīgi, ja mums jau kāda Valsts iestāde piedāvā kādu paraugprogrammu, tad to ātri varam pielāgot savai skolai un vajadzībām, izvēloties, kas ir aktuāls, ko var reāli atvēlētajā laikā paspēt izdarīt. 10_P_AB

Ir jābūt piedāvājumam, palīdzot skolotājiem ar materiāliem, lektoriem. Nevis gaidīt, kad visu skolotājs izdarīs, jo viņam nav tik daudz laika. 08_A_LI

4. Secinājumi

4.1. Kvantitatīvā pētījuma secinājumi

1) Kopumā 75,7% aptaujāto izglītības darbinieku uzskata, ka Latvijas skolās atkarību profilakses jautājumi mācību saturā ir integrēti pilnībā vai ar nepieciešamiem atsevišķiem uzlabojumiem. Pētījuma respondenti Latgalē biežāk norādīja uz atkarības profilakses jautājumu pilnīgu integrāciju mācību saturā, vismazāk šādu viedokli pauda respondenti no Vidzemes vispārizglītojošām izglītības iestādēm. Atkarību profilakses jautājumu integrāciju kā teicamu biežāk vērtē sociālo zinību skolotāji.

2) Vairums izglītības darbinieku (74,8%) uzskata, ka skolās ir oficiāla, rakstiski noformēta atkarību profilakses politika. Visbiežāk to norādīja respondenti Rīgā, visretāk – Vidzemē. Politikas dokumenta esamību biežāk norāda skolu administrācijas pārstāvji.

3) Nedaudz vairāk kā puse (53,7%) aptaujāto izglītības darbinieku ziņo par skolēnu vecāku iesaisti atkarību profilaksē. Vecāki biežāk tiek iesaistīti Latgales reģiona izglītības iestādēs, retāk – Vidzemē. Par vecāku iesaisti biežāk ziņo skolu administrācijas pārstāvji.

4) Mazāk kā puse (40,6%) vispārizglītojošās izglītības iestādes ziņo par to, ka skolā ir kompetents darbinieks, kurš spēj sniegt palīdzību skolēnam, kurš ir lietojis, glabājis vai izplatījis atkarību izraisošās vielas. Par iespēju sniegt palīdzību skolas ietvaros biežāk ziņo aptaujāto Rīgas izglītības iestāžu pārstāvji, retāk – Vidzemē lokalizēto izglītības iestāžu darbinieki. Palīdzības sniegšanas iespējas skolas ietvaros biežāk norāda skolu administrācijas pārstāvji.

5) Visaugstākais respondentu īpatsvars (91,1%) atzīmējuši atkarību profilakses ietvarā apgūto izglītības saturu mācību stundu ietvaros 7.klasē. Otrs augstākais respondentu īpatsvars redzams saistībā ar minēto jautājumu apguvi 8. un 9.klasē (abās klasēs 88,9%).

6) Attiecībā uz atkarību profilakses ietvarā veltīto mācību stundu skaitu katrā klasē, augstākais rādītājs ir 8.klasē – mediānais minētajiem tematiem veltītais mācību stundu skaits viena mācību gada ietvaros ir astoņas stundas. Vismazākais stundu skaits atkarību profilakses tematiem tiek veltīts 1.klasē (mediānais skaits - divas stundas).

7) Norādītais viena mācību gada ietvaros atkarību profilakses jautājumiem veltīto mācību stundu apjoms nesasniedz rekomendētās nepieciešamās 10-15 mācību stundas nevienā no klasēm.

8) Lielākais mācību stundu skaits atkarību jautājumu aplūkošanai atvēlēts Sociālajā un pilsoniskajā mācību jomā un Audzināšanas jomā (10 stundas katrā no tām). Savukārt vismazākais apjoms tiek atvēlēts Matemātikas mācību jomā (divas stundas). Tomēr kopumā var secināt, ka atkarību profilakses jautājumi tiek ietverti visās astoņās mācību jomās.

9) Visi Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centra (EMCDDA) norādītie būtiskie atkarību profilakses temati tiek aplūkoti lielākā vai mazākā mērā Latvijas skolās mācību un ārpusstundu aktivitāšu laikā. Vismazākais izglītības darbinieku īpatsvars atzīmē recepšu un bezrecepšu medikamentu pareizas lietošanas temata apguvi.

10) Lietotās metodes atkarību profilakses jautājumu apguvei skolās lielākoties atbilst tām, kuras ir zinātniski pierādītas kā efektīvas. Tomēr Latvijas skolās tiek izmantotas arī mazefektīvās pieejas, tādas kā dienesta suņu reidi mācību iestādēs un vielu lietotāju pieredzes stāsti.

11) Vairums izglītības darbinieku (60,0%) uzskata, ka skolu personālam būtu nepieciešams pilnveidot kompetenci atkarību profilakses politikas veidošanā un īstenošanā izglītības iestādēs.

12) Skolu politikas dokumentos lielākā vai mazākā mērā tiek ietverti visi rekomendētie skolu atkarību profilakses politikai būtiskie jautājumi. Visretāk skolu politikā iekļauti jautājumi saistībā ar azartspēlēm.

13) Aptaujātās izglītības iestādes norāda, ka skolēni un skolu darbinieki ir labi informēti par skolas atkarību profilakses politikā iekļautajiem noteikumiem, taču vecāki un skolu apmeklētāji ne vienmēr ir informēti.

14) Atkarību izraisošo vielu lietošanas kontroles veikšanu skolas teritorijā norāda 90,5% (n=38) aptaujāto vispārizglītojošo izglītības iestāžu darbinieki.

15) Vairums izglītības darbinieku (91,1%) atzīmē, ka vecākiem tiek organizēti izglītojoši pasākumi par bērnu audzināšanas jautājumiem. Tikai aptuveni ceturtda daļa (26,7%) respondentu atzīmē, ka skola organizē kopīgumus pasākumus bērniem un vecākiem.

16) Visbiežāk atkarību profilakses jautājumos skolas sadarbojas ar pašvaldības policiju vai pašvaldības sociālo dienestu, visretāk – ar reliģiskām organizācijām.

4.2. Kvalitatīvā pētījuma secinājumi

1) Vairums vispārizglītojošās izglītības iestādēs strādājošo darbinieku atkarību profilakses skolās jautājumus uzskata par patiesi nozīmīgiem.

2) Izglītības darbinieku domas dalās par atkarību problemātikas aktualitāti izglītības iestādēs. Visi intervētie piekrīt, ka atkarību problēma skolēnu vidū ir nacionāla mēroga problēma. Taču domas dalās par to, vai tā ir tikai lielo pilsētu un skolu aktualitāte, vai arī mazo un lauku skolu problēma.

3) Respondenti uzskata, ka atbildība par atkarību profilaksi ir gan skolai, gan ģimenei.

4) Intervētie izglītības darbinieki nosauc virkni (aptuveni 14) dažādu vērtību, tikumu un rīcību, kas varētu kalpot kā atkarības riska novēršanas faktori: emociju atpazīšana un pārvaldība, savas rīcības seku apzināšanās, spēja pateikt “nē”, cieņa, pieklājība, mīlestība, uzticēšanās, līdztiesība, pozitīva vide, pašcieņa, atbildība, pacietība, mērķtiecība, uzmanība.

5) Vairums intervēto ziņo, ka skolā regulāri sastopas ar gadījumiem, kas likuši domāt par atkarību profilakses programmas ieviešanas nepieciešamību. Papildus tiek minēts, ka šādas situācijas sastopamas pat gados ļoti jauniem skolēniem (sākumskolas klasēs). Savukārt citi intervētie ziņo, ka atkarību izraisošo vielu lietošanas vai procesu praktizēšanas situācijas piedzīvo tikai dažreiz.

6) Respondenti ziņo, ka īpaši smagi ir tie gadījumi, kur sastopama atkarību problemātika skolēna ģimenē. Intervējamie atzīst, ka skolu darbiniekiem trūkst kompetences, kā tādās situācijās pareizi un efektīvi rīkoties.

7) Izglītības darbinieki atzīmē, ka viņu darbu sarežģī arī situācijas, kurās jauniešiem jau ir vielu lietošanas pieredze un jauniešiem ir labāk informēti par vielu lietošanas niansēm nekā skolas darbinieki. Šādās situācijās intervētajiem profesionāļiem nav skaidrs, kā pareizi rīkoties.

8) Kopumā intervijas caurvij informētības trūkums par starptautiski zinātniski pierādītām un, piemēram, EMCDDA rekomendētām visaptverošas atkarību profilakses skolu vidē komponentēm.

9) Domas dalās attiecībā uz klasēm vai klašu grupu, kuras mācību stundu ietvaros būtu jāapgūst ar atkarībām saistīti jautājumi. Puse intervēto uzskata, ka atkarību jautājumi aplūkojami pamatā vecākajās klasēs un, ka jaunāko klašu grupā šis temats varētu tikt aplūkots, ja ir tāda nepieciešamība, ja ir jaušamas problēmas ar atkarību izraisošajām vielām vai

procesiem. Savukārt otra daļa respondentu uzskata, ka izglītošana par atkarību jautājumiem nepieciešama visu vecumu bērniem, sākot no 1.klases.

10) Atsevišķi aptaujātie izglītības darbinieki norāda, ka regulāra atkarību tēmu iekļaušana mācību saturā nenotiek, tēmas tiek aplūkotas situatīvi – tajos brīžos, kad skolas kolektīvs sajūt, ka kādā klasē ir skolēns/skolēni, kuri ir nonākuši saskarē ar atkarību izraisošajām vielām norāda uz atkarību profilakses īstenošanu.

11) Daļa ekspertu uzskata, ka jaunais izglītības standarts paredz atkarību jautājumu apguvi visās mācību jomās un plašā apjomā. Savukārt vairāk respondentu izsakās kritiski par jauno, kompetencēs balstīto izglītības saturu un uzskata, ka jaunā standarta ietvaros nav paredzēta atkarību tēmu secīga un pilnvērtīga apguve.

12) Lielākā daļa intervējamo spēj identificēt konkrētas mācību jomas, kuru ietvaros skolēni saņem izglītību atkarību jautājumos. Pamatā tiek nosauktas četras jomas – sociālās zinības, audzināšanas stundas, dabaszinību joma, tostarp ķīmija un bioloģija, un veselības un sporta joma.

13) Attiecībā uz tēmām, kuras mācību ietvaros skolās tiek apgūtas, respondenti min pamatā nelegālās un legālās atkarību izraisošās vielas, kā arī divus procesus – viedierīču atkarību un datoratkarību. Jāpiebilst, ka DSM-V un SSK-11 klasifikatoros par procesu atkarībām atzīti tikai divi procesi – azartspēļu un datorspēļu jeb videospēļu atkarība. Proti, izglītības darbinieki par procesu atkarībām uzskata darbības, kuras šai definīcijai neatbilst.

14) Nosauktās skolās izmantotās pedagoģiskā darba metodes kopumā ir atbilstošas un interaktīvas. Tiek nosauktas aptuveni 10 dažādas metodes – plakātu veidošana, situāciju analīze, darbs ar informācijas avotiem, video, spēles, prāta vētra, grupu darbs, diskusijas, prezentāciju veidošana, zinātniski praktiskie darbi. Jāuzsver gan, ka plakāti un citas aktivitātes kas tiek īstenotas izolēti (kā vienīgā veiktā aktivitāte) nav uzskatāmas kā efektīvas, taču var būt noderīgas kombinācijā ar citiem profilakses programmas elementiem.

15) Izglītības darbinieki norāda uz tādu aktivitāšu īstenošanu, kuras EMCDDA atzinis kā mazefektīvas, piemēram, biedēšanas pieeja, policijas reidi vai piesaistītu cilvēku lekcijas (dzīvesstāsti), kuri cieš (ir cietuši) no atkarībām.

16) Attiecībā uz mērķi, kādu paredzēts sasniegt, iekļaujot atkarību profilakses tematus mācību saturā daudzi intervējamie nevar to definēt. Tomēr lielākā daļa respondentu mērķi spēj raksturot. Pamatā tiek minētas četras mērķu grupas – alternatīvas rīcības apzināšanās un praktizēšana, vielu lietošanas izskaušana, ļaujot apzināties lietošanas sekas, pašcieņas un cieņas pret citiem attīstīšana un nacionālās pašapziņas veidošana.

17) Skolu darbinieki kopumā nosauc sešus interaktīvus pasākumus, kas īstenoti pēdējā laikā ārpusstundu aktivitāšu ietvaros – nodarbības meitenēm, plaušu veselības mērījumi, sarunas ar ārstiem, drošības dienas, jauno mediķu skola un pašu skolēnu veidotās aktivitātes. Īstenoto ārpusstundu pasākumu klāstā diemžēl dominē metodes, kuras EMCDDA atzinis par mazefektīvām – reidi skolās ar dienesta suņiem, policijas pieaicināšana, kā arī atkarību tēmu aplūkošana lekciju formātā.

18) Lielākā daļa intervēto atzīst, ka skolas darbinieki nav saņēmuši un nesaņem pilnvērtīgu, sistemātisku tālākizglītību par atkarību profilakses skolās jautājumiem. Darbinieki norāda, ka, pēc viņu domām, skolēniem interese ir lielāka, ja informācija tiek saņemta no pieaicinātiem pasniedzējiem.

19) Faktiski visi intervētie atzīst, ka ar atkarībām saistītie jautājumi ir ietverti skolas iekšējās kārtības noteikumos un ka dokuments ir publiski pieejams konkrētās skolas mājaslapā.

Pamatā šajos noteikumos ir divas būtiskas sadaļas – skolas personāla rīcība vielu lietošanas, glabāšanas vai izplatīšanas gadījumā un aizliegums lietot vielas skolā un skolas teritorijā.

20) Daļa intervējamo atbild, ka par noteikumiem un to saturu regulāri tiek informēti klašu audzinātāji. Daži respondenti uzskata, ka ir informēti arī skolēnu vecāki. Taču teju visi intervējamie atzīmē, ka informēti ir skolēni. Secināms, ka izglītojamie ir pilnvērtīgi un sistemātiski informēti, kamēr pārējās mērķa grupas varētu nebūt pilnvērtīgi informētas.

21) Puse intervēto skolu darbinieku ziņo, ka viņu pārstāvētās skolas telpās un teritorijā fiziski netiek nodrošināta atkarības vielu nelietošanas uzraudzība un kontrole. Savukārt otra puse intervēto skolu darbinieku ziņo, ka kontrole skolas teritorijā tiek veikta – galvenokārt ar novērošanas kameru un skolas darbinieku dežurēšanas palīdzību.

22) Apmēram puse intervēto darbinieku atbild, ka skolu personāls neiesaista skolēnu vecākus vai aizbildņus atkarību profilaksē, atbildi pamatojot ar faktu, ka vecāki uz skolas rīkotajiem pasākumiem nav motivēti ierasties. Savukārt citi skolu darbinieki ziņo, ka tiek organizēti pasākumi vecākiem. Piemēram, uzaicinot lektoru par atkarību tēmām uzstāties vecāku sapulces laikā.

23) Attiecībā uz atbalsta sniegšanu skolēniem, kuri ir lietojuši, glabājuši un/vai izplatījuši atkarību izraisošās vielas, vairums darbinieku ziņo, ka šāda palīdzība skolā tiek sniegta. Pētījuma dalībnieki ziņo, ka skolas rīcība minētajās situācijās parasti ir skolēna izraidīšana no skolas, ziņošana par notikušo vecākiem, nopietnākās situācijās arī ziņošana policijai un pašvaldības sociālajam dienestam. Skolu sniegtās palīdzības pozitīvā daļa ir skolēna iespēja saņemt skolas psihologa vai sociālā pedagoga atbalstu, kuri palīdz noteikt problēmas smaguma pakāpi, kā arī izprast notikušā cēloņus. Tāpat skolas psihologs nepieciešamības gadījumā piedāvā skolēnam īsās intervences, piemēram, 10 tikšanās reīžu ietvaros. Tāpat skola piedāvā palīdzību, piesaistot nepieciešamos speciālistus “no malas”. Smagākos gadījumos skolēns tiek nosūtīts palīdzības saņemšanai uz atbilstošajiem psihiskās veselības dienestiem ārpus skolas.

24) Palīdzības sniegšana skolas darbiniekiem netiek identificēta. Puse intervēto izglītības jomas speciālistu uzskata, ka skolā ir kolēģi, kuri cieš no kādas atkarības, taču parasti šo faktu minētie kolēģi noliedz, līdz ar to palīdzības sniegšana nav iespējama.

25) Visi intervētie skolu izglītības iestādes darbinieki piekrīt, ka kolektīvam būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par pilnvērtīgas atkarību profilakses programmas izstrādi un realizāciju skolā.

26) Attiecībā uz to, tieši kuri skolu darbinieki būtu apmācāmi, visbiežāk tiek norādīts, ka tālākizglītība par atkarību jautājumiem būtu nepieciešama atbalsta personālam, klašu audzinātājiem, kā arī skolu vadībai.

27) Būtisks aspekts, ko uzsver visi intervētie darbinieki – ir nepieciešamas ne tikai mācības, bet arī jau gatavi informatīvie un metodiskie materiāli.

5. Rekomendācijas

Pētījumā tika konstatēts izglītības darbinieku informētības trūkums par starptautiski zinātniski pierādītām un rekomendētām visaptverošas atkarību profilakses komponentēm skolu vidē. Tāpat pētījumā tika identificēts, ka skolu darbinieki nesaņem pilnvērtīgu, sistemātisku tālākizglītību par skolu atkarību profilakses saistošiem jautājumiem. Līdz ar to rekomendējams, ka Latvijā tiek sistemātiski realizēta dažādu amatu grupu skolu darbinieku (administrācijas, dažādu mācību jomu pedagogu, kā arī atbalsta personāla) izglītošana par visaptverošu atkarību profilaksi skolu vidē. Apmācību saturā būtu nepieciešams ietvert šādas sadaļas:

- 1) Atkarību profilakses jautājumu iekļaušana mācību saturā:
  - a) aplūkojamie temati (īpaši uzsverot nepieciešamību aplūkot tēmas par bezrecepšu medikamentu pareizu lietošanu, kā arī par procesu atkarību jēdzienu),
  - b) efektīvas pedagoģiskās metodes (īpašu uzmanību veltot metodēm, kuras zinātniski atzītas par mazefektīvām vai pat kaitējošām, piemēram, dienesta suņu reidi mācību iestādēs vai vielu lietotāju pieredzes stāsti),
  - c) profilakses mērķu sasniegšanai nepieciešamais mācību stundu apjoms un grafiks.
- 2) Skolas politikas dokumenta atkarību profilakses jomā izstrāde un ieviešana, īpaši uzsverot šādus jautājumus:
  - a) procesu atkarību jautājumu iekļaušanas nepieciešamību,
  - b) nepieciešamību atkarību profilaksē iesaistīt izglītojamo vecākus un veidus, kā to īstenot,
  - c) nepieciešamību par skolas politikas dokumenta esamību un saturu regulāri informēt izglītojamo vecākus un skolu teritoriju vai skolu rīkoto pasākumu apmeklētājus (trešās personas).
- 3) Atbalsta sniegšanas organizēšana skolā izglītojamajiem un darbiniekiem, kuri ir lietojuši, glabājuši vai izplatījuši atkarību izraisošās vielas un/vai kuri kaitējošā apjomā praktizē atkarību izraisošus procesus.

Izmantotās literatūras saraksts

1. Eiropas Narkotiku un narkomānijas uzraudzības centrs. Eiropas profilakses programma. Rokasgrāmata lēmumu pieņēmējiem, viedokļu līderiem un politikas veidotājiem par zinātniski pierādītu atkarību izraisošo vielu lietošanas profilaksi, 2019. <https://www.spkc.gov.lv/lv/media/15461/download?attachment>
2. Izglītības un zinātnes ministrija. 2020./2021.m.g. <https://www.izm.gov.lv/lv/20202021mg-0>
3. Dean A.G., Sullivan K.M., Soe M.M. OpenEpi: Open Source Epidemiologic Statistics for Public Health, Version. www.OpenEpi.com, updated 2013/04/06
4. Nowell N.S., et al. Thematic Analysis: Striving to Meet the Trustworthiness Criteria. International Journal of Qualitative Methods, 2017; 16: 1–13
5. Javadi M., et al. Understanding Thematic Analysis and its Pitfall. Journal of Client Care, 2016; 1 (1): 34-40
6. Campbell K. A., et al. Reflexive Thematic Analysis for Applied Qualitative Health Research. The Qualitative Report, 2021; 26 (6): 2011-2028. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2021.5010>
7. McCulloch N, et al. ‘A really good balance’: Thematic analysis of stakeholders’ views on classroom - and games-based positive choices interventions for primary school children. PLoS ONE, 2019; 14 (7): e0219503. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0219503>
8. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition. Arlington: American Psychiatric Association, 2013.
9. Pasaules Veselības organizācija, Starptautiskā statistiskā slimību un veselības problēmu klasifikācija, 11. redakcija. Ženēva: Pasaules Veselības organizācija, 2019.

Pielikums Nr. 1 Kvantitatīvā pētījuma aptaujas anketa

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Atkarību profilakse vispārīzglītojošās izglītības iestādēs APTAUJAS ANKETA

Lūdzam Jūs piedalīties Latvijas Republikas Veselības ministrijas (VM) organizētajā pētījumā par Latvijas vispārīzglītojošās izglītības iestādēs pastāvošo politiku un praksi atkarību profilakses jomā. Pētījumu VM uzdevumā veic SIA "Divi gani", un tajā tiek aicinātas piedalīties visas Latvijas vispārīzglītojošās skolas. Aptauja norisinās ESF projekta „Kompleksi veselības veicināšanas un slimību profilakses pasākumi” (identifikācijas Nr. 9.2.4.1/16/I/001) ietvaros.

Aptaujas mērķis ir apzināt skolās pastāvošo situāciju un īstenoto politiku atkarību profilakses nodrošināšanas ietvarā, identificējot pieejamos, izmantotos un nepieciešamos resursus. Pēc tam, balstoties uz šī pētījuma rezultātiem, kā arī apkopojot ārvalstu zinātnisko literatūru, tiks izstrādāts metodiskais materiāls atkarību profilakses īstenošanai skolās un organizēti semināri darbā ar praktisku metodiskā materiāla izmantošanu skolu atkarību profilakses politikas veidošanā un attīstīšanā.

Anketas aizpildīšana Jums aizņems aptuveni 25 minūtes.

Informējam, ka pētījuma darbinieki ievēro visus nacionālā mēroga un starptautiskos normatīvos aktus attiecībā uz pētniecības ētikas un personas datu aizsardzības un drošības principiem. Pētnieki uzņemas atbildību par aptaujā iegūtās informācijas konfidencialitāti un drošību. Aptaujā iegūtā informācija nebūs pieejama trešajām personām, tā būs pieejama tikai šauram pētījumā tieši iesaistīto darbinieku lokam un pasūtītājam (VM). Aptaujā iegūtā informācija tiks izmantota tikai apkopotā veidā.

Tāpat informējam, ka piedalīšanās šajā pētījumā ir brīvprātīga. Jums ir tiesības atteikties piedalīties pētījumā vai pārtraukt dalību pētījumā jebkurā brīdī.

Ja vēlaties iegūt sīkāku informāciju par projektu vai arī Jums ir kādi jautājumi vai priekšlikumi attiecībā uz šo pētījumu, lūdzu,

Pateicamies par Jūsu piekrišanu piedalīties pētījumā, tādējādi sniedzot savu ieguldījumu mūsu valsts sabiedrības veselības veicināšanā!

Lūdzu, norādiet anketas aizpildīšanas datumu:

Atzīmē datumu no izvēlnes

_____
dd. mm. gggg.

A sadaļa: Vispārīga informācija

A1. Lūdzu, norādiet skolu, kuru pārstāvat:

Skolas nosaukums

A2. Lūdzu, norādiet amatu (*iespējama viena vai vairākas atbildes*):

1	Direktors	☐
2	Direktora vietnieks mācību jomās	☐
3	Direktora vietnieks audzināšanas jomā	☐
4	Sociālo zinību pedagogs	☐
5	Skolas psihologs	☐
6	Sociālais pedagogs	☐
7	Cits (lūdzu, ierakstiet)	Cita atbilde

B sadaļa: Atkarību profilakse un mācību saturs

B1. Lūdzu, atzīmējiet, kurā/-s klasē/-s skolēniem mācību saturā ir iekļauti ar atkarību profilaksi saistīti jautājumi Jūsu skolā un (aptuveni) kādā apjomā viena mācību gada ietvaros (*iespējama viena vai vairākas atbildes*)!

	Klase	Mācību stundu apjoms (viens mācību gada ietvaros), kas veltīts ar atkarību profilaksi saistītu jautājumu aplūkošanai
1	1.klase	stundu sk.
2	2.klase	stundu sk.
3	3.klase	stundu sk.
4	4.klase	stundu sk.
5	5.klase	stundu sk.
6	6.klase	stundu sk.
7	7.klase	stundu sk.
8	8.klase	stundu sk.
9	9.klase	stundu sk.
10	10.klase	stundu sk.
11	11.klase	stundu sk.
12	12.klase	stundu sk.
13	Šie jautājumi netiek aplūkoti nevienā klasē (→ pāriet uz jautājumu B4)	☐
14	Nezinu / grūti pateikt	☐

B2. Kurā/-s mācību jomās (priekšmetos) Jūsu skolā ir iekļauti ar atkarību profilaksi saistīti jautājumi, kādas tēmas vai prasmes tiek apgūtas, kādas pedagoģiskās metodes tiek izmantotas to mācīšanā un kāds mācību stundu apjoms viena mācību gada ietvaros to aplūkošanai tiek veltīts (aptuveni) (*iespējama viena vai vairākas atbildes*)?

	Mācību joma	Aplūkotās tēmas atkarību profilakses kontekstā (lūdzu, uzskaitiet)	Aplūkotās prasmes atkarību profilakses kontekstā (lūdzu, uzskaitiet)	Izmantotās pedagoģiskās metodes (lūdzu, uzskaitiet)	Mācību stundu apjoms (viens mācību gada ietvaros), kas veltīts ar atkarību profilaksi saistītu jautājumu aplūkošanai
1	Dabaszinātņu mācību joma	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
2	Veselības un fiziskās aktivitātes mācību joma	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
3	Matemātikas mācību joma	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
4	Tehnoloģiju mācību joma	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
5	Valodu mācību joma	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
6	Sociālā un pilsoniskā mācību joma	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
7	Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslas mācību joma	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
8	Audzinašanas joma	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
9	☐	Šie jautājumi netiek aplūkoti nevienā mācību jomā (→ pāriet uz jautājumu B4)			
10	☐	Nezinu / grūti pateikt (→ pāriet uz jautājumu B4)			

B3. Lūdzu, noformulējiet, kādus mērķus paredzēts sasniegt, iekļaujot B2 jautājumā minētos atkarību profilakses jautājumus mācību saturā Jūsu skolā?

1 atbilde _____

2 atbilde _____

3 atbilde _____

4 atbilde _____

5 atbilde _____

B4. Lūdzu, atzīmējiet, kurā/-s klasē/-s skolēniem Jūsu skolā bijuši ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumi par atkarību profilakses jautājumiem un (aptuveni) kādā apjomā viena mācību gada ietvaros (*iespējama viena vai vairākas atbildes*)!

Ja Covid-19 dēļ 2020./2021.mācību gadā šīs aktivitātes nav notikušas (notikušas ievērojami mazāk kā parasti), lūdzu, atbildiet par pēdējo mācību gadu pirms pandēmijas.

	Klase	Ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumu apjoms (izteikts mācību stundu skaita vienībās viena mācību gada ietvaros), kas veltīts ar atkarību profilaksi saistītu jautājumu aplūkošanai
1	1.klase	stundu sk.
2	2.klase	stundu sk.
3	3.klase	stundu sk.
4	4.klase	stundu sk.
5	5.klase	stundu sk.
6	6.klase	stundu sk.
7	7.klase	stundu sk.
8	8.klase	stundu sk.
9	9.klase	stundu sk.
10	10.klase	stundu sk.
11	11.klase	stundu sk.
12	12.klase	stundu sk.
13	Šie jautājumi netiek aplūkoti nevienā klasē ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumu formā (→ pāriet uz jautājumu B6)	☐
14	Nezinu / grūti pateikt	☐

B5. Kādi ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumi (piemēram, pieaicināti lektori – nevalstisko organizāciju pārstāvji, ārsti, policisti; veselības nedēļa u.c.) par atkarību profilakses jautājumiem tie bija, kādi jautājumi vai prasmes tajos tika aplūkoti un kāds mācību stundu apjoms viena mācību gada ietvaros to aplūkošanai tika veltīts (aptuveni) (*iespējama viena vai vairākas atbildes*)?

Ja Covid-19 dēļ 2020./2021.mācību gadā šīs aktivitātes nav notikušas (notikušas ievērojami mazāk kā parasti), lūdzu, atbildiet par pēdējo mācību gadu pirms pandēmijas.

	Ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumi	Aplūkotās tēmas atkarību profilakses kontekstā (lūdzu, uzskaitiet)	Aplūkotās prasmes atkarību profilakses kontekstā (lūdzu, uzskaitiet)	Ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākuma apjoms (izteikts mācību stundu skaita vienībās viena mācību gada ietvaros), kas veltīts ar atkarību profilaksi saistītu jautājumu aplūkošanai
1	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
2	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.

	Ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumi	Aplūkotās tēmas atkarību profilakses kontekstā (lūdzu, uzskaitiet)	Aplūkotās prasmes atkarību profilakses kontekstā (lūdzu, uzskaitiet)	Ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākuma apjoms (izteikts mācību stundu skaita vienībās viena mācību gada ietvaros), kas veltīts ar atkarību profilaksi saistītu jautājumu aplūkošanai
3	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
4	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
5	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
6	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
7	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
8	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
9	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.
10	atbilde	atbilde	atbilde	stundu sk.

B6. Sakiet, lūdzu, vai Jūsu skolā mācību saturā un / vai ārpusstundu aktivitātēs katra mācību gada ietvaros kopumā skolēni apgūst zināšanas un prasmes par šādiem tematiem (*lūdzu, atzīmēt katrā rindiņā un katrā skolēnu vecuma grupā, ja attiecināms*):

	Temats	7-10 gadi		11-18 gadi	
		Mācību stundu laikā	Ārpusstundu / interešu aktivitātēs	Mācību stundu laikā	Ārpusstundu / interešu aktivitātēs
1	Lēmumu pieņemšanas prasmes un kritiskā domāšana	☐	☐	☐	☐
2	Komunikācijas, sadarbības prasmes	☐	☐	☐	☐
3	Problēmu, ikdienas dzīves situāciju risināšanas prasmes	☐	☐	☐	☐
4	Tikšana galā ar emocijām un stresu	☐	☐	☐	☐
5	Paškontrolē (spēja starp stimulu un reakciju veidot to iekšējo telpu, kurā reakcija tiek pārdomāta)	☐	☐	☐	☐
6	Pašcieņa un cieņa pret citiem	☐	☐	☐	☐
7	Atbildība pret sevi un pret apkārtējiem (cēloņi un sekas, rīcības sasaiste ar turpmāko dzīves gājumu, iespējamiem notikumiem nākotnē)	☐	☐	☐	☐
8	Gribasspēks un mērķtiecīgums, dzīves plāna izveide jeb "nākotnes vīzija"	☐	☐	☐	☐
9	Pašapziņa	☐	☐	☐	☐
10	Pārliecība par sevi, pašpārliecinātība	☐	☐	☐	☐

	Temats	7-10 gadi		11-18 gadi	
		Mācību stundu laikā	Ārpusstundu / interešu aktivitātēs	Mācību stundu laikā	Ārpusstundu / interešu aktivitātēs
11	Prasmes pateikt "nē"	☐	☐	☐	☐
13	Attiecības ar vienaudžiem un sociālās prasmes	☐	☐	☐	☐
14	Vielu lietotāju pieredzes stāsti	☐	☐	☐	☐
15	Fakti par vielām	☐	☐	☐	☐
15	Vielu lietošanas sociālās sekas, tai skaitā juridiskās sekas	☐	☐	☐	☐
16	Vielu ietekme uz veselību un iedarbība	☐	☐	☐	☐
17	Atturēšanās no vielu lietošanas kā vērtība un norma	☐	☐	☐	☐
18	Ar atkarībām saistītie mīti (piemēram, visi / lielākā daļa skolēnu ir lietojuši / lieto)	☐	☐	☐	☐
19	Narkotiskās un psihotropās vielas saturošu recepšu un bezrecepšu medikamentu atbilstoša lietošana	☐	☐	☐	☐
20	Palīdzības iespējas atkarības riska / atkarības gadījumā	☐	☐	☐	☐
21	Alternatīvas vielu lietošanai un atkarību izraisošo procesu praktizēšanai	☐	☐	☐	☐

B7. Vai Jūsu skolā atkarību profilakse tiek integrēta mācību saturā (ieskaitot gan mācību darbu stundās, gan ārpusstundu aktivitātes) – ar konkrētu mērķi, detalizēti paredzētām, secīgām, mērķtiecīgām tēmām un metodēm katrai klasei / klašu grupai (*lūdzu, atzīmējiet vienu atbildi*)?

- 1 Jā, pilnībā
- 2 Kopumā jā, bet būtu nepieciešami uzlabojumi
- 3 Kopumā nē, pamatā tiek apgūti atsevišķi temati, realizētas atsevišķas aktivitātes (starpbrīžos, pārrunu veidā ar pedagogiem vai skolas darbiniekiem, psihologa apmeklējuma laikā, ar plakātiem gaitēnos u.c.)
- 4 Nē, atkarību profilakse mācību saturā vispār netiek ietverta
- 5 Nezinu / grūti pateikt

B8. Vai Jūsu skolā mācību satura veidošanā un/vai īstenošanā atkarību profilakses jomā strādā darbinieks/-i, kurš/-i ir saņēmis/-uši speciālu apmācību (kursi, semināri, apmācības utml.) par atkarību profilakses jautājumiem vai apguvuši to studiju laikā?

- 1 Jā, viens vai vairāki darbinieki, kurš/-i saņēmuši speciālu apmācību vienu reizi
- 2 Jā, viens vai vairāki darbinieki, kurš/-i saņēmuši speciālu apmācību vairākas reizes / saņem šādu apmācību regulāri
- 3 Jā, viens vai vairāki darbinieki, kurš/-i apguvuši atkarību profilaksi studiju laikā
- 4 Nē, skolā nav šādu speciāli apmācītu darbinieku
- 5 Nezinu / grūti pateikt

B9. Vai Jūsu skolas personālam būtu nepieciešams pilnveidot kompetenci atkarību profilakses politikas veidošanā un īstenošanā (integrācijai mācību saturā, skolas politikas veidošanā, attīstībā, uzraudzībā)?

- 1 Jā
- 2 Nē (→ pāriet uz C sadaļu)
- 3 Nezinu / grūti pateikt

B10. Lūdzu, nosauciet 3 galvenos tematus /jomas/ jautājumus, par kuriem Jūsu skolas darbiniekiem būtu nepieciešams pilnveidot kompetenci atkarību profilakses nodrošināšanai skolā?

- 1 atbilde

- 2 atbilde

- 3 atbilde

C sadaļa: Atkarību profilakse un skolas politika

C1. Vai Jūsu skolā ir speciāli rakstiski izstrādāta un publiski pieejama (piemēram, skolas mājaslapā) politika (iekšējās kārtības noteikumi) attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanas jautājumiem?

- 1 Jā
- 2 Nē (→ pāriet uz jautājumu C4)
- 3 Nezinu / grūti pateikt

C2. Kādi jautājumi ir iekļauti šajā rakstiskajā skolas politikas dokumentā (lūdzu, atzīmējiet visu atbilstošo)?

- 1 Definēts dokumenta nolūks / mērķis – rūpes par skolēnu un darbinieku veselību, drošību u.tml.
- 2 Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu lietot alkoholu, narkotikas, tabaku vai nikotīnu saturošus izstrādājumus, augu smēķēšanas produktus, elektroniskās smēķēšanas vai karsēšanas ierīces u.tml. skolas telpās
- 3 Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu lietot alkoholu, narkotikas, tabaku vai nikotīnu saturošus izstrādājumus, augu smēķēšanas produktus, elektroniskās smēķēšanas vai karsēšanas ierīces u. tml. skolas āra teritorijā
- 4 Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu lietot alkoholu, narkotikas, tabaku vai nikotīnu saturošus izstrādājumus, augu smēķēšanas produktus, elektroniskās smēķēšanas vai

- karsēšanas ierīces u.tml. skolas rīkoto pasākumu laikā (piemēram, ekskursijas, sporta pasākumi)
- 5 Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu izplatīšanas vai tirgošanas aizliegumu skolas telpās
  - 6 Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu, izplatīšanas vai tirgošanas aizliegumu skolas āra teritorijā
  - 7 Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu izplatīšanas vai tirgošanas aizliegumu skolas rīkoto pasākumu laikā
  - 8 Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu ienešanas un glabāšanas aizliegumu skolas telpās
  - 9 Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu ienešanas un glabāšanas aizliegumu skolas āra teritorijā
  - 10 Skaidri noteikumi, kas paredz atkarību izraisošo vielu ienešanas un glabāšanas aizliegumu skolas rīkoto pasākumu laikā
  - 11 Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu skolas telpās atrasties reibuma stāvoklī
  - 12 Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu skolas āra teritorijā atrasties reibuma stāvoklī
  - 13 Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu skolas rīkotajos pasākumos atrasties reibuma stāvoklī
  - 14 Skaidri noteikumi, kas paredz aizliegumu izmantot azartspēles vai to elementus mācību stundās vai ārpusstundu pasākumos (piemēram, pokers, likmju likšana, derības)
  - 15 Definēti ar atkarību izraisošo vielu lietošanu saistīti pārkāpumi
  - 16 Definēti ar azartspēļu spēlēšanu saistīti pārkāpumi
  - 17 Formulēta skolas rīcība ar atkarību izraisošo vielu lietošanu saistītu pārkāpumu gadījumā
  - 18 Formulēta skolas rīcība ar atkarību izraisošo vielu, izplatīšanu un tirgošanu saistītu pārkāpumu gadījumā
  - 19 Formulēta skolas rīcība ar atkarību izraisošo vielu ienešanu un uzglabāšanu saistītu pārkāpumu gadījumā
  - 20 Formulēta skolas rīcība ar atrašanos reibuma stāvoklī saistītu pārkāpumu gadījumā
  - 21 Formulēta skolas rīcība ar azartspēļu spēlēšanu saistītu pārkāpumu gadījumā
  - 22 Formulēti skolas sniegti atbalsta pasākumi atkarību izraisošo vielu lietošanas gadījumā
  - 23 Formulēti skolas sniegti atbalsta pasākumi atkarību izraisošo procesu praktizēšanas gadījumā
  - 24 Dokumentā skaidri minēts, ka noteikumi attiecas uz alkoholu
  - 25 Dokumentā skaidri minēts, ka noteikumi attiecas uz tabakas izstrādājumiem vai tabakas aizstājējproduktiem u.tml.
  - 26 Dokumentā skaidri minēts, ka noteikumi attiecas uz elektroniskajām smēķēšanas vai karsēšanas ierīcēm u.tml.
  - 27 Dokumentā skaidri minēts, ka noteikumi attiecas uz narkotiskām un psihotropām vielām
  - 28 Dokumentā formulēta skolēnu pašu iesaiste skolas vides organizēšanā atkarību profilakses jomā

- 29 Dokuments paredz, ka skolēni nelieto atkarību izraisošās vielas un nepraktizē atkarību izraisošos procesus
- 30 Dokuments paredz, ka skolas darbinieki nelieto atkarību izraisošās vielas un nepraktizē atkarību izraisošos procesus
- 31 Dokuments paredz, ka skolas apmeklētāji nelieto atkarību izraisošās vielas un nepraktizē atkarību izraisošos procesus
- 32 Dokuments paredz atkarību profilakses jautājumu sistemātisku un mērķtiecīgu iekļaušanu mācību saturā

C3. Vai par šiem iekšējās kārtības noteikumiem tiek individuāli / grupās speciāli mutiski vai rakstiski informēti (*lūdzu, atzīmējiet katrā rindiņā*):

	Personas	Jā	Nē	Nezinu / grūti pateikt
1	Pedagogi	☐	☐	☐
2	Pārējie skolas darbinieki	☐	☐	☐
3	Skolēni	☐	☐	☐
4	Skolēnu vecāki / aizbildņi	☐	☐	☐
5	Skolas apmeklētāji	☐	☐	☐

C4. Vai Jūsu telpās un teritorijā fiziski tiek nodrošināta atkarības vielu nelietošanas uzraudzība un kontrole?

- 1 Jā
- 2 Nē
- 3 Nezinu / grūti pateikt

C5. Vai Jūsu skola iesaista skolēnu vecākus / aizbildņus atkarību profilaksē (*lūdzu, atzīmējiet visu atbilstošo*):

	Pasākums	Jā	Nē	Nezinu / grūti pateikt
1	Organizē izglītojošus pasākumus vecākiem par emocionāli atbalstošu bērnu audzināšanu, noteikumu izvirzīšanu bērnam, bērna disciplinēšanu, bērna uzraudzīšanu (ar ko nodarbojas, draudzējas), vecākiem kā priekšzīmes rādītājiem, u.tml.	☐	☐	☐
2	Organizē izglītojošus pasākumus vecākiem specifiski par atkarību izraisošo vielu jautājumiem	☐	☐	☐
3	Organizē izglītojošus pasākumus vecākiem specifiski par atkarību izraisošajiem procesiem (azartspēles, videospēles, pārmērīga aizraušanās ar sociālajiem tīkliem u.tml.)	☐	☐	☐

	Pasākums	Jā	Nē	Nezinu / grūti pateikt
4	Organizē kopīgus pasākumus bērniem un vecākiem	☐	☐	☐
5	Cits veids, kā vecāki tiek iesaistīti (lūdzu, norādiet):	atbilde		

C6. Vai Jūsu skolas personālam būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par skolas politikas un iekšējās kārtības noteikumu izstrādi un realizāciju attiecībā uz atkarību profilakses jautājumiem?

- 1 Jā
- 2 Nē
- 3 Nezinu / grūti pateikt

D sadaļa: Atkarību profilakse un atbalsta sniegšana

D1. Vai Jūsu skola piedāvā palīdzību skolēnam gadījumos, kad viņš / viņa ir lietojis/-usi / glabājis/-usi / izplatījis/-usi / atkarību izraisošās vielas? (*iespējamas vairākas atbildes*)

- 1 Skolas darbinieku vidū ir speciāli apmācīts personāls, kurš veic skrīningu / problēmas izvērtējumu attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu/glābšanu/izplatīšanu
- 2 Skolas darbinieku vidū ir speciāli apmācīts personāls, kurš veic īsās intervences – 2-5 nodarbības, kurās māca prasmes tikt galā ar savām emocijām un psiholoģisko ievainojamību pozitīvā veidā
- 3 Skolā nav pastāvīga speciāli apmācīta personāla, kas veiktu skrīningu vai īsās intervences, bet tāds tiek piesaistīts vajadzības gadījumā “no malas”
- 4 Skolā nav pastāvīga speciāli apmācīta personāla, kas spētu sniegt atbalstu; vajadzības gadījumā skolēns tiek novirzīts uz nepieciešamo pakalpojumu ārpus mācību iestādes (piemēram, ārstniecības iestādi)
- 5 Skolā netiek veikts skolēnu skrīnings attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu/glābšanu/izplatīšanu
- 6 Nezinu / grūti pateikt

D2. Vai Jūsu skola piedāvā palīdzību skolas darbiniekam gadījumos, kad viņš / viņa ir lietojis/-usi / uzglabājis/-usi / izplatījis/-usi atkarību izraisošās vielas? (*lūdzu, atzīmējiet vienu atbildi katrā rindīnā*)

- 1 Skolas darbinieku vidū ir speciāli apmācīts personāls, kurš veic skrīningu / problēmas izvērtējumu
- 2 Skolas darbinieku vidū ir speciāli apmācīts personāls, kurš veic īsās intervences – 2-5 nodarbības, kurās māca prasmes tikt galā ar savām emocijām un psiholoģisko ievainojamību pozitīvā veidā
- 3 Skolā nav pastāvīga speciāli apmācīta personāla, kas veiktu skrīningu vai īsās intervences, bet tāds tiek piesaistīts vajadzības gadījumā “no malas”

- 4 Skolā nav pastāvīga speciāli apmācīta personāla, kas spētu sniegt atbalstu; vajadzības gadījumā darbinieks tiek novirzīts uz nepieciešamo pakalpojumu ārpus mācību iestādes (piemēram, ārstniecības iestādi)
- 5 Skolā netiek veikts darbinieku skrīnings attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanu/glabāšanu/izplatīšanu
- 6 Nezinu / grūti pateikt

D3. Vai Jūsu skolas personālam būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par atbalsta sniegšanu skolēniem, ģimenēm, darbiniekiem attiecībā uz atkarību izraisošajām vielām un procesiem skolas vidē?

- 1 Jā
- 2 Nē
- 3 Nezinu / grūti pateikt

X sadaļa: Noslēguma jautājumi

X1. Ar kādām institūcijām un amatpersonām Jūsu skola sadarbojas / saņem atbalstu atkarību profilakses politikas veidošanā / īstenošanā (*atzīmējiet visu atbilstošo*)?

- 1 Pašvaldības amatpersonas / pašvaldība
- 2 Pašvaldības policija
- 3 Pašvaldības sociālais dienests
- 4 Pašvaldības veselības veicināšanas koordinators
- 5 Reliģiskās organizācijas pašvaldībā
- 6 Slimību profilakses un kontroles centrs
- 7 Veselības ministrija
- 8 Valsts izglītības satura centrs
- 9 Izglītības un zinātnes ministrija
- 6 Citas institūcijas (lūdzu, norādīt): atbilde
- 7 Skola nesaņem atbalstu no citām institūcijām / amatpersonām
- 8 Nezinu / grūti pateikt

X2. Vai Jūs būtu ieinteresēts/-a piedalīties seminārā par atkarību profilakses jautājumiem skolā?

- 1 Jā (*lūdzu, norādiet e-pasta adresi, ar kuras starpniecību varam ar Jums sazināties*)
E-pasta adrese saziņai
- 2 Nē, komentāru nav

X3. Vai ir kas tāds, ko mēs Jums nepajautājām, bet Jūs vēlaties piebilst?

- 1 (*Vieta komentāram*)
- 2 Nē, komentāru nav

Pateicamies par Jūsu dalību aptaujā!

Pielikums Nr. 2 Ekspres-aptaujas anketa

1. Lūdzu, norādiet skolu, kuru pārstāvat (*atbildes uz šo jautājumu neanalizēsim sasaistē ar atbildēm uz pārējiem jautājumiem; šī atbilde nepieciešama, lai mēs zinātu, vai esam sasnieguši nepieciešamo atlases lielumu – 500 dažādas vispārizglītojošās skolas Latvijā*):

_____ (*ieraksta skolas nosaukumu*)

2. Lūdzu, norādiet amatu (*iespējama tikai viena atbilde*):

Direktors	☐
Direktora vietnieks mācību jomā	☐
Direktora vietnieks audzināšanas jomā	☐
Sociālo zinību pedagogs	☐
Skolas psihologs	☐
Sociālais pedagogs	☐
Cits (lūdzu, ierakstiet)	Cita atbilde

3. Kā Jūs uzskatāt - vai Jūsu skolā atkarību profilakse tiek sistemātiski integrēta mācību saturā (*ieskaitot gan mācību darbu stundās, gan ārpusstundu aktivitātes*) – katru mācību gadu, ar konkrētu mērķi, detalizētām, secīgām, mērķtiecīgām tēmām un metodēm katrai klasei / klašu grupai? (*Lūdzu, atzīmējiet vienu atbildi!*)

Jā, pilnībā	☐
Kopumā jā, bet būtu nepieciešami uzlabojumi	☐
Kopumā nē, pamatā tiek apgūti atsevišķi temati, realizētas atsevišķas aktivitātes (starpbrīžos, pārrunu veidā ar pedagogiem vai skolas darbiniekiem, psihologa apmeklējuma laikā, ar plakātiem gaitenēs u.c.)	☐
Nē, atkarību profilakse mācību saturā vispār netiek ietverta	☐
Nezinu / grūti pateikt	☐

4. Vai Jūsu skolā ir speciāli rakstiski izstrādāta un publiski pieejama (piemēram, skolas mājaslapā) politika (iekšējās kārtības noteikumi) attiecībā uz atkarību izraisošo vielu lietošanas jautājumiem?

Jā	☐
Nē	☐
Nezinu / grūti pateikt	☐

5. Vai Jūsu skola iesaista skolēnu vecākus / aizbildņus atkarību profilaksē (piemēram, organizē kopīgus pasākumus bērniem un vecākiem, organizē izglītojošus pasākumus vecākiem)?

Jā

Nē

Nezinu / grūti pateikt

6. Vai Jūsu skola piedāvā palīdzību skolēnam gadījumos, kad viņš / viņa ir lietojis/-usi, glabājis/-usi, izplatījis/-usi atkarību izraisošās vielas? (iespējamās vairākas atbildes)

Jā, skolā ir speciālists, kurš palīdz

Jā, skola piesaista speciālistu "no malas"

Jā, skola nosūta skolēnu uz palīdzības iestādi ārpus skolas

Nē

Nezinu / grūti pateikt

Pielikums Nr. 3 Kvalitatīvā pētījuma interviju vadlīnijas

Padziļināto, daļēji strukturēto interviju ar vispārizglītojošo izglītības iestāžu darbiniekiem vadlīnijas par skolu situāciju atkarības profilakses jomā

Tēma	Jautājumi
Ievada jautājumi	<ul style="list-style-type: none"> • Lūdzu, īsi raksturojiet izglītības iestādi, kuru šobrīd pārstāvat (sākumskola, pamatskola, vidusskola; skolēnu un pedagogu skaits; liela pilsēta, mazpilsēta, ārpus pilsētas / lauki; u.tml.) • Kāds ir Jūsu amats izglītības iestādē, kuru pārstāvat? Un kāda ir Jūsu darba pieredze vispārējās izglītības sistēmā kopumā (šajā mācību iestādē un ārpus / pirms tās)?
Izpratne par atkarību profilakses skolā konceptu	<ul style="list-style-type: none"> • Kā Jūs vērtējat, cik nozīmīgs ir atkarību profilakses jautājums skolu vides kontekstā? • Vai Jūsu skolā ir bijuši kādi gadījumi, kas likuši domāt par atkarību profilakses programmas ieviešanas nepieciešamību? • Kā Jums šķiet, no kādām komponentēm būtu jā sastāv atkarību profilakses programmai / pieejai skolā? • Kā Jums šķiet, vai varētu sacīt, ka Jūsu skola īsteno pilnvērtīgu, visaptverošu profilakses programmu? Kas tajā ietilpst / no kā tā sastāv?
Atkarību profilakse mācību programmā	<ul style="list-style-type: none"> • Kurā/-s klasē/-s skolēniem Jūsu skolā mācību saturā ir iekļauti ar atkarību profilaksi saistīti jautājumi un kādā apjomā viena mācību gada ietvaros? • Kurā/-s mācību jomās (priekšmetos) Jūsu skolā ir iekļauti ar atkarību profilaksi saistīti jautājumi, kādi jautājumi tie ir, kādas pedagoģiskās metodes tiek izmantotas to mācīšanā un kāds mācību stundu apjoms viena mācību gada ietvaros to aplūkošanai tiek veltīts? • Lūdzu, noformulējiet, kādus mērķus paredzēts sasniegt, iekļaujot iepriekšējā jautājumā minētos atkarību profilakses tematus mācību saturā Jūsu skolā? • Kurā/-s klasē/-s skolēniem Jūsu skolā bijuši ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumi par atkarību profilakses jautājumiem un kādā apjomā viena mācību gada ietvaros? • Kādi ārpusstundu un/vai interešu izglītības pasākumi tie bija, kādi jautājumi tajos tika aplūkoti un kāds mācību stundu apjoms viena mācību gada ietvaros to aplūkošanai tika veltīts? • Vai Jūs uzskatāt, ka Jūsu skolā mācību saturā (ieskaitot gan mācību darbu stundās, gan ārpusstundu aktivitātes) atkarību profilaksē tiek realizēta pilnvērtīga mācību programma – ar konkrētu mērķi, detalizēti paredzētām, secīgām, mērķtiecīgām tēmām un metodēm katrai klasei / klašu grupai? • Vai Jūsu skolā mācību satura veidošanā un realizācijā atkarību profilakses jomā strādā darbinieks/-i, kurš/-i ir saņēmis/-uši speciālu apmācību par

	<p>atkarību profilakses jautājumiem? Vai šāda apmācība ir pieejama un tiek regulāri saņemta?</p>
<p>Atkarību profilakse un skolas politika</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vai Jūsu skolā ir speciāli rakstiski izstrādāta un publiski pieejama politika (iekšējās kārtības noteikumi) attiecībā uz atkarību jautājumiem? • Ja jā - kādi jautājumi ir noformulēti šajā rakstiskajā skolas politikas dokumentā? Ja nē – kā Jums šķiet, vai būtu nepieciešams tādu izstrādāt? • Vai par šiem iekšējās kārtības noteikumiem tiek individuāli / grupās speciāli mutiski vai rakstiski informēti skolēni, skolas darbinieki, vecāki, skolas apmeklētāji? • Vai Jūsu telpās un teritorijā fiziski tiek nodrošināta atkarības vielu nelietošanas uzraudzība un kontrole? • Vai Jūsu skola iesaista skolēnu vecākus / aizbildņus atkarību profilaksē? Kādā veidā?
<p>Atkarību profilakse un atbalsta sniegšana</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vai Jūsu skola piedāvā atbalstu skolēniem atkarības vielu lietošanas, uzglābšanas, tirgošanas gadījumā? Kāda veida atbalsts tas ir? Kurš / kādi speciālisti to nodrošina? • Vai Jūsu skola piedāvā atbalstu skolas darbiniekiem atkarības vielu lietošanas, uzglābšanas, tirgošanas gadījumā? Kāda veida atbalsts tas ir? Kurš / kādi speciālisti to nodrošina?
<p>Nobeiguma jautājumi</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vai ir kas tāds, kas būtu jāpilnveido Jūsu skolā attiecībā uz atkarību profilaksi? Kas tieši? Vai skola būtu gatava to darīt? Kādi būtu šķēršļi šādām izmaiņām? • Vai Jūsu skolas personālam būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par atkarību profilakses jautājumu pilnvērtīgu realizāciju mācību satura ietvaros? Par kādām tēmām? • Vai Jūsu skolas personālam būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par skolas politikas un iekšējās kārtības noteikumu izstrādi un realizāciju attiecībā uz atkarību profilakses jautājumiem? • Vai Jūsu skolas personālam būtu nepieciešams saņemt informāciju un apmācību par atbalsta sniegšanu skolēniem, ģimenēm, darbiniekiem attiecībā uz atkarību izraisošajām vielām un procesiem skolas vidē?